

HÄMEEN MUINAISLINNOJA

Kertomus tutkimuksista ,jotka Jouko
Voionmaa suoritti kesinä 1935 ja 1936
Suomen Muinaismuistoyhdistyksen stipendiaat-
tina.

*Salonen
Jaakkola*

I

ETELÄ - HÄMEEN MUINAISLINNOJA .

Kertomus, jonka Jouko Voionmaa teki matkoistaan Suomen Muinaismuistoyhdistyksen stipendisattina kesällä 1935.- Laudatur-työ.

SISÄLLYS

	sivu
I. Johdanto	3
1. Tutkimusalue	3
2. Etelä-Hämeen yleisiä oloja esihistoriallisen ajan lopulla	5
3. Etelä-Hämeen muinaiset ympäristöt ja hämäläisten kauppa	8
4. Kaupasta sotaan	12
II. MUINAISLINNAT	14
1. Tähänastiset tiedot Etelä-Hämeen muinaislinnoista	14
2. Etelä-Hämeen muinaislinnain ja niiden yhteyteen kuuluvain paikkain luettelo	18
Janakkala s. 21. Vanaja s. 28. Hämeenlinnan maalaiskunta s. 38. Hattula s. 39. Tyrvöntö s. 46. Loppi s. 47. Pyhäjärvi s. 50. Vihti s. 51. Lohja s. 53. Hausjärvi s. 54. Hyvinkää s. 54. Nurmijärvi s. 55. Tuusula s. 56. Helsingin pitäjä s. 58. Hauho s. 59. Tuulos s. 63. Lammi s. 68. Koski s. 72. Hollola s. 74. Mäntsälä s. 80. Pornainen s. 82. Sipoo s. 83. Orimattila s. 84. Askola s. 85. Porvoo s. 86.	
3. Jälkikatsaus luetteloon	86
III. MUINAISLINNAT SODALLISINA JA YHTEISKUNNALLISINA LAITOKSINA	87
1. Sotilaallinen linnalaitos	87
2. Yhteiskunnallinen linnalaitos	103
IV. ETELÄHÄMEEN MUINAISLINNAIN HISTORIASTA	109
Lyhennyksiä	114
Lähdeluettelo	115

I. JOHDANTO.

1. Tutkimusalue.

Se alue, johon seuraava tutkimus kohdistuu, käsittää itäpuolen Hämeenläänin eteläosaa sekä - soveltuviissa kohdin - Uusimaan.

Tämä alue muodostaa sekä luonnontieteellisesti että asutushistoriallisesti kokonaisuuden. Sen maantieteellinen keskus on Vanajaveden vesistö, jonka monelta taholta tulevat latvajoet Kernaalanjärvessä Janakkalassa kokoontuvat pohjoiseen päin laskevaksi ja vihdoin Kokemäenjokeen yhtyväksi pääväyläksi, Vanajavedeksi. Vanajaveden reittiin yhtyy pohjoisempaan Lammin Ormajärvestä Tuuloksen ja Hauhon kautta tuleva vesistö, jonka latvapuoli on alueellamme.

Alueen toisen päävesistön muodostavat Vesijärven - Etelä-Päijänteiden vedet; ne ovat maantieteellisesti mahtavammat kuin Vanajaveden reitti, mutta asutushistoriallisesti siihen verrattuna toisarvoisessa asemassa.

I. JOHDANTO.

I. Tutkimuksen tarkoitus.

Se on, josta seurava tutkimus koostuu, käsitellä
tutkimuksen keskeisiä eteläisiä sekä - soveltuvissa kohdissa -
Uusimaa.

Tämä alue muodostaa sekä luonnontieteellisesti että
sosiologillisesti kokonaisuuden. Sen maantieteellinen

1) nim. keskimmaisella eli kansainvaellusajan rautakau-
della, n.vv. 400-800 j.Kr.s., ja nuoremalla rauta-
kaudella, n.vv. 800-1100.

Alueen luonnonhistoriallinen tutkimus on alustava.
Tämä tutkimus on alustava.

Alueen luonnonhistoriallinen tutkimus on alustava.
Tämä tutkimus on alustava.

Lännessä aluettamme rajoittaa Tammelan metsäylänkö, etelässä laajat Salpausselän harju- ja kangasmaat, joiden eteläpuolelta ja Lohjanselän viertä laskee Suomenlahteen useampia kulkukelpoisia vesistöjä ja jokia. Huomattavin niistä on Vihdin-Lohjan vesistö, joka Karjaanjokena menee mereen. Mutta liikenteellisesti yhtä tärkeitä lienevät muinoin olleet Vantaan-, Mäntsäkän- ja Porvoonjoet.

Näin määritellyn alueen suuria maantieteellisiä etuja ovat sen läheisyys ja hyvä yhteys merenrannikolle, sen keskuseuduilta joka taholle haarautuvat vesitiet sekä monille suunnille johtavat harjutiet. Nämä seikat ovat antaneet sen muinaiselle asutukselle erikoisen merkityksen.

Arkeologisten löytöjen mukaan ovat tämän alueen suomalaisen, s.o. hämäläisen asutuksen keskuksia esihistoriallisen ajan loppupuolella¹⁾ olleet Vanajan-Hattulan sekä Hauhon vanhat pesäseudut, joista asutus on levinnyt lounaaseen (Lopelle) päin sekä itään, Tuuloksen, Lammin ja Hollolan alueille. Myös asutushistoriallinen tutkimus on tullut samaan tulokseen.

Koska edellämainituilla asutushistoriallisilla seikoilla on tärkeä merkitys alueen muinaislinnojen tutkimuksessa, tässä on syytä vielä tarkemmin kajota niihin.

1

A.M: Tallgren , Suomen Muinaisuus s. 109.

2

A.M.Tallgren e.m.t. s.122,s.

2. Etelä - Hämeen yleisiä oloja
esihistoriallisen ajan loppu-
puolella.

Emme puutu lähemmin kysymykseen, mikä on ollut Hämeen rautakautisen asutuksen suhde edellisten esihistoriallisten pääaikakausien asutukseen tai mistä ja mitä tietä rautakautinen asutus Hämeeseen on tullut. Toteamme vain, että rautakaudesta on Hämeessä verrattain paljon arkeologisten löytöjen antamia todisteita. Toistaiseksi ne osoittavat, että kaakkois-Hämeessä ei vielä roomalaisella rautakaudella (Kr.s.-n.v.400 j.Kr.s.)¹ ollut asukkaita, mutta että jo seuraavalla rautakauden jaksolla, s.o. keskimmaisella rautakaudella (n. 400-800 j.Kr.s.) sinne alkoi vähin erin ilmestyä asukkaita².

Tutkimusalueemme ja sen rajaseutujen rautakautiset löydöt ajalta ennen n. v. 800 j. Kr. s. on merkitty liitekartalle

mustin merkein, joiden silmiinpistävin sikermä on Karjaan seudulla. Tämän ryhmän kalmistot kalustoineen viittaavat selvästi Suomenlahden eteläpuolelta tulleeeseen vaikutukseen. Mutta alkuhämäläisistä ei voine olla kysymys, sillä tämä asutus ei näytä levinneen kovinkaan kauas keskukseltaan, jonka ulkopuolelta tunnetaan vain muutamia löytöjä: Lohjan pitäjistä 3, Nummen, Siuntion ja Kirkkonummen pitäjistä kustakin 1. Niiden sivistyksellinen yhteenkuuluvuus Karjaan asutukseen on todennäköinen, koska löytöjä ei jatku Hämeeseen päin, joskin on myös mahdollista, että joku löytö on Karjaasta erillään olevan, itsenäisen ja ehkä Suomenlahden poikki tulleen asutuksen todiste. Myöhemmällä rautakaudella mainitun löytöryhmän asutushistoriallinen merkitys lakkaa, sillä viikinkiajan alussa se näyttää kaikkine haarautumineen tyystin kadonneen.

Varsinaisen Etelä-Hämeen keskimmäisen rautakauden löydöt ovat verrattain vähäiset, mutta nykyinen löytöala ja -tiheys eivät liene arkeologisen tutkimuksen lopullinen tulos. Ei ole syytä kajota yksityiskohtaisemmin tähänkään kysymykseen, on vain todettava, että 600-800-lukujen asutus Hämeessä jo oli hämäläistä ja siis samaa juurta kuin myöhäisempikin.

Myöhemmän rautakauden löydöt Etelä-Hämeessä (n. v. 800 - 1200 j.Kr.s.) ovat varhaisempia löytöjä suhteellisesti runsaammat, joita myöhempiä löytöjä osoittavat liitteenä ole-

van kartan vihreät merkit.

Huomattavina keskuksina ovat jo tällöin olleet Vanajan-Hattulan-Janakkalan seudut, joihin pakanuuden ajan lopulla on luettava mainittujen pitäjain lisäksi Kalvola, Tyrvöntö, Hämeenlinnan maaseurakunta ja Loppi. Hauhon-Tuuloksen-Lammin seutu oli samanaikainen ja varmaan läheisesti edellisen kanssa yhteydessä.

Joka taholle leviävään äärettömään erämaiden samoin kuin läheisen meren riistarikkaudet, joiden ääreen mukavat vesitiet johtivat, tarjosivat mainittujen keskusseutujen väestölle hyviä toimeentulon mahdollisuuksia. Ne synnyttivät kauas ulottuvan eränkänynnin, joka asutuksen lisääntyessä ja riistan lähiseuduilla vähentyessä levitti vakinaista asutusta keskuksesta yhä kauemmaksi sepiville suunnille.

Rantamaalle ei tällöin kuitenkaan pysyvästi jääty, koska se oli elinkeinoille jonkunverran sopimaton ja viholli-
suuksien vuoksi epävarmakin. Myöskin Tammelan ylängöllä sekä Vihdin suunnalla näyttää pysyväisen asutuksen alku olleen -
mikäli arkeologiset löydöt ovat todistusvoimaisia - erikoisen heikko.

Etelä-Hämeen eränkäynti oli voimakkainta pohjoiseen ja itään päin. Se synnytti vakinaista asutusta Hollolan, Iitin ja Jaalan suunnalla. On luultavaa, että kiinteän asutuksen levitessäkin vanhain keskuseutujen eränkäynti jonkun aikaa jatkui ohi näiden nuorempain haarautumain ja rinnan niiden kanssa. Siihen tapaan lienee selitettävissä se omituiselta näyttävä ilmiö, että kaukaisilla erämailla suurvanajalaisten ja -hauholaisten erämaita on saattanut olla Sääksmäen ja Lempeälän-Vesilahden erämaiden lomassa ja päinvastoin.

3. E t e l ä - H ä m e e n m u i n a i s e t y m p ä -
r i s t ö t j a m u i n a i s h ä m ä l ä i s t e n
k a u p p a.

Näissä oloissa Etelä-Häme vaurastui taloudellisesti, kasvoi alaltaan ja lisääntyi väkiluvultaan. Yhteiskunnallisenkin kehitys jatkui yhtärinnan taloudellisen kanssa sekä itsestään, sisästäpäin, että olojen pakostakin, tultaessa tois-

ten ihmisten ja heimojen kanssa tekemisiin. Tällöin oli varsinkin rauhallisilla, mutta osittain sotaisillakin suhteilla yhteiskuntaa kehittävä merkitys. Lähimpien kylänaapurien kanssa yhteistoiminassa oltaessa ei liene välttytty selkkauksista, ja vaikka etelähämäläiset, kuten tunnettua, harjoittivat eränkäyntiään rinnan sääksmäkeläisten ja muiden naapuriensa kanssa, ei tälläkään taholla aina sopu vallinnut. Mutta luultavasti kuitenkin yhteinen ulkoinen vihollinen pakotti hämäläiset toimimaan heimokunnallisena kokonaisuutena sekä puolustuksen että hyökkäyksen suhteen.

Varsinaissuomalaistenkaan taholta etelähämäläisillä ei näyttänyt olevan mitään pahaa odotettavana. Tähän oli syynä se, että varsinaissuomalaisten osaksi jo peltoviljelykseen perustuvalla taloudella ja hämäläisten eränkäynnillä oli kummallakin erilaisine edellytyksineen riittävästi laajenemisen mahdollisuuksia ilman tunkeutumista toisten alueille. Niiden väliin jäävät Tammelan ylängön ja Lohjan-Karjaan takaiset erämaat eroittivatkin naapurukset kyllin hyvin. Rajaseuduilla ei senvuoksi myöskään tarvittu puolustuspaikkoja, jonkalaisia esim. Ruotsissa göt⁶ain ja sveain välillä on tarvittu.

Etelähämäläisten ja varsinaissuomalaisten kaupallinen yhteys, sikäli kuin sitä erämaiden tuottamain liikennevaikeuksien vuoksi oli, lienee siis ollut ystävällistä laatua ennen

kristinuskon juurtumista Varsinaissuomeen. Hämäläisten kosketukset ulkomaiden kauppiaiden kanssa saattoivat samoista syistä vain vähäisessä määrin tapahtua Varsinais-Suomen kautta. Mutta Etelä-Hämeellä olikin paljon luonnollisemmat pääsytiät merikaupan varrelle nykyisen Uudenmaan (Rantamaan) kautta, jota, kuten jo on mainittu, käytettiin muihinkin elinkeinoisiin tarkoituksiin.

Suomenlahden satamissa hämäläiset olivat jo varhain joutuneet kauppasuhteisiin lahden toiselta puolelta tulleiden virolaisten kanssa. Viikinkikaudella kauppasuhteet ja -tuttavat kuitenkin muuttuivat. Skandinavian vaikutus Vieroon vähensi virolais-hämäläistä kauppaa, mutta samalla Etelä-Hämeelle aukeni uusia kauppateitä länteen ja itäänpäin. Ruotsalaisten kauppaa alkoi näet pyrkiä itään Venäjälle ja sieltä edemmäksi. Suomenlahden pohjoisranta oli "idäntien" luonnollinen reitti, jonka varrella hämäläisten satamat olivat viikinkien luonnollisia poikkeamispaikkoja.

Varjagien perustamat koloniat Venäjällä ryhtyivät pian harjoittamaan omintakeista kauppaa, joten kauppavaikutuksia Suomenlahdella. idän kulttuurikosketukset taustanaan, tuli kahdelta taholta.

- 1) J. Jaakkola: Suomen varhaishistoria:
Muinainen Tavastkymi - Portus Tavasto-
rum - Tavastland, ss. 211-222.
- 2) J. Ailio: Novgorilaisten retki Hämeeseen, Historial-
linen Aikakauskirja 1915, s.341.
- 3) A.M. Tallgren e.m.t. s.252.
- 4) J.Ailio e. m. kirj. s.341.
- 5) J. Ailio: e.m. kirjoitus, s. 342.
- 6) J. Ailio Hämeen linnan rakennus- ja esihistoria
s. 60..

Myöhemmin yhteyksiä ylläpitämään itäisellä taholla tuli Novgorod ja siihen liitetty^{vä} Karjala.

Muinaistutkimuksen tärkeitä kysymyksiä on, mikä eteläisen Suomen jokien suista on varhaisella keskiajalla lähteissä mainittu "portus tavastorum", hämäläisten satama.¹⁾

Mahdollisena sellaisena on pidetty Halikonjoen suuta²⁾, satamana on voinut olla myös Paimionjoen suu tai Karjaanjoen suu, joka lännen puolella oli lähinnä Etelä-Hämeen keskuseutua ja jota myöten oli mainiot yhteydet Vanajan-Hämeen sydämeen. Asemansa puolesta myös Vantaanjoki on sopinut satamaksi, sen lähteet kun ovat likellä Vanajaveden pääväyliä; niinikään Mäntsälänjoki³ (ehkä kronikassa v:ltä 1311 mainittu Svartä^{s/4}), joka sekin johtaa Vanajaveden yläjuoksulle, vaikkei varsinaiseen asuttuun Vanajaan. Porvoonjoella, joka Ailion mukaan on ollut Kauppajoki, oli sekä Hollolan että Vanajan-Hämeessä varmaan merkitystä.⁵⁾ Muut pienemmät joet olivat ehkä vain sivukulkuväyliä. Mahtava Kyminjoki aiheutti pakanuuden ajalla pitkiä kiertomatkoja keskuksiin pyrkijöille ja tuskin siis oli kauppätienä käytännössä.

Monista kauppäteiksi ja -paikoiksi mahdollisista joista ja jokien suista lienee useampiakin käytetty samanaikaisesti; ei ole⁶
[saatu mitään]

todisteita, jotka tukisivat sitä, että jokin niistä olisi ehdottomasti kaupan päällä. Tiedemiehet lausuvat yhä erilaisia arveluja tästä kiistakysymyksestä.

4. K a u p a s t a   s o t a a n.

✓ Esihistoriallisten aikain kansainväliset suhteet olivat järjestymättömiä, väkivaltaisista, ryöstöihin ja valloituksiin perustuvia. Kaupallisista oloista Suomenlahdella ja sen ympärysseuduilla seurasi, että Hämeestä tuli haluttu pakkoverotus- ja orjainhankinta-alue. Kaupasta oli lyhyt askel sotaan; kauppiasta tuli helposti soturi ja soturista kauppias. Halutessaan pakkoveroja tai orjia ja yleensä ryhtyessään vihamielisiin toimiin vihollinen, kaukainen tai läheinen, tunkeutui nopeasti hämäläisten rintamaille, vakinaisille asuinpaikoille ja varastoille. Sitä vastustaakseen hämäläiset kätkivät omaisuutensa, pakenivat suojaisiin seutuihin tai puolustautuivat kylän likellä olevalla mäkilinnalla. Tämäntapainen lienee ollut Hämeen linnalaitok-

sen yleinen tehtävä.

Samanluontoisia muinaislinnoja, puolustuspaikkoja hyökkäävää vihollista vastaan, esiintyy lähinnä samanlais-
ten luonnon- ja kansanolojen vuoksi myöskin Skandinaviassa,
Ruotsissa ja Norjassa. Yhtymäkohtia on myöskin Viroon.

Mäkilinnain käyttämisen taito on voinut levitä kan-
salta kansalle (ja arvattavasti niin on ollut laita ainakin
pikkuparannuksiin nähden. Toiselta puolen on yhtä mahdol-
lista, että linnain rakentaminen on kunkin heimon tai seu-
dun omaa aloitetta, niiden luonnollisen puolustusvietin ja
luonnonolojen yhdessä aikaansaama puolustuskeino. Kumpi on
ollut Etelä-Hämeen muinaislinnain syntymätapa, sitä on vai-
kea ellei mahdotonkin sanoa.

II. MUINAISLINNAT.

1. T ä h ä n a s t i s e t t i e d o t E t e l ä - H ä m e e n m u i n a i s l i n n o i s t a .

Maamme muinaislinnat ovat säilyneet kansan muistissa nimensä, luontonsa, varustustensa ja niihin liittyvään tarinain vuoksi. Mutta senvuoksi ne myös herättivät alkavan historian- ja kotiseutuharrastelijain huomiota. Tunnettua on, että Janakkalan kirkkoherrana vv. 1670-1680 ollut Johannes Velinus Ruotsin hallituksen pyynnöstä antoi sille tietojaja pitäjän muinaismuistoista ja mainitsi niissä myös Unikkolinnan ja Hakoisten Linnavuoren.¹⁾

Jo 1700-luvulta lähtien muinaislinnoista on tietoja painetuissakin lähteissämme. Hämeen linnoja mainitaan Christianus Linnellin teoksessa "De Tavastia"²⁾ Nils Idman kirjoituksessaan "Utdrag ur ett bref om gamla slott i Finland"³⁾ kertoo Aulangon ja Hakoisten linnoista. Tämän johdosta Eric Lencquist antoi lisätietoja Hämeen linnoista kirjoitelmissaan

1) Tidn. utg. af et Sälläk. i Åbo 1776:161-165, 169-170.

2) Åbo 1795. .TAMMISILMINAT. .II

3) SMY:n arkistossa.

4) Kertomus muinaisjäännöksistä Hauhon kihlakunnassa, Hel-
singfors 1878.

5) Suomen Muinaislinnat, SMYA XII.

6) O. Rygh, Gamle Bygdeborge i Norge, Foreningen til Norske
Fortidsmindesmerkers Bevaring 1882.

"Finlands forna Borgar."¹⁾ Tuneldin maantieteellisessä teoksessa "Geographi öfver Storfurstendömet Finland" on muutamia huomautuksia muinaislinnoista.²⁾ Mitkään näistä tiedonannoista eivät olleet nykyisessä mielessä riittäviä.

1800-luvulla harrastelu jatkuu; mm. aikakauslehdissä oli yksityisiä kirjoitelmia. H.A. Reinholm keräili näihin aikoihin suuren kokoelmansa kansanmuistoja tältäkin alalta.³⁾

Suomen varsinainen muinaistutkimus alkoi vasta 1870-luvulla, kun Suomen Muinaismuistoyhdistys perustettiin. Sen johdolla alettiin kihlakunnittain kerätä ja julkaista muinaismuistoja, jolloin muinaislinnatkin tulivat huomion alaisiksi.

Näin heränneen tutkimuksen ensimmäiset tulokset meidän alueellamme olivat A.O. Heikelin teos muinaisjäänöksistä "Hauhon kihlakunnassa"⁴⁾ ja J.E. Vefvarin "Fornlämningar i Raseborgs västra härad" (SMYA IV, Hki 1879).

Mutta muinaislinnat joutuivat pian erikoistutkimuksenkin kohteeksi. Hj. Appelgren tutki osin myös Reinholmin tiedonantojen perusteella koko maan muinaislinnat vv. 1885, 1886, 1888 ja 1889 ja julkaisi niistä yhtenäisen teoksen v. 1891.⁵⁾ Sitä ennen vain Norjassa oli julkaistu koko maan käsittävä muinaislinnatutkimus.⁶⁾ Muu Skandinavia ja Itämeren valtiot

olivat vielä tutkimatta. Appelgrenin teos on omassa maassamme yhä edelleenkin pysynyt linnatutkimuksen alalla perustavana teoksena. Erikoisesti on korostettava sen arvoa katsauksellisenä hakemistona ja karttateoksena; saattavatpa monen linnan suhteen hänen karttansa ja kuvauksensa sellaisenaan olla täysin riittävät.

Myöhempiä paikallisteoksia, joissa käsitellään alueemme muinaislinnoja, ovat V. Wallinin "Kertomus Hollolan kihlakunnan muinaisjäänöksistä" (SMYA XIV 1892), Hardénin "Crimattilan pitäjä" (Lahti 1927), Kaarle Soikkelin "Vihti I" (Helsinki 1929), Veikko Kerkkosen "Janakkalan historia" (Hämeenlinna 1931), Paul Nybergin "Sibbo Sockens historia I" (Helsingfors 1931) ja Sakari Kuusen "Hollolan pitäjän historia" (Porvoo 1934).

Yleensä näiden teoksien muinaislinnoja koskevat osat toistavat vanhempia lähteitä, s.o. Heikelin, Hj. Appelgrenin, SMY:n tai KM:n arkiston tietoja esittämättä sanottavasti mitään uutta, vaikka toisinaan sisältävätkin pieniä lisätietoja.

Muinaistieteellisiä vaatimuksia vastaavia sensijaan ovat Juhani Rinteen "Suomen keskiaikaiset mäkilinnat" (Helsinki 1914), jossa on viitteitä linnain esihistoriaalisestakin käy-

töstä ja niiden suhteesta keskiajan vastaaviin laitoksiin sekä J. Ailion kirjoitukset "Novgorodilaisten retki Hämeeseen" (Hist. Aikak.kirja 1915), "Hämeenlinnan rakennus- ja esihistoria" (Hämeenlinna 1917) ja "Tuuloksen muinaislinnat" (S.M. 1924), ^{jotka} valaisevat muinaislinnoja ja niiden käyttöä sekä ajan poliittisia oloja.

Ailion kirjoitusten ja hänen KM:n arkistoon antamainsa kertomusten johdosta prof. Sauramo on tarkastanut geologisesti joitakin linnamäkiä ja julkaissut tutkimuksensa tulokset kirjoituksessaan "Eräistä Hämeen muinaislinnoista" (SMYA XL; Hki 1934).

Ailio ja melkein kaikki muutkin muinaistutkijamme ovat myöhemmin kirjoittaneet edellämainittujen lisäksi eri arkeologisiin julkaisuihin sekä aikakaus- ja sanomalehtiin yleisluontoisia ja kansantajuisia kirjoituksia, joissa kosketellaan myös alueemme muinaislinnoja.

Painamattomista lähteistä ovat arvokkaita SMY:n arkistossa säilytetyt ~~muinaislinnojen~~ kihlakuntakertomukset, joista tutkimusalueettamme sivuavat Tammelan (kirj. T. Hirsjärvi), Lohjan (G. Groundstroem) ja Helsingin (J. E. Tuomola) kihlakuntain kertomukset. Myös Hj. Appelgrenin matkakertomukset ja linnon pohjapiirrokset (osa julkaisematta) ovat SMY:n arkistossa. Kansallismuseon topografisessa arkistossa olevat tarkastusmatkakertomukset sekä kansan lähettämät tie-

donähmöt monista Etelästä Hämeen-~~muinaislinnoista~~ ~~on~~ ~~ovat~~ ~~ovat~~
(tärkeimpiä lähteitämme.

Painamattomista lähteistä mainittakoon vielä E. Svanbergin (Joutsamo) yliopistollinen tutkielma Muinaishistoriallinen Hattula, jonka muinaislinnoja koskeva osa on ollut käytettävissäni.

Hj. Appelgrenin teoksen jälkeen ei^{siis} ~~ole~~ julkaistu mitään laajempaa tai yhdistävää tieteellistä tutkimusta Etelä-Hämeen muinaislinnoista.

Kesäkuukausina 1934 ja 1935 tämän kirjoittaja on osaksi SMY:n stipendiaattina koettanut saada tarkempia tietoja Etelä-Hämeen muinaislinnoista sekä etsiä tähän saakka huomamattomina pysyneitä mahdollisia muinaislinnoja.

2. E t e l ä - H ä m e e n m u i n a i s l i n n a i n j a n i i d e n y h t e y t e e n k u u l u - v a i n p a i k k a i n l u e t t e l o .

Seuraavassa luetellaan tutkimusalueen muinaislinnat asu-

tushistoriallisten alueiden mukaisessa järjestyksessä kunnit-
tain siten, että ensin esitetään asutushistoriallisen keskus-
seudun Vanajaveden pääreitit varrella olevain kuntain, sitten
tähän alueeseen liittyväin nuorempain asutusseutujen muinais-
linnat, ja senjälkeen Hauhon-Tuuloksen-Lammin piirin linnat se-
kä Hollolan asutusalueen ja niihin liittyvät muinaislinnat.
Luettelossa on huomioitu kaikki tunnetut muinaislinnat ja lin-
nanimiset paikat sekä useat sodalliseen tiedoitusjärjestelmään
mahdollisesti kuuluvat "vahti"-, "vartio"-, ~~useat~~ "tuli"- ja
"palo"-yhdynnäiset paikannimet ja paikat.

*lisa
keli
P*

Luettelon kunkin numeron alussa on mainittu pitäjän,
kylän ja mikäli mahdollista talon nimi, jonka maalla paikka
osaksi tai kokonaan on, myös sen etäisyys ja suunta pitäjän
kirkosta tai rautatieasemalta (taloudelliselta kartalta). -
Linnaa koskevat ja sen linna-ominaisuutta arvostellessa vaikut-
tavat tietolähteet ovat myös ilmoitetut kunkin numeron alussa.

Vielä on mainittu mäen korkeus lähimmän järven ja me-
ren pinnasta. Se on saatu venäläisestä tai suomalaisesta to-
pografikartasta, mitattu aneroidibarometrillä tai missä mitään
näistä mittauksista ei ole ollut apua, arvioitu silmämääräises-
ti. Einnain korkeuskäyrät ja jyrkkyyden varjostus on niin-

ikään arvion perustalla tapahtunut. Mäkien kartat on joskus piirretty askelmittaa (1 askel n. 70 cm), joskus metrimittaa käyttäen.

Alueen muinaislinnain levinneisyydestä ks. karttaa, joka on liitteenä ,sekä yksityisten paikkain karttoja ja valokuvia kunkin nimikkeen viittauksen mukaan.

3. M u i n a i s l i n n a t .

JANAKKALA.

(n:ot 1-6)

1. HAKOISTEN LINNA eli LINNAVUORI Janakkalan Hakoisten kartanon vieressä Kernaalan järven rannalla. Korkeus n. 63 m. yli Kernaalan järven ja 144 m. y.m.p. - ks. kartta.

Rinne, Suomen keskiaikaiset mäkilinnat I s.129 ss.. - Ailio , Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria ss. 82-34,87. - Kerkkonen ,Janakkalan historia s.36 ss.

Luettelomme ensimmäisenä on Hakoisten Linna eli , kuten sen nimi aikaisemmin on ollut, Linnavuori Janakkalan Hakoisissa .Hakoisten linna on Hämeen ja koko Suomen kuuluisin varhaishistoriallinen vuorilinna ,joka sijaitsee Etelä-Hämeen vesistö- ja asutuskeskuksissa.

Rinne ja Ailio ovat tutkineet Hakoisten linnan topografiaa ja sen varhaishistoriallista rakennetta laajoissa teoksissaan , joten niihin ei ole syytä tässä tarkemmin puuttua , varhaishistoriallinen tutkimus eika ~~parhaillaan~~ kuulu tehtäväämekään .Meille on tärkeä vain kysymys ,onko tätä linnavuorta käytetty jo esihistoriallisena aikana ennen sen rakentamista varhaishistorialliseksi vuorilinnaksi.

1 Rinne, Suomen keskiaikaiset mäkilinnat s. 248 s.

2 Kerkkonen, Janakkalan historia s. 38.

Rinne pitää Hakoisten Linnavuorta esihistoriallisen linnan pohjalta syntyneenä ,muttei nimenomaan mainitse, oliko sitä käytetty muinaislinnana.¹ - Myöskin Ailio teoksissaan jättää tämän puolen käsittelemättä.- Kerkkonen sensijaan pitää todennäköisenä ,että Hakoinen on ollut muinaislinna².

Hakoisten Linnavuori on korkea kallioinen vuoren kukula, jonka pituussuunta on luoteiskaakkoinen. Kaakon puolella on moreenipenger, jossa varhaishistoriallinen esilinna on ollut , mutta itse kallio kohoaa tästä vielä n. 20 m. Se on joka puolelta jyrkkä ja itse päällyställe päästään vain eteläpuolella olevaa ,kapeaa kallioterassia myöten . Päällystä on n. 60 x 60m. ja alaltaan siis melkoisellekin väenpaljoudelle riittävä.

On enää mahdotonta saada selville ,oliko penger esihistoriallisenakin aikana esilinnana ja minkälaisia mahdollisia varustuksia siinä on ollut .Se olisi epäilemättä ollut asukkaille hyvinkin tarpeellinen vedenhankinnan vuoksi ja karjan säilytyspaikkana ,koska karjaa ei kai saatu tulemaan ylemmälle linnalle. Mutta penkereen n. 130 m. pitkä syrjä on puolustusnäkökannalta kauttaaltaan edellyttänyt varustuk-

¹Kerkkonen e.m.t. s. 39.

sia ja ehkä asettanut liian suuria vaatimuksia silloiselle asutukselle.

Päälylystän edellytykset muinaislinnaksi ovat sitä vastoin erinomaiset. Kuten Kerkkonenkin huomauttaa¹, on tämä osa tullut toimien puutteellisinkin varustuksin, sillä niitä on tarvittu vain päälylyställe johtavan polun kohdalla. On vielä huomattava, että polku on täysin "Zwinger"-solan tehoinen, koska vihollisen on ylöspäin pyrkiessään ollut mahdoton käyttää asetta oikean puolen ollessa kallionseinämää vastaan. Todistuksia päälylyställä ehkä olleista varustuksista ei voida enää saada, sillä ne ovat varmaan hävinneet linnaa keskiaikana varustettaessa.

Kun Hakoisten Linnavuori on sekä asemaltaan että luonteeltaan maassamme ainutlaatuinen, tuntuisi epäluonnolliselta, ellei sitä olisi käytetty muinaislinnana.

2. UNIKKOLINNA Janakkalan Kernaalan kylässä, Janakkalan-Lopen maantien varressa, 5.1 km. etelälounaiseen pitäjän kirkosta, Hyvikkälän ja Kernaalan kyläin rajalla. Korkeus 29 m. yli Kernaalan järven ja 110 m. y. mp. - ks. kartta ja valok.

Heikel, ss. 52-55.- App. s. 36 s. (n:o 70).- Kerkkonen, Janakkalan historia, s. 22 ss.,s.38. - Sauramo, Eräistä Hämeen muinaislinnoista, SMYA XL s. 212. - Ailion kertomus KM:n top.ark. - Appelgrenin kartta ibidem.

Unikkolinna on kallioinen vuori aivan Janakkalan-Lopen maantien itäpuolella. Ympäristö on metsäistä mäkimäata, kauempana Unikkolinnaa korkeampaakin seutua. Linnan pituussuunta on luoteiskaakkoinen ja päällystä tylpän soikea, vajaat 100 m. pitkä ja n. 35 m. leveä. Kummatkin lappeet ovat äkkijyrkkiä, lounainen pengermäisesti nouseva. Päät ovat matalampirinteiset, luoteinen kaakkoista jyrkempi; eteläkulmassa on rotko, joka työntyy päällystän puoliväliin asti. - Varustuksia on näissä kolmessa heikossa kohdassa. Kivivalli on keskikokoisista lohkokivistä tehty, n. 1-1.5 m. leveää ja 0.5-0.75 m. korkeaa. Sitä on säilynyt luoteispään keskiosassa n. 20 m., mutta loput 15 m. päällystän leveydestä vallia puuttuu. Kaakkoispäässä vallia on poikittain pituussuuntaa vastaan n. 21m., joka pituus ei riitä kokonaan suojaamaan tätä päätä. Rotkon suussa on samanlaista vallia, mutta sekin on hieman puutteellinen, kiviä kun on vierinyt siitä alas.

Ailio uskoi aikaisemmin Unikkolinnan olevan muinais-

S. 25 practice!

San Ah — 23.12.85

4. LINNAMÄKI (Vanantaan) Janakkalan Vanantaan kyläsä.

MHA, H 22 Janakkala 10/17 Vanantaka: Linnamäki, Linnamäkinimity. Vanantaallatäsüneenthra K. Eerikäisen tiedonanto (1936), jonka mukaan Vanantaan Tanttalassa, Mallinkaisissa päin, on Linnamäki (nimenomaan eri mäki kuin Kernaalan kylän Linnamäki, n:o 3), jota sanotaan myös Kasarmimäeksi.

Tämän Linnamäen sijainti ja itse mäki ovat tarkemmin tutkimatta. On mahdollista, että tämä nimi on myöhäissyntyinen ja saanut nimensä samasta aiheestä kuin Kasarmimäkikin.

5. INKOLINNA Janakkalan Vähän-Hiiden (yks. talo) maala ja sen luoteispuolella, 4,1 km. pohjoisesta hieman koilliseen päin pitäjän kirkosta.

App. s. 36 (n:o 69). - MHA, H 22 Janakkala 12/2 Kilpiälä. Siinä ref. Erik Spären tuomio v:lta 1548, rajat: ... "Ingo Linna eller Ingurin Linna". Sam. 12/7 raunioita mainitaan, sam. 21/2 Lill-Hitis, "Ingurinlinna".

Inkolinna on Vähän-Hiiden talosta n. 300-400 m. luoteeseen. Lähiympäristössä ovat m.m. Kilpivuori ja Kiianlinna. Inkolinna on metsäinen moreeniharju, jonka alempi kielekke erottaa muusta harjujaksosta. Mäen pituussuunta on melkein itä-läntinen, päällystä n. 60-70 m. pitkä ja n. 40 m. leveä. - Etelärinne on kielekkeen kohdalla niin loivaa, että siitä voidaan hevosellakin ajaa kuormia, mutta rinne jyrkkenee päällystän kohdalla vähitellen ja on lounaan puolelta pääse-

mätön; länsi- ja pohjoisrinteet ovat kielekkeelle asti tasaisen jyrkät. Jotta mäkeä olisi voitu käyttää muinaislinnana, varustuksia olisi tarvittu kaikkialla muualla paitsi lounaan puolella. Jonkunlaisia kivijonojen jätettä onkinlänsi- ja luoteissyryillä, tietenkin lukuunottamatta tavallisia, rajoiksi tehtyjä kiviaitoja. Vallien nykyinen asu ei kumminkaan oikeuta pitämään niitä varustusten jätteinä. Myöskään muovailtuna soramäkenä, jossa varustukset nyt olisivat kadonneet, en mäkeä pitäisi. Kaiken tämän vuoksi on Inkolinna pidettävä hyvin epävarmana muinaislinnana. - Inkolinna sopii sensijaan merkinantopaikaksi paremmin kuin likellä oleva Kiianlinna, sillä Hakoisten Linnavuori ja Mantereenlinna näkyvät täältä. Elokuun 11. p. 1934, kirjailija Finnen 60-vuotispäivän kunniaksi järjestetyssä viestissä Inkolinnan kielekkeellä - päällystä on metsän peitossa, eivätkä merkit sieltä näy - vastaanotettiin Hakoisista ja lähetettiin edelleen Mantereenlinnalle savuja tulimerkkejä. - Vanhan tavan mukaan Inkolinnalla poltetaan juhannuskokkoa, jonka sijalla ennen lienee ollut he-laavalkean poltto. - Nimestä ks s. 105, suhteesta Kiianlinnaan s. 104.

7a

6. PALOMÄKI torppa Janakkalan Vähikkälässä, Janakkalan-Lopen maantien varressa.

Paikkakuntalaisen antama tieto.

Palomäen torppa sijaitsee vähäisellä mäellä, jolla ei liene mitään yhteyttä mahdollisen tiedonantoketjun kanssa. Nimi lienee myöhäsyntyinen ja voi olla esim. kaskeamisnimi.

VANAJA.

(n:ot 7 - 11).

7. KIIANLINNA Vanajan pitäjän Ikaloiden kylässä Kinnarin talon lounaispuolella, 6,7 km. kaakkoon Vanajan kirkosta; korkeus 32 m. yli ~~Vanajaveden~~ Vanajaveden ja 113 m. y. mp. - ks kartta ja valok.

App. s. 36 (n:o 68). - P. Kaarela, Vanajan paikannimet (Tieteell. Seurain Paikannimitoimikunta).

Kiianlinna on pieni moreeniharju ympäristön monien samantapaisten joukossa; Inkolinna, Kilpivuori, Lehosen vuori ja Harjulukon harju näkyvät likellä, mutta syvät harjusyvänteet eroittavat tämän mäen niistä. Kiianlinna on nykyään paljas, josta helposti sen tunteeikin. - Kinnarista päin mäelle päästään vähitellen nousevaa ja kapeaksi kielekkeeksi muuttuvaa harjannetta myöten, luoteen puolelta. Mäen pituussuunta on luoteiskaakkoinen. Rinteet ovat vaivalloisesti kivutta-

70

via, joskaan eivät pääsemättömiä. Päälystä, joka on n. 56 m. pitkä ja keskeltä n. 12 m. leveä, on soikea ja kupera. - Varustuksien jälkiä mäellä ei näy, mutta on mahdollista, että Kiianlinna on muodosteltu terävähuippuisesta harjunkukulasta linnapaikaksi siten, että maata on päältä luotu syrjille. Joissakin paikoissa on huomaavinaan, että päälystän reuna on terävähkö, ja siis luotaessa syntynyt. Mahdolliset varustukset on tässä tapauksessa kiinnitetty suoraan soraan eikä niistä sen mukaan näkyisi enää mitään. Myös linnalle johtavaa kielekettä on voitu tällä tavoin parantaa taktillisemmaksi. Päälystässä olevat kuopanteet lienevät sekundäärisiä. (Tekniikasta lähemmin s. 98s).

Kiianlinnalta näkee Aulangon ja Mantereenlinnoille pohjoiseen päin, mutta on epävarmaa näkyykö Hakoinen, joka on tulimerkkijärjestelmän edellinen eteläinen etappi.

Kiianlinnaa voidaan edellä esitetyn perusteella pitää melko varmana muinaislinnana.

Kiianlinnan linnaominaisuutta vahvistavat myös läheisen Kinnarin talon pihalta tehdyt esihistorialliset löydöt. Tämä mäki olisi ehkä ollut jonkin pienemmän yhteisön käyttämä.

Suhteesta Inkolinnaan ks. s. 104 ja nimestä s. 105.

8. PALVAANLINNA Vanajan Miemalan kylän Pietilän talon maalla, 7 km. Hämeenlinnasta Turengin tietä ja n. 3 km. eteläis-eteläkaakkoon pitäjän kirkosta. Korkeus (suomal. top. kartta) 48,7 m. yli Vanajaveden jal²⁹,7 m. y. mp.-ks. kartta.

MHA, H 89 Vanaja 6/- Miemala, Palva^{on}linna (paikkakunnalla Palvaanlinna) - P. Kaarela, Vanajan pitäjän paikannimistö (Tieteell. Seurain Paikannimitoimikunta).

Palvaanlinna on aivan Hämeenlinnan-Turengin maantien vieressä edellisestä laskien 7 km:n kohdalla. Länsi- ja pohjoispuolella on peltoja, itäpuolella n. 250 m:n päässä Vanajaveden ranta, eteläpuolella harju jatkuu kapean kaulamaisen ulokkeen itse Palvaanlinnasta erottamana. Harjun rinteet ovat maantien eli lounais- ja länsipuolella melkein pääsemättömät, luoteispää on, kuten harjuissa yleensäkin, loiva ja mäen luonnollinen pääsytie. Järven puolella rinne on melkoisen jyrkkää, mutta puolustusnäkökannalta^{se} edellyttää varustuksia. Varustuksia olisi tarvittu, jos mäkeä olisi aiottu käyttää muinaislinnana, muilla paitsi tien puolella. Polku¹, joka kaulalta mäen länsipuolelta menee luoteispäähän, seuraa jyrkenteen reunaa, jossa on lähes koko linnan pituudelta sorakohoutuma, joka mahdollisesti on ihmisten tekemä. Luoteispäässä on harjussa luonteenomaista kivikkoa, josta varmuudella ei voi sanoa, onko se luonnon- vai ihmisten työtä. Samoin sek

kivijono, joka alkaa luoteispäästä ja jatkuu järven puoleisella reunalla n. 60 metrin matkalla, on kovin epämääräistä.

Palvaanlinnan varustamiselle on siis ainakin ollut hyvät edellytykset, ellei mainittuja reunoilla olevia muodostumia pidetä ihmisten tekeminä. Päällystän puolesta mäki on muinaislinnaksi oivallinen, sillä keskellä mäkeä on parin kolmen metrin syvyinen ja 60 m. pitkä harjulukko. - Mäkeä olisi mielestäni pidettävä mahdollisena muinaislinnana.

9. LINNANPÄÄ Vanajan Kankaantaan kylässä Vanajaveden länsirannalla 1,5 km. lounaiseen Vanajan kirkosta. - kartta

Heikel, ss. 50-52, kartta. - App. s. 35, seur. (n:o 67, kartta). - Ailio, Kertomus KM top.ark. - Sauramo, SMYA XL, s. 212 seur.

Linnanpää on Hattelmalan selänteen rinnakkaisharju. Sen pituussuunta on käyrästi luoteesta etelään. Koillis- ja itärinne viettävät äkkijyrkästi suoraan järveen, harjumaat jatkuvat eteläpäähän takana, joka matalasti ja pengermäisesti alenee syvälle lukkoon, länsipuolella on pääsemättömän jyrkän rinteen alapuolella suo ja sen takana toisia Linnanpään kaltaisia harjuja. Luoteis- ja pohjoispäässä, jotka ovat helposti noustavat, vilkkuvat jo Hämeenlinnaan asti ulottuvat

alavat rantaseudut. Päälyställä, jonka koko pituus on n. 230 m. ja leveys n. 8-10 m., on kaksi pienen notkelman eroittamaa kumpua ja siihen on luettava kummankin pään pari penkettä, jotka ovat varustusten piirin sisäpuolella. Tällainen päälystä on epätasaisuutensa vuoksi linnanmäissämme ainutlaatuinen. Mutta myöskin Linnanpään varustukset ja niiden käyttö ovat olleet maassamme harvinaiset. Vihollisen hyökkäystä vastaan on kummassakin päässä ehdottomasti tarvittu keinotekoista suojaa. Niistä ovat jätteenä kivivallit, jotka varsinkin luoteispäässä ovat hyvin säilyneet.

Tässä päässä linnaa kiertää kaksi keskikokoisista ja pienistä kivistä tehtyä vallia, suojaten linnan melkein kokonaan. Alavallin koillispuoli ei tosin ole aivan riittävä, ylävallin vastaavalla kohdalla sitä huomatakseni kuitenkin jatkuu ja senvuoksi tämä pala on lisätty Appelgrenin karttaan. Kaakkoispuolella kumpikin valli alkaa jyrkänteen muuttuessa helpommaksi nousta. Ailion huomautukseen siitä, että alavallin tämä pää on tarkoitukseton, koska sen pää on kääntynyt alaspäin, on sanottava, että valli juuri jyrkänteen alkaessa helposti saattaa vierähtää. Ylempi valli on katkennut jo ennen porttia. Mahdotonta on varmasti sanoa, onko tässä tahal-

lisesti tehty portti esim. sitä varten ,että vallien väliin jääneet olisivat päässeet ylemmän taakse , vai onko tämäkin luonnon aikaansaama tai myöhäistä ihmistyötä .

Eteläpään vallit ovat Appelgrenin ajoista paljon muutuneet , sillä Linnanpään rinteelle johtavan talon pihamaita ja huvilan teitä järjesteltäessä ja rakennettaessa varustuksen perustaa on hävitetty .On selväksi luotettava Appelgrenin ~~kar~~ tekemään karttaan mitä vallin alkuperäisempään asuun tulee , koskapa Ailiolla ja Sauramollakaan ei ole ollut kartan suhteen ~~ku~~ huomauttamista .-Ylemmässä vallissa tässä päässä sen mukaan ei olisi ollut porttia ja alavallissakin sitä on pidettävä vain ehdollisena (tämä kohta lienee säilynyt nykyaikoihin asti) .

Ailio pitää näitä vallirakenteita taasen rantakivikkona ja siis luonnontyönä voimatta kuitenkaan selittää sidevallin syntymistä .Sauramo taas tutkimustensa mukaan ei voi sijoittaa valleja rantakivikoksi millekään tunnetulle rannankorkeudelle ja pitää rantakivikon syntymistä niin tuulilta suojatulla paikalla kuin esim. luoteispään länsipuolella mahdottomana .Geologisesti katsoen Linnanpää siis voisi olla ihmisten tekemä .

Jälkimmäiseen tutkimukseen luottaen sekä saadun vaikutelman mukaisesti Linnanpäättä mielestäni on pidettävä varmana muinaislinnana.

Tämän muinaislinnan puolustusjärjestelmä (ks. siitä s.100 s) on Etelä-Hämeessä ainutlaatuinen ja tuntuu hyvin kehittyneeltä. Siksi olisi tämä mäki tässä asussaan asetettava suhteellisessa aika-arvostelussa verraten myöhäiseksi.

10. VUOHTENLINNA Vanajan Ison-Luolajan kylässä Sepälän talon maalla.

MHA, H 91 Vanaja 7/22 Wochtin Linna, 7/23 Wochten Linna, 7/21 Wochten Linna, 7/25 Vohtenlinna.

Vuhtenlinna on kylän vieressä oleva matala kivikkomäki, jota millään syyllä ei voi pitää muinaislinnaksi edes mahdollisena. Paikkakunnalla mainittiin mäen olleen talojen yhteisenä sikotarhana.

11. MANTEREENLINNA Vanajan Mäskälän kylässä Katis-
ten kartanon maalla 1,5 km. itäkoilliseen Vanajan kirkosta,
maanteitse Vanajan pysäkiltä n. 2,2 km. Korkeus (ven. top.
kartta) 66,3 m. yli Katumajärven ja 149,3 m. y. mp. - kartta.

App. s. 35 (n:o 66, kartta). - Sauramo, SMYA XL, s. 213 ~~seur.~~ - Ailio, Kert. KM. top. ark.

Mantereenlinna on Katumajärven länsirannalla vasta-

x 67,6 m ja 150,8 m (ven. top. kartta, jossa korkeus mitoitettu?)

päätä Kappolanvuorta . Maan puolella on vuorta alempi metsämaa , Harvialan - Hätilän maantie, ja sen takana olevan peltoaukean ja laakson toisella puolella Vanajan kirkko. Mainittu laakso lienee ennen ollut salmena ja itse kirkon seutu siis saarena .-Vuoren pituussuunta on pohjoiseteläinen, vaikka siinä olevat kielekkeet ovat luode-kaakko suuntaan .Pohjoiskulma ja siitä alkaen koko syrjä idän kautta etelään ovat äkkijyrkästi järveen suistuvia . Eteläpää on jyrkkäin pengermäin muodostama , joista varsinkin viimeistä on vaikea nousta linnalle. Sensijaan koko muu maanpuoli on loivaa rinnettä, joka vuorella päättyy sanottuihin kielekkeihin , joista keskimäinen on suurin ; kielekkeiden välisistä matalista rotkoista on paras pääsy linnalle . Päälyystä on epätasaista kalliomaata.

Mantereenlinna on voinut olla turvapaikkana vain siinä tapauksessa , että koko länsipuoli on ollut varustettuna .On selvää , että kielekkeiden rinteillä kivivalli on helpoimmin voinut hävitä , eikä sitä olekaan muualla rinteillä jäljellä kuin keskimäisen kielekkeen pohjoispuolella; kielekkeistä samaten vain keskimäisen laella on vallin perustusta .- Pohjoispäästä lähtien varustus alkaa heti tämän puoleisen kallion ulkoneman juuresta ja selvenee yhä lähellä olevaa porttia kohti, joka on rotkosaa. Siinä on sisäänpäin kääntyvät n. 11 m. pitkät pielet, joiden

väliin jää n. 2,5 m. leveä sola. Valli on tehty melko suurista kivistä; niiden koko tosin pienenee seurattaessa vallin perustusta keskimmaiselle kielekkeelle. Sen pohjoisrinteessä on pienen lohkokivikon jätettä, laella selvä vallin pätkä, mutta mitään jätteitä ei ole etelärinteellä. Vasta rotkossa tämän ja seuraavan, eteläisen kielekkeen välillä on taas porttivallitus. Pielet ovat vain n. 7 m. pitkät, mutta kumminkin selvät. Eteläisellä kielekkeellä ei ole varustuksia. ~~Käki~~ ~~suurikokoisissa kalliota.~~ Appelgrenin päällyställä näkemä mahdollisia kiviasetelmia täytynee pitää luonnonkivikkoina.

Ailio on väittänyt Mantereenninnan kivikkoja luonnon-työksi. Rotkoissa olevat vallienjätteet ovat muka jäätikkökasautumia, jotka myöhemmin teiksi aukaistuina ovat muodostaneet solat. Prof. Sauramo taas pitää näitä muodostumia ehdottomasti keinotekoisina. Maallikkokin huomaa, että solain reunakivien hyvä asema ja järjestys sekä se, että valli ei ole vaakasuora, ovat ehdottomasti ihmistyön todisteita.

Näinollen voimme pitää Mantereenninnaa varmana muinaislinnana. Sen puolustus on edellyttänyt paljon väkeä, mutta se onkin voinut olla suuremman yhteisön linna - riittihän

näillä main väkeä muinaislinnalle, sillä Mantereenlinna on vanhain asutusten keskuksessa.

Tämä vuori on ollut myös merkinantopaikka Inko- ja Aulangon linnain välisenä asemana.

11^a. SELINNUMMEN LINNAMÄET Vanajan Harvialan kartanon ent. torpan ja nyk. Selinummen talon maalla n. 14 km:n päässä Turengista, Lammille vievän tien sivussa, 17,4 km. itäkoilliseen Vanajan kirkosta.- kartta.

Rva Alma Aarnin tiedonanto.

Linnamäiksi Selinummen isäntä kutsui neljää mäen nyp-
pylää talostaan n. 1,5 km. Hakainperään vievän polun varressa.
Mäet ovat suurten soiden äärellä aivan likellä toisiaan, hevo-
senkengänmuotoisessa kaaressa. Niitä eroittaa pieni suosyvän-
ne paitsi mäkiä n:o 2-3, joiden välisestä kannaksesta polku
Hakainperään jatkuu. Mäki n:o 4 on peltoaukeamassa kiinni,
mutta muita ympäröi suo. - Mikään mäki ei ole rinteiltään pää-
semätön, ^{mutta} n:o 3 on jyrkin. - Laet ovat keskimäärin n. 20x20 m.
laajoja. - Varustuksia ei näy millään mäellä, mutta siitä huo-
limatta Linnamäkiä voitaneen pitää mahdollisina pakopaikkoina

~~11^a. SELINNUMMEN LINNAMÄET~~

HÄMEENLINNAN MAALAIKUNTA.

(n:o 12).

12. AULANGON LINNA Hämeenlinnan kaupungin maalla Aulangon järven lounaisrannalla "näkötorrivuorella"; korkeus 81 m. yli Vanajaveden ja 162 m. y. l. mp. - kartta.

Heikel s. 49 s. - App. s. 34 (n:o 65). - Sauramo SMYA XL s. 212.

Aulangon vuori on koko Suomessa tunnettu näköalapaikka. Vuori on Aulangon järven ja pohjoiseen päin pääsemättömän jyrkkärinteinen, mutta luoteis-länsi-eteläpuoli on penkereinen ja kauempana loivenevaa maata. Varustuksia on tarvittu koko tämän penkereen n. 80 m:n pituisen matkan, jos vuori on aiottu rakentaa muinaislinnaksi. Nykyisiä tutkimuksia haittaa se, että penkereelle ja päällyställe on rakennettu teitä ja rakennuksia, joissa töissä valliakin on hävitetty. Länsiosan penkereellä on ehkä parhaiten säilynyttä vallia, siinä on maansekaista kivikkoa matalana kohoumana, samaten luoteispäässä jyrkän teestä tämän puolisen tien reunaan asti on varustuksen perustusta. Sitä, ovatko eteläpäässä olevat kivijonot penkereen alla juuri

kahvilarakennuksen kaakkoispuolella sekä täällä olevan tien ja jyrkänteen välissä olevat kivikasat varustuksia vai met-sää raivaessa syntyneet , ei voi tarkemmista tutkimuksista selvittää .

Säilyneet vallit ovat oikeuttaneet tutkijoita pitä-mään Aulankoa muinaislinnana ja nykyistenkin vallienjättei-den mukaan tulee samaan tulokseen ; myöskin prof. Sauramo pitää valleja ihmistyönä.

Paikkakunnalla huomattuna mäkenä Aulankoon liittyy tarinoita (ks. Heikel s. 49s.)

HATTULA

(n:ot 13-20)

13.LINNAKANGAS Hattulan Tenhiälän kylässä.

App.s. 33 (n:o 64),- Svanborg, Muin.hist. Hattula s. 59.

Linnakankaaksi sanotaan laajaa metsäaluetta Hattulan Valteenkylän takamailla ja Hauhon rajalla päin .Siellä ei ole mitään muuta korkeampaa paikkaa kuin Kyöpelinvuori. Nimi Lin-nakangas voi mahdollisesti viitata Lippilinnämäkeen.Kun seu-

dulla on myös Linnotie , jota myöten pääsee Hauholta Metsäkylään ja Hämeenlinnaan johtavalle tielle , voivat sekä tämä että siitä mahdollisesti johtuva Linnakankaan nimi olla Hämeenlinnan perustamisen jälkeisiä nuoria nimiä). Tätä Linnakangasta tarkoittanee myös Hurttalan Linnakangas (MHA H 9,3/7 ja Svanborgin mainitsema nimi)..

14.LINNAMÄKI Hattulan Nihattulan kylässä Armijärven eteläpäässä. - valok.

App. s. 33(n:o 63) ? - Svanborg ; Müin. hist. Hattula s. 59.

Linnamäen itäsivua kulkee Hämeenlinnan Toijalan maantie ja sen matalalla laella on asumuksia ,mm. Nihattulan työväentalo; pohjoisrinne on myös loiva ja asuttu; kaakkoispuolella on syvän lukon takana Huhdanmäki , etelärinne yhtyy loivana Parolan kankaaseen.

Muinaislinnana tämä mäki ei ole voinut olla .Appelgren mainitsee Linnamäellä olleen 5-6 kuoppaa rinnakkain. Ellei työväentalo ole peittänyt niitä alleen ,tarkoittanee tämä tieto Huhdanmäellä olevia kuoppia .Niissä on kuitenkin tiilimurskaa , joten niille ei voi antaa muinaistieteellistä merkitystä . Huhdanmäki on jo sopivampi muinaislinnaksi, mutta siellä olevat kivijonot ovat ilmeisesti myöhäisiä aitoja .Mäki on vanha helaavalkean ja kylän nykyinen kokonpolttopaikka.-Se on myös Nihattulan ja Luolajan kyläin rajapaikka ja sitä sanotaan ~~maikaksi~~ Hakolanvuoreksi, joka nimi voi olla yhteydessä Hage - Haka - Hakoinen nimen kanssa,joka lienee merkinnyt varhaiskeskiaikaista varustettua paikkaa.Mitään nyt tätä koskevia tutkimuksia ei kuitenkaan ole suoritettu ja on mahdollista ,että tämä nimi,samalla tavoin kuin monet linnamäki-nimet,on kansan mielikuvituksen aikaansaama.

15 .VARTIOVUORI osittain Hattulan Nihattulan kylän Laasion talon maalla.

MU III ,s. 348 (vlta 1444) ... roor emellan Christula (T) och Katenala wtmarcker...Wartian mäkia.- MHA , H9 Hattula 7/2 ja 14/2 Vartiavuori.- H 89 a Vanaja 18/- , Kirstula , Vartiavuori.

Vartiavuori näyttää olevan Hattulan Nihattulan ja Vanajan Kirstulan ja Katalan kyläin rajapaikka. Itse mäki on Luolajan viljelysaukean laidassa n. 300 m. Laasion talosta kaakkoon .Vhteyttä mahdolliseen merkinantojärjestelmään ei voi metsäisyyden vuoksi todeta , mutta tuskin mäellä tätä merkitystä on ollut.

16. KAIKANLINNA Hattulan Parolan leirialueella Lehijärven kaakköispuolella.

Svanborg

MHA H 9 5/55 Kaikanlinnamaa. (Muin. hist. Hattula .... "Paikkaa kutsutaan Kaikanlinnaksi ja mainitaan se jo 1600 -luvun lopulla tärkeänä rajapaikkana Nihattulan ,Luolaisten , Hurttalan ja Ihalemman kyläin välillä,joilla kaikilla oli osuus Kaikanlinnamaahan...".

Kaikanlinna on vaatturi Svanborgin asunnosta n. 300 m. kaakkoon ,harjanteen päässä ,josta se ei mitenkään eroa . Paikka on vain länsipuolelta jyrkkärintainen,mutta muilta puolilta matala, joten ei voisi luulla mäellä olleen muinaislinnan. -Nimestä ks .s. 108.

17.LINNAMÄEN pellot Hattulan Metsäkylän ja Luhtialan rajalla.

MHA, H 9 16/4 Linnamäen pellot.

Tiedusteluista huolimatta ei paikkaa kesällä 1935 löydetty.

18. VÄHÄ- ja ISO-VAHTIO Hattulan Ventolan (yks.talo) maalla.

Svanborg, Muin. hist. Hattula, s. 59. Vähävahtio Ventolassa. -

Ventolan talon tiluskartasta kävi selville, että talolla on kaksi yllämainittujen nimistä peltotilkkuja. Mitään Vahtimäkeä t.m.s. siellä sensijaan ei ollut. Aulangon ja Tenholan linnamäkien välillä tällainen Vahtimäki ei olisi ollut tarpeenkaan.

19. HITONLINNA Hattulan Rahkoilan kylässä tehtailija E. Kauppisen huvilapalstalla.

App. s. 33, alaviitta. - Svanborg, Muin.hist.Hattula, s. 58 ... Hiton l. Hiidenlinna.

Paikalla ei ole muinaislinnan kanssa mitään yhteyttä, vaan se lienee saanut nimensä, kuten Appelgrenkin huomauttaa, jylhyytensä vuoksi. Nimi on huvilaa vanhempi ja siis kuitenkin kansan antama. -Nimestä ks. s. 108.

19. VARTIOSKAPPELINPELTO ja VAHTIO-MOISIO Hattulan Rahkoilan kylässä.

Svanborg, Muinaishist. Hattula, s. 59: Sotatoimiin lienee yhdistettävissä myös sellaiset nimet kuin Vartioskappelinpelto. - MHA, H 10 Hattula Rahkoila (1758) 7/17 Vartioskappelinpelto, 7/29 Vahtio Moisio.

Vartioskappelipelto ja Vahtiomaisio nimisiä paikkoja paikkakuntalaiset eivät tunteneet asiaa heiltä kesällä 1935 tiedustellessani.

20. TENHOLAN LINNAVUORI Hattulan Tenholan kylässä Tenholan kartanon maalla 6,2 km. luoteeseen pitäjän uudesta kirkosta ja n. 1,5 km. kaakkoon Tenholan kartanon päärakennuksesta. Korkeus 65 m. yli Vanajaveden ja 145 m. y. mp.-kartta ja valok.

Heikel s. 47 seur. (kartta). - App. s. 32 seur. (n:o 61). - Ailio, Kert. KM. top. ark.-

Tenholan Linnavuori on Sääksmäen Rapolasta Vanajaveden alitse tulevassa ja Hattelmalan harjuun yhtyvässä harjujaksossa. Ympäristössä on tätä mäkeä matalampia mäkiä paljon ja vain Tenholan kartanon l. luoteeseen päin on alavaa maata. Tenholan kylä on ollut Linnavuoren länsipuolella. Muista harjuista Linnavuoren erottaa joukko lukkoja.

Linnavuoren pituussuunta on pohjois-eteläinen, hie-^{kuukkon}man leunaaseen käyristyen. Pohjoispää on luonnollinen kulkutie ja Tenholan-Parolan tieltä eroaa polku mäelle. Tämä pää on vähitellen nousevaa ja siinä on, kuten Ailiokin huomauttaa, luonnon muodostamia kivistä kummallakin puolen polkua. Varsinkin itälape on jyrkkä ja hyvin vaikeapääsyi-

nen, länsilape on sitä jonkunverran matalampi, mutta muinaislinnaa ajatellen sekin on mahdoton nousta, paitsi pohjoispäästä likellä länsiporttia. Eteläpää on loivahko. Päällystän pituus on n. 108 m. ja leveys suurimmillaan 25 m. Eteläpää päällystää länsiportista lähtien on huomattavasti alempana kuin muu lääniosa.

Varustukset ovat hyvin säilyneet. Niihin kuuluvat mäelle tultaessa pohjoispäässä olevat kaksi korkeata soravallia, jotka kiertävät tämän pään jyrkänteen reunoille asti. Länsirinteellä alkaa varustuksen perustaa osoittava soravalli n. 20 m. ennen länsiporttia; soran joukossa on nähtävästi painokiviksi tarkoitettuja isompiakin kiviä. - Länsiportti on ulospäin kääntyvine pielineen suurimmaksi osaksi kivistä tehty; pielien väliin jäävän solan pituus rinnettä alaspäin on n. 6-7 m. - Länsipuolella on edelleen vallia, joka alenee eteläpään tasoon, seuraavaan porttiin asti ja siinä on paljastuneena muutamia suuria kiviä. Eteläisen portin pielet ovat vain n. 4 m. pitkät ja kivet ovat, kuten edellisessäkin portissa, vielä in situ.

Eteläpäättä kiertää vielä kauniin säännöllinen soravalli, joka päättyy muutaman kiven jonoon itäsyрjän jyrkänteen

muuttuessa pääsemättömäksi.

Tenholan Linnavuoren puolustuskykyä on toisellakin tapaa tehostettu. Ailio näet huomauttaa, että heikompi länsisyrjä on muutettu jyrkemmäksi ja nähtävästi päällystä samalla mukavammaksi luomalla soraa reunoille.

Eteläpäähän alemmaa tasoa Ailio arvelee käytetyn jonkunlaisena esilinnana, mutta katsoo, ettei sitä ilman kaivauksia voi todeta. Ajatus ei ole mahdoton, mutta kun tämän kirjoittajallakaan ei ollut tilaisuutta suorittaa kaivauksia paikalla, on kysymys toistaiseksi avoin.

Tenholan Linnavuori jättää tarkastelijaan varmaan linnavuoren vaikutuksen. Se on alaltaan suuri, mutta lähellä ovatkin Lepaan ja Suontaan sekä Tenholan esihistoriallisista löydöistä tunnetut seudut ja muinoin varmaan suuret kylät. On vielä huomattavaa, ettei lähiseudulta toistaiseksi tunneta muuta kuin pieni Lippilinnanmäki, joten väkeä Linnavuorelle on riittänyt.

Tenholan Linnavuori sopii Hakoisten-Rapolan linnavuoren mahdollisen tiedonantojärjestelmän asemaksi Aulangon ja Rapolan välillä, jotka kumpikin selvästi näkyvät täältä. - Niimestä ks.s.106.

TYRVÄNTÖ.

(n:ot 21-22).

21. VARPUSLINNA, Tyrvännön pitäjän Uskelassa.

MHA, H 11 (Tyrvöntö) 13/7 v. 1777 ... Warpus Linna ...

Paikkakunnalla ei tunnettu nimeä Varpuslinna, vaan kylä Varpusmäki, jota kai on pidettävä saman mäen eri nimenä. Varpusmäki on Mäkelän talon luoteispuolella, siitä n. $\frac{1}{2}$ km. oleva soraharju. Mitään varustuksia ei näy eikä mäkeä muistaakaan syistä voida pitää muinaislinnana.

22. LIPPILINNANMÄKI, Tyrvännön Valteen kylässä Kaution

talon maalla. - kartta.

MHA, H 11. Suontaa-Lepaa. 11/19-21 Lippilinna, 8/1. Lipenlindasare, H 9 15/2 Merven ja Vesunnan rajalla Lippilinnanmäki. - Svanborg, Muinaishist. Hattula ed. m. tieto.

Lippilinnanmäki on Valteen Kaution talosta luoteeseen, Valteen ojan varrella vähää ennen sen käännettä luoteeseen päin. Oja on mäen itäpuolella, pohjoispuolella on suopainanteen takana toinen pienempi mäki. Muilla puolilla on suo- ja vesijättömaata, joka vieläkin korkean veden aikaan on veden vallassa. Ennen Vanajaveden laskua Lippilinnanmäki oli saarena.

Lippilinnanmäki on tätä ympäristöä n. 6-8 m. ylempänä, mutta vain itäpuolella kalliuseinä on äkkijyrkkä, muilta tahoilta mäelle pääsee esteettömästi. Pohjoispäässä on sorapenger, joka näyttää säännölliseltä ja osittain ihmisten tekemältä. Mäen päällystä on n. 20 m. pitkä ja 15 m. leveä. - Minkäänlaisia varustuksia en havainnut ja on hyvin todennäköistä, ettei mainitulla sorapenkereellä ole ollut merkitystä tässä suhteessa.

Tästä huolimatta voitaisiin Lippilinnanmäkeä pitää suojapaikkana, ennenkaikkea sen mainion aseman vuoksi.

Nimestä ks. s. 106 s.

LOPPI

(n:ot 23-26).

Tarkasteltuamme edellä Vanajaveden juoksun varrella olevan vanhimman asutusseudun muinaislinnoja, ryhdymme seuraavassa tarkastamaan tältä keskuseudulta lounaaseen ja etelään lähteneiden asutushaarautumain mahdollisia linnanmäkiä. Tällöin tulevat lähinnä kysymykseen Loppi ja sen jälkeen muut pitäjät Suomenlahdelle päin.

23. LINNAMÄKI (Melkon) Lopen Sajaniemen kylässä Melkon ent. ratsutilan maalla.- valok.

App. s. 37 (n:o 71).

Linnamäki on Melkon talon maalla aivan maantien varressa ja talon takana. Lähin ympäristö on alavaa peltoa. Mäen pituussuunta on pohj.koillinen.- etelälounas. Rinteet ovat pohjoispäässä matalat, itä- ja länsipuolilla melkoisen jyrkät. Eteläpää jatkuu ensin pengermänä, sitten loivana rinteenä. Päälystänä on vain 3,5-7 m. leveä selkä, joten jo tähän katsoen Linnamäki on muinaislinnana hyljättävä. Mistään varustuksista ei näkynyt jälkeäkään.

24. LINNANMÄKI (Läyliäisten) Lopen pitäjän Läyliäisten kylässä Linnanmäen pysäkiltä n. 0,8 km. etelään, maantien länsipuolella.

App. s. 37 (n:o 72). - Reinh. n:o 11, s. 108.

Linnanmäki on soranotossa suurimmaksi osaksi hävitetty, niin että ainoastaan osa rinteistä on säilynyt. Rinteiden jätteet eivät oikeuta päättämään, että paikalla olisi ollut muinaislinna. Myöskään Appelgren ei ollut mäen eheänä ollessa nähnyt mitään varustuksia. - On ~~myöskään~~ todennäköistä, että Reinholmin mainitsema Läyliäisten Linnavuori on sama kuin tässä käsitelty.

25. HUISSUNLINNA Lopen Tevännön kylän Aittoniemen maalla Sakara- ja Laihunjärvien välissä. - kartta.

Paikkakuntalaisten tiedonanto v. 1935.

Tiedustellessa Sakarajärven "Linnaharjun saarta", jonka nimi onkin "Liinaharjunsaaari", kävi selville, että Sa-

kara- ja Laihunjärven välissä olevaa Keinumäkeä on joskus sanottu Huissunlinnaksi (vrt. "huissu"=vihma, ~~huissunlinna~~)¹ Se on Sakarajärven kaakkois- ja Laihunjärven luoteispuolella kapean vetisen kannaksen vieressä. Lähiympäristössä ei ole muita mäkiä, vaan ~~kaikki~~ kannaksen toisellakin puolella on matalia seutuja. Kukkulan rinteet ovat lounaan- etelän-koillisen puolelta äkkiyrkät tai hyvin vaikeapääsyiset, länsi-, luoteis- ja pohjoispuolet sensijaan loivempirinteiset ja pengermäiset. Päälyystä on n. 21 m. pitkä ja 11 m. leveä ja luoteis-kaakkoisuuntainen. Varustuksien jälkiä ei ollut näkyvissä, ellei mahdollisesti luoteisosan reunalla oleva harja ja epämääräinen kivijono ole sellaista. Tämän vuoksi Huissunlinna on pidettävä epävarmana linnamäkenä, mutta suojapaikkana erä~~nk~~äykäijät ovat sitä voineet käyttää, kun mäki on niin mainjosti luonnon suojaama. Eränkäyntiin nähden Huissunlinna on hyvässä paikassa, sillä Kaartjärvestä Punelian ja Sakarajärven kautta päästään Vanajanjoen varsille ja aina Lohjan päävesille asti.

26. LINNAMÄKI Lopen Topenon kylässä.

App. s. 37 (n:o 73): "Salon kartanon ja Rautakosken tehta-
taan välillä sanottiin olevan muudan Linnamäki, josta en saanut
parempaa selkoa". - Punlinna (AEE) Punelian ja Kaartjär-
ven välillä

Appelgrenin saama tiedonanto näyttää olevan epävarma, eikä näillä tienvain Linnamäki-nimisestä paikasta tiedetty mitään.

PYHÄJÄRVI

(n:ot 27 - 28).

27. PUIHANLINNA Pyhäjärven pitäjän Ahmonkylästä n. $\frac{1}{2}$ km. kaakkoon ~~Ropoin talon~~ maalla. ....

(Hemmilän)
App. s. 75 (n:o 139).- Reinh. n:o 10 ss. 513-515, 523, 525.

Paikkaa en ole tutkinut. - Appelgren ei löytänyt määriteltä varustuksia, mutta hänen lausunnostaan ei selviä, pitääkö hän tätä mäkeä muinaislinnana vai ei. Prof. A.M. Tallgren, joka on paikkaa tarkastanut, ilmoitti, ettei se ole hänen mielestään muinaislinna.

28. LEIKKLINNA Pyhäjärven Ahmonkylän Ropoin talon maalla, sieltä n. $\frac{1}{2}$ km. länsilounaaseen.

App. s. 76 n:o 140.-Reinh. n:o 10 s. 513(kartta), 515, 519.

Tätä paikkaa en myöskään ole tutkinut. Appelgren ei löytänyt mitään varustuksia täältä.

29. VENÄJÄNLINNA torppa Pyhäjärven pitäjän Tuorilan kylässä.

Tal. kartta. - Reinh. n:o 10 s. 519.

Paikkaa en ole tutkinut.

VIHTI

(n:ot 30-36).

30. LINNA eli METELINMÄKI Vihdin Vanjärven kylässä Nygårdin maalla Vanjoen rannalla. *Pyhtijärvi*

Gabriel Rein: Föreläsningar öfver Finlands historia I, s. 148: .... "hvarest äfven en egendom Vanjärvi är belägen och en half mil derifrån en höjd, som ännu bär namn af linna, slott, och som synes i fordna tider varit omgifven af en stennur."

Vanjärven kylässä Nygårdin isäntä kertoi, että hänen talonsa likellä olevaa Metelinmäkeä on ennen sanottu Linnaksi. Nähtävästi siis "Reinin" Linna ja tämä ovat sama ^{Linna} ~~metelinmäki~~ Linna on hyvin pitkä ja leveä metsäinen kallioselänne, jolla kahdessa paikkaa on luonnon muodostamain "pirunpeltojen" kaltaisia kivikoita: "ylempi tonttujen plassi" ja "alempi tonttujen plassi". Muinaislinnaa ei tällä paikalla voi olla.

31. KIVILINNA Vihdin pitäjän Vihtjärven seudulla.

Soikkeli, Vihti I, s. 189: Vihtjärven kulmakunnalla on myös Kivilinna.

Paikkaa en ole tarkastanut.

32. LINNA, talo Vihdin pitäjän Vihtjärven kylässä. Alimmaisen järven kaakkoispäässä.

App. s. 75 (n:o 138). - Tal. kartta.

Paikkaa en ole tutkinut.

33. LINNANNOKKA Vihdissä, Hiidenveden pohjoisrannalla.

Soikkeli: Vihti I, s. 75.

Paikkaa en ole tutkinut.

34. RUNOLINNA Vihdin Härkölän ja Torholan kylässä.

Soikkeli: Vihti I, s. 25.

Runolinna on Tuusan talosta eroitettu huvilapalsta ja ~~kat~~ vasta myöhään saanut nimensä. Muinaislinnaa siellä ei ole.

35. LINNAMÄKI Vihdin Härkölän ja Torholan kylässä.-kartta.

VA, Maanjako-oikeuden tuomiokirja n:o 47, Vihti (1788), Torhola ja Härkölä, f. 13, Linnanmäki, f. 19, Linnamäensuo. - App. s. 76 (n:o 137). ~~Reinh.~~ Reinh. n:o 10:524.

Linnamäki on kylästä n. 3 km. eteläkaakkoon lähellä Kivelän torppaa. Ympäristössä on monia kallioita sekä m.m. jo mainittu Linnamäensuo, Linnamäenpelto ja vuoren juurella Linnamäen lähde. - Itse mäki on korkeahko kallioinen vuori, jonka pituussuunta on melkein pohjoiseteläinen. Pohjoispää on terassimaisesti jyrkkä, itä- ja länsipuolet pohjoispäässä pääsemättömät, mutta eteläpäässä loivat, koko eteläpään rinne

on myöskin vaivattomasti noustavaa. Mitään varustuksia ei ole. Senvuoksi ei tätä Linnamäkeä voitane pitää muinaislinnana. Koska ympäristökään ei ole mitenkään suojaava ei tätä mäkeä liene käytetty edes väliaikaisena pakopaikkanakaan, vaan lienee se saanut nimensä muotonsa vuoksi. Merkittävä on kuitenkin, että tämän mäen asema on erillinen ja piiloinen ja että sen lähellä on korkea Palomäki - niminen vuori .

36. LINNALAHTI, torppa Vihdin pitäjän Tervalammin kartanon maalla.

Paikkakuntalaisten tiedonanto.

Ne, jotka tunsivat torpan nimen, eivät tiedneet Linnamäki t.m.s paikkaa.

*V. Mäyke 25
stip. keit.*

LOHJA

(n:ot 37,38).

37. LINNAMÄKI, Lohjan pitäjän Karstun kylässä, Lohjanjärven rannalla.

App. s. 76 (n:o 135).

Paikkaa en ole tutkinut.

38. LINNAMÄKI, Lohjan pitäjän Laaksopohjan mailla.

Bongberget Lohjan Kirkonkylän
 mailta rajap. Munkberget ja
 Bongberget. Mll vltta 1451
 yliopp. V. Maajokki etu.

36. LIIKEMÄKI, Lohjan pitäjän kirkonkylän
 kirkonkylän välillä.

Paikkakuntien välistä.

Ne, jotka tunnettuja kirkonkylän, eivät tunneta
 näitä t.m.e. paikkoja.

LONJA

(n:o 37, 38).

37. LIIKEMÄKI, Lohjan pitäjän kirkonkylän
 kirkonkylän välillä.

App. n:o 76 (n:o 125).

Paikka on ole tarkkain.

38. LIIKEMÄKI, Lohjan pitäjän kirkonkylän välillä.

App. s. 76 (n:o 136).

Paikkaa en ole tutkinut.

HAUSJÄRVI

(n:o 39).

39. VARTIANMÄKI Hausjärven pitäjän Oitin kylässä rautatien ja Oitin-Lammin tien risteyksessä.

Paikkakuntalaisten tiedonanto.

Vartianmäki on korkea soraharju, mutta näköaloista ei voinut päätellä onko sillä merkitystä mahdollisessa tie-
doitusjärjestelmässä. - Lähiseudulla en tunne mitään muita
tämän yhteyteen sopivia mäkiä.

HYVINKÄÄ

(n:o 40).

40. TAPANINLINNA Hyvinkään Erkylän kylässä.

MHA, H 17, Hausjärvi 2/1 Erkylä rajapaikka Staffanin linna - MHA, 1332 a Nurmijärvi 2/-27 rajapaikkoja Erkylää vastaan Tapaninlinna, Hosionpyki.

Tapaninlinnaa kuulin sanottavan myös Tapainlinnaksi ja Tapaanlinnaksi. - Itse mäki on Hyvinkään aseman itäkaakkoispuolella, villatehtaista n. 1,3 km. kaakkoon. Se on louhikoinen, loivarinteinen ja laaja mäki, eikä varustuksia ole. Tapaninlinnaa ei voi siis pitää muinaislinnana. - Nimestä ks. s. 106.

41. LINNAMÄKI (Ridasjärven) Hyvinkään pitäjän Ridasjärven kylässä Lemmilän talon maalla.

App. s. 81, (n:o 114). - Reinh. n:o 8, s. 399 s.

Linnamäki on matala soraharju Ridasjärven ja Jokelan asemain välisen maantien sekä Ridasjärven välissä. Se on kaikilta rinteiltään helppopääsyinen, eikä varustuksia ole missään. Tämä linnamäki on siis muinaislinnaksi sopimaton.

42. SYKÄRINSAARI Hyvinkään pitäjän Laitilanjärvessä.

Reinh. n:o 8, s. 354. - App. s. 82 (n:o 185).

Sykarinsaaren linnoituksella en uskoisi olevan muinaistieteellistä arvoa, vaan pitäisin sitä myöhäissyntyisenä.

43. JÄTINLINNA Hyvinkään pitäjän Hyvinkään kylässä.

MHA, uudet pitäjän kartat 67/254.

Hyvinkään kylän eteläosassa Hängon radan eteläpuolella on yllämainitulla karttalehdellä merkitty Jätinlinna. Paikka on ollut tutkinut. Nimi ei viitane muinaislinnaan, nimestä ks. s. 108.

NURMIJÄRVI

(n:ot 44-46).

44. LINNAMÄKI Nurmijärven Raalan kartanon maalla, kartanosta n. $\frac{1}{2}$ km. kaakkoon.

App. s. 81, alaviitta. - MHA, pitäjänkartta, lehti
Tuusula (Raala: Linnabacka).

Linnamäki on Raalasta kaakkoon menevän tilustien varressa, pellon reunassa oleva korkeahko kalliivuori. Pohjois- ja luoteispuoli ovat äkkijyrkkiä, mutta muut rinteet epätasaisia. Varustuksia ei näy. On siis todennäköistä, ettei paikalla ole ollut muinaislinnaa.

45. LINNAMÄKI Nurmijärven pitäjän Perttulan kylässä.

App. s. 81, alaviitta. - Maarek. Nurmijärven Perttulan kylä H c. Linnapakka. - ~~K:n Reinholdin koki~~ n:o 11 s. 122.

Linnamäki on aivan matala mäki, ja muinaislinnaksi sopimaton. Mäellä on Linnapakan torppa.

4 46. LINNAMÄKI Nurmijärven pitäjän Valkjärven kylässä, länsipuolella Kuhajokea, vastapäätä Numlahden kartanoa.

App. s. 81, alaviitta. - ~~K:n ark. Reinholdin koki~~ 11 s. 123.

Mäki ei ole sopiva muinaislinnaksi, koska se on suuren harjanteen osa, vain yhdeltä puolen jyrkkä ja varustuksia ei ole. Appelgrenin mukaan mäen nimi onkin nuori.

TUUSULA
(n:ot 47-51).

47. TAPIONLINNA Tuusulan pitäjän Rusutjärven rannalla.

Appelgren, s. 81, alaviitta. Sen mukaan Tapionlinna on "saarnastuolin muotoinen vuori Rusutjärven luoteispuolella; loivempi länsi- eli luoteispuoli sanottiin olevan täynnä louhikkoa päällystasoineen."

Paikkaa en tutkinut. - Nimestä ks. s. 106.

48. KETUNLINNA, torppa Tuusulan pitäjän "Rusutjärven itäpuolella, Paijalan kylän Anttilan (?) talon maalla".

Appelgren, s. 81, alaviitta: "Torpalle sanottiin Ketunlinnan nimen annetun "muuten vaan"."

Paikkaa en tutkinut.

49. VUOHENLINNA Tuusulan pitäjän Rusutjärven kylässä Kauko-nimisen talon maalla.

App. s. 81, alaviitta: "Tämän (n:o 48) lähellä pitäisi oleman Vuohenlinnan eli Vuohikan torppa ..."

Paikkaa en tutkinut.

50. JÄNIKSENLINNA, talo Tuusulan Vanhassakylässä.

Yleiskarttalehti F 3. - Appelgr., s. 81, alaviitta.

Paikkaa en tutkinut.

51. LINNAISTENMÄKI, huvila Tuusulan pitäjässä Järvenpään ja Tuomolan välillä.

~~Appelst.~~, s. 81, alaviitta: Sen (Linnaistenmäen) nykyinen omistaja prof. Edv. Hjelt ei tiennyt paikalla olevan mitään muinaisjätteitä.

Tutkimatta.

HELSINGIN PITÄJÄ

(n:ot 52-55).

52. LINNA, kartano Helsingin pitäjän Keimolan kylässä.

~~Appelst.~~, s. 80, alaviitta. - MHA pitäjänkartat: Helsingin pit. Linna merkitty nimellä "Simonlinna". - MHA, B 11 Helsingin Kainby 4/1 Linnaby.

Linnan kartanon lähellä on parikin korkeaa, paikoin äkkijyrkkää kalliota, toinen tuoteis- toinen kaakkoispuolella taloa, mutta kummallakaan ei ole varustuksia eikä niillä ole linna-nimeäkään. Kuitenkin lienee kartano saanut nimensä näistä komeista ~~kartano~~vuoristaan.

53. LINNAIS, talo Helsingin pitäjän Hämeenkyllän kylässä.

MHA pitäjänkartat, lehti Vantaa. 670/257

Linnaisten talossa ei tiedetty mitään "Linnamäki" t.m.s. paikkaa eikä myöskään mistä talo oli saanut nimensä. Nähtävästi tämäkin nimi on aiheutunut jostakin talon lähellä olevasta korkeasta paikasta, joita on silmänpistäviäkin.

55. SLOTSBACKEN Helsingin pitäjän Puodinkylän Borgsin ent. rusthollin lähellä. Muinaistieteellisen Toimikunnan hoidossa.

KM top. ark.

36

Slottsbackenin suhteen tutkimus on tullut siihen tulokseen, ettei se ole suomalaisten rakentama, vaan ehkä viikinkien, joten sen käsittely ei kuulu tutkimuksemme piiriin.

HAUHO

(n:ot 56-60).

Tarkasteltuamme Vanajaveden puolen vanhan keskuseudun ja siihen läheisemmin liittyvään nuorempain asutusalueen muinaislinnoja, käännyimme nyt tarkastamaan tutkimusalueen itäpuoliskon muinaislinnoja ottaen lähtökohdaksemme Hauhon-Tuuloksen-Lammin vanhan keskuseudun ja jatkaen sieltä nuoremman Kaakkois-Hämeen, Hollolan, asutusalueelle. Lopuksi luetellaan idemmän Rantamaan muinaislinnat jokien mukaan.

56. TEPONLINNA Hauhon Lautsian kartanon ent. torpan Myllymäen maalla Vähäjärven rannalla 9,4 km. pohj.luoteeseen Hauhon kirkosta ja n. 200 m. kaakkoon Myllymäen talosta. Korkeus n. 20 m. y. Vähäjärven pinnan. - kartta.

Paikkakuntalaisten tiedonanto. Tutkittu kes. 1935.

Teponlinna on Ilmoilan selän itäpuolella olevan pie-

30
nen Vähäjärven itäpäässä ulkonevalla niemekkeellä, järven rannasta n. 100 m. Pohjois- ja itäpuolilla on metsän takana pieni peltoaukeama, Myllymäen talon viljelmä. Kauempana näkyy Luopioisten korkea Kotovuori sekä monia Vähäjärven rannalla olevia mäkiä. Aivan lähitiensillä ei ole Teponlinnaa korkeampia paikkoja.

Teponlinnan etelän ja kaakonpuoleinen rinne on loivaa ja mäen ainoa mahdollinen pääsy paikka, sillä muualla kallioseinämä on äkkijyrkkää. Päälystä on luoteiskaakkois-suuntainen n. 38 m. pitkä ja eteläosasta n. 24 m., pohjoisosasta n. 14 m. leveä. Suuret maakivet ja kallio tekevät sen epätasaiseksi ja tavallaan suojatummaksi.

Varustuksien perustuksia on mainitulla helppopääsyisellä osalla. Valli on n. 5 m. leveä, portin sisään tullessa vasemmalla puolen, mutta kapenee kumpaankin suuntaan. Portin vasemmalla puolen se jatkuu äkkijyrkän seinämään asti, oikealla puolen se pysyy kallion reunalla, vaikka se kohoakin portin tasosta. - paras osoitus siitä, ettei valli ole luonnonkivikkoa. Portissa ei ole pieliä havaittavissa, koska valli on pientä lohkokivikkoa ja sortunut aukon melkein umpeen. - Vallin perusta on riittävän pitkä ja turvaa linnan edellyttäen,

38
että sen päällä on ollut puuvarustus.

Teponlinnaa on siis mielestäni pidettävä varmana muinaislinnana. Sen käyttäjiä edustavat ehkä Ilmoilan selän toisella puolen Kyömilässä, tai Matkantaan Äynikkälässä tehdyt löydöt. On myös mahdollista, että sen käyttäjiä on ollut likempänäkin tai, etteivät ne ole ollenkaan olleet paikkakunnalta koitoisin (ks. s. 106).

57. KOTKONLINNA Hauhon Vitsiälän kylässä.

~~Reinh. linn. keks. n:o 8, ss. 431, 432, 436. - Appelgr.~~
s. 26 (n:o 48).

Kotko- t. Kotkonniemi on pitkä harju, joka alkaa Hauhon Vitsiälän kylästä ja jatkuu itäkaakkoon aina Pyhäjärven asti, jossa se loppuu Kotkennokan muotoiseen kärkeen (siitä nimi).

Niiden kahden hauholaisen kertomuksessa, jotka Reinholm on merkinnyt muistiinpanoihinsa, nimi Kotkonlinna ei esiinny. Reinholm on merkinnyt niemen nimeksi Kotkonlinna, vaikkei kolmaskaan tiedonantaja muistiinpanon mukaan nimeä maininnut. Kyytipojan mainitsema kivijaama on aivan erillään pitkän harjun rinteellä, eikä sillä eikä muullakaan mäellä ole mitään merkitystä muinaislinnana. - Appelgren nojautuu kirjassaan tähän Reinholmin tiedonantoon, - Kotkonlinna-nimeä voimme siis pitää hyvin myöhäissyntyisenä, ehkäpä vasta Reinholmin keksimänä nimenä

58. LIPINLINNA Hauhon Portaan kylässä Joen talon maalla Pyhäjärven luoteispään koillisrannalla.

E. Keskitalo: Aamulehti 1934:253.

Lipinlinna on Joen talosta lähtien Pyhäjärven ensimmäinen Pyhäjärven niemi samalla rannalla kuin talokin. Lipinlinna on alavasta peltomaasta vähitellen kohoava, mutta järvenpuoleiset rinteet ovat jyrkempiä. Mitään muinaislinnaa tällaisella mäellä ei ole voinut olla, kun ei varustuksiakaan ole.

E. Keskitalon kuvitelmallisen kirjoituksen mukaan "Lipinlinnalla" oli Hauhon miesten varusteet ja "Hyypiönvuorella", joka on n. 1 km:n päässä, pidettiin muka Pyhäjärveä silmällä, ja "Hiidenkalliolla" vihollinen vaani. Sotaiseen tarkoitukseen viittaisivat vielä "Sotiniemi", "Karsikangas", "Kyöpelinvuori" ja "Torämäki", joilla vainajain henget (muka vieläkin kummittelevat.-Lipinlinna- nimestä ks.s. 106.

59. HYYPÖVUORI Hauhon Portaan kylässä n. 1,5 km. Joen talosta koilliseen.

Heikel, ss. 45-47. - Appelgå., s. 26 (n:o 49). - Reinholdin kert. n:o 8, ss. 444, 445. - Suomenmaa IV, s. 257. - Ailio kert. KM:n top. ark.

Hyypiövuori on n. 1/2 km. pitkä ja saman verran leveä kallio, joka yhdeltä puolelta on jyrkkärinteinen, mutta useimmilta muilta kohdin loiva. Rinteellä on muutamia kiviaind osia, muttei muinaislinnaa ajatellen läheskään riittävästi. Mäki tuntuu muinaislinnaksi sopimattomalta jo laajuutensakin vuoksi. - Hyypiönvuoren mahtavuuden vuoksi siihen liittyy monia

tarinoita. M.m. Hämeenlinna piti perustettaman tänne (vrt. myös ed. n:o).

60. TULIMÄKI, Hauhon Kaukkalan kylässä Kylä-Halparin maalla, talosta n. 1/2 km. itään.

Kylä-Halparin isännän tiedonanto.

Tulimäki on matala kivikkoinen mäki, jolla ei voine olla merkitystä mahdollisessa tiedonantojärjestelmässä.

TUULOS

(n:ot 60-66).

61. LAURINKALLIO Tuuloksen pitäjän Juttilan kylässä

Laurin talon maalla 2,5 km. luoteeseen pitäjän kirkosta, Pyhäjärven kaakkoispäässä. Korkeus 44 m. yli Pyhäjärven pinnan. - kartta ja valok.

~~K.M. Reinholdin~~ n:o 8, ss. 441-444, 447, 450, 453, 456. - Heikel, s. 45. - Appelgren, s. 27 seur. (n:o 50 ja kartta). - Ailio, SM 1924, s. 36 seur (kuva.)

Laurinkallio on aivan Laurin talon yläpuolella Rovinlahden rannalla ja Haaksivalkaman vieressä. Ympäröivää alankoa sanotaan Ristinareksi, josta Laurinkallionkin toinen nimi Ristinaronkallio, johtuu.

Vuoren pituussuunta on (länsi)luode-(itä)kaakko. Muual-

ta paitsi luoteispäästä rinteet ovat pääsemättömät. Tässä luoteispäässä on kartan osoittama varustus. Se on erikokoisista kivistä tehty pituussuuntainen valli; kivet ovat kuitenkin suuremmat kuin poikkisuuntaisessa vallissa, jollainen myöskin täällä on. Pituussuuntainen valli alkaa pienen rotkon vierestä mäen länsikyljestä ja jatkuu suorana n. 30 m:n verran poikittaisen vallin kulmaan asti. Viimemainittu on hieman kaareva, nykyään pahasti hajoitettu. Reinholmin tiedonannoissa sen mainitaan olleen jopa miehen korkuisen. Vallin portissa ei enää selvästi eroita mitään reunakiveystä. Appelgrenin piirtämää so-
laa ei voi ~~enää~~ selvästi havaita ja tuskin se porttiaukko onkaan, vaan on Ailion vallissa sisäpuolella keksimää häntyröitä ja muu osa taas satunnaista kiviladelmaa. Tämä valli kiertää melkein koko heikon osan.

Ailion mielestä ei se kivijono, joka on parikymmentä metriä tämän päävallin ulkopuolella, ole esivarustusta ja samaan tulokseen tulin linnavuorella käydessäni. Se on kahden kalliokielekkeen välissä siten, ettei se ole suojanut ulkoapäin tulevaa hyökkäystä vastaan. Tämä valli ei myöskään ole likimainkaan riittävä.

Mutta ilman esilinnaakin Laurinkalliota voidaan pitää

varmana muinaislinnana.

Laurinkallioon liittyy n: on 58 yhteydessä mainittu Hiidenkallion nimi. Sen toisintonimenä on kuultu Pahaisen ranta.

62. LINNANKALLIO eli LINNAMÄKI Tuuloksen Toivaalan kylän Mettalan talon maalla, 1,7 mk. itäkaakkoon pitäjän kirkosta. Korkeus n. 40 m. -kartta.

App. 3, 30 seur. - Ailio, SM 1924 s. 33 seur. (kartta).

Linnankallio on Mettalan ja Rapon talojen pohjois- ja itäpuolella olevista kallionkukkuloista kaakkoisin. Mäen itäpuolella on metsää ja järven- l. länsipuolella rinteiden jatkona järventantaan asti ulottuva peltoaukeama. - Itse vuoren pituussuunta on luode-kaakko ja luodepää on jonkun verran kaakkoista korkeammalla. Muut paitsi koillis - kaakkois - eteläpuoli ovat jyrkkiä ja pääsemättömiä. Kaakkoispäässä, josta linnalle helpoimmin pääsee, on polun kummallakin puolen pienkivistä vallia; se ulottuu jyrkänteen eteläreunalle asti, mutta päinvastaiselta puolelta sitä puuttuu, m.m. itäpuolella olevan rotkon suulta; päällystän puolella

olevasta suuresta kivikosta päättäen sekin on voinut olla varustettu.

Linnankallio lienee luettava varmain muinaislinnain joukkoon, koska varustukset sentään ovat niinkin täydelliset.

Ailio väittää, että varustukset ovat luonnontyötä.

Appelgrenin mainitsemaa Kastenpää-nimitystä en kuullut paikkakuntalaisten käyttävän.

63. KYLÄKALLIONMÄKI, Tuuloksen Juttilan kylässä Alhaisen maalla. Korkeus ehkä n. 40 m.

App. s. 28 seur. (n:o 51). - Ailio, SM 1924.

Kyläkallionmäki on Laurinkalliosta n. 0,7 km. kaakkoon sijaitseva, luoteis-kaakkois-suuntainen mäki. Se on kokonaan peltojen keskellä. Koillis- ja kaakkoispuolelta tämä mäki on äkkijyrkkä, jälkimmäisellä puolella tosin suurin pengerman, joita jatkuu lounaispuolelleskin. Luoteispää on loivin. Appelgrenin kuvaamat vallit ovat ylintä lakea lähinnä alemmalla pengermällä eivätkä ne millään tavoin sulje linnan päällystää piiriinsä, vaan näyttävät erikseen ja toisistaan riippumatta rakennetuilta. Mielestäni on yhdyttävä Ailion hylkäävään arvosteluun tämän mäen muinaislinna-ominaisuudesta.

64. RYÖMÄNLINNA Tuuloksen Toivonniemen kartanon pihamaalla. - valok.

Appelgren. s. 29 (n:o 52).

Ryömänlinna on kaikilta puolin matala, korkeimmiltaan

Appelgrenin arvioinnin mukaan ehkä n. 3-4 m. ympäristöään ylempänä. Paikalla on vieressä kuvattu Toiv~~anniemi~~^{anniemi}en kaunis viljamakasiini, mutta muinaislinnan paikaksi ~~se~~^{se} tuskin on kelvannut. Ryömänlinnalta on tehty myöhemmin rautakauden löytö, joka osoittaa paikalla olleen asukkaita jo esihistoriallisena aikana. Ryömänlinna on kuitenkin luultavasti tätä aikaa myöhempi nimi.

65. KITARUVENLINNA Tuuloksen~~na~~Toivaalan kylästä n. 2 km. kaakkoon Pohjoisten kylän rajalla.

~~Appelgr.~~ s. 31 (n:o 54).

Kitaruvenlinna on n. 1 km. pituinen ja n. 200-250 m. leveä kallioselänne, Suolijärven koillisrannalla. Aivan mäen rinteiden alaosassa on joitakin kiviaidan pätkiä, mutta varustuksista ei missään ole jätteitä, eikä vuoren laajuudeen vuoksi sitä voi pitää muinaislinnana, kun useimmat rinteet ovat helposti noustavia.

^{5^a}
66. LINNAMÄKI (Syrjäntaan) Tuuloksen pitäjän Syrjäntaan kylässä, Hämeenlinnan-Lammin ja Syrjäntaan-Hauhon tien risteyksessä.

~~Appelgr.~~ s. 31 (n:o 55) tarkoittanee tätä paikkaa.

Linnamäki on aivan mitätön kukkula, jonka vieressä ennen kylän paloa v. 1918 koko kylä sijaitsi. Mäellä on nyt osuuskauppa. Muinaislinnana paikkaa ei voida ajatella.

LAMMI

(n:ot 66-75).

66. LINNAMÄKI (Kirkonkylän) Lammin pitäjän Kirkonkylässä n. 0,3 km. kirkon pohjoispuolella. -kartta.

Paikkakuntalaisten tiedonanto.

Linnamäki on pitäjässä tunnettu paikka, se kun on aivan pitäjän keskuksessa ja kylän kokoontumispaikka juhlapäivinä. Kirkon- l. lännen- ja etelänpuolella sen ympäristö on peltoa, itäpuolella on lukon takana muita mäkiä, pohjoispuolella sekä viljelyksiä että metsiä.

Mäen pituussuunta on luode-kaakko. Rinteistä lounainen on hyvin vaikeapääsyinen, samoin koillissyrrjä luoteisosassa linnaa. Kumpikin pää on loivahkoa rinnettä. Muinaislinnana tätä mäkeä olisi tarvinnut varustella kummastakin päästä ja itäreunan eteläosassa. Viimemainitussa kohdassa onkin huomattavissa aivan päällystän reunalla kivikkoa, joka alkaa eteläpäästä ja jatkuu yli puolivälin mäen itäreunaa. Osa lounaissyrrjää ja koko luoteispää on kuitenkin vailla näkyviä varusteita. Mutta tämä linnamäki näyttääkin muovailulta siten,

että päällystältä on luotu soraa syrjille ja siten rinne saatu jyrkemmäksi ja maa varustuksia varten pehmeämmäksi (vrt. s. 98 §). Tätä osoittaa päällystän reunan terävyys sekä se rinteeseen laskun ikäänkuin kaksijakoisuus, jota tuntuu esiintyvän joissakin paikoissa. Jos Linnamäki voidaan todeta myös viimeksimainitulla tavalla varustetuksi, se on ollut muinaislinna. Lukisimme sen siis todennäköisten linnain joukkoon.

67. NUPPILINNA Lammin Vanhankartanon maalla.

MHA, H 37 Lammi 4/31 Nuppilinna, 4/34, 4/36 Nuppilinnan pelto. - Taloud. kartta, Nuppilinnan torppa.

Paikkakunnan vanhatkaan asukkaat eivät tiedäneet Nuppilinna-nimistä paikkaa.

68. VARTIOVUORI Lammin Vanhankartanon maalla.

MHA, H 37 Lammi 4/34 Vanhakartano, Vartiavuoren tarhat, 4/36 Vartiavuoren pellot.

Vartiovuori-nimistä paikkaa ei kukaan vanhakartanolainen muistanut. On mahdollista, että tämä nimi on yhdistettävä Vanhankartanon "Vuori"-nimiseen paikkaan, joka on korkea ja kauas näkyvä vuori eli vuoriseltu Vanhankartanon päärakennuksen takana Ormajärven rannalla.

69. LINNALEVONVUORI Lammin Saikkolan kylässä Niemelän pientilan maalla.

Hausen, Bidr. I, s. 109 (1470) Sankolan rajoissa Linnanlewon vuori, Otowahanpää.

Linnalevonvuori kuuluu Ormajärven luoteispuolta kiertävään harjujaksoon. Sen eroittaa muista harjuista n. 20 m. leveä kaula. Rinteet ovat paikoin hyvinkin jyrkkiä. Päälyystä, joka on n. 300 m. pitkä ja 60 m. leveä, tekee jo sellaisenaan - kun ei mitään varustamisen jälkiä ole - mahdottomaksi ajatella tällä mäellä olleen muinaislinnaa.

70. VARTIANMÄKI Lammin Lieson kylässä Lassilan talon maalla, talosta n. 0,75 km. koilliseen.

Vartianmäki on pitkän soraharjun keskiosassa n. $\frac{1}{2}$ km. Kuchijärven rannasta olevasta kylän venevalkamasta maalle päin. Harju on helaavalkean polttopaikka ja sieltä on laaja näköpiirit, mutta mitään määrättyä asemaa mahdollisessa tiedonantojärjestelmässä ei voi havaita olleen.
(silla)

71. PYLKKYLÄN HARJU Lammin Lieson kylän Pylkkylän virkatalon Patalan torpan maalla, Lammin ja Tuuloksen rajalla.

Hra Martti Hertzin tiedonanto KM top. ark.

Pylkkylän harjulla on muutamia kiviaitoja n. $\frac{1}{2}$ m. leveitä ja saman verran korkeita, mutta ne eivät voi olla muinaislinnan varustuksia, koska ne ovat keskellä rinnettä ilman mitään järjestystä. Kun muilla mäen puolilla ei ollut varustuksia, ei tiedonanto johtanut enempään tutkimuksiin.

72. LINNAMÄKI (Oisten) Lammin Oisten kylän Pappilan maalla likellä Pääjärven pohjoisrantaan, 3,1 ~~km~~ etelään

pitäjän kirkosta ja 0,4 km. koilliseen pappilasta. Korkeus 64,5 m. yli Pääjärven pinnan.

Akiander, Herdaminne för Borgå stift s. 445. ~~Reinhelms~~ Reinhelms ~~kok~~ n:o 8, s. 458. - App~~l~~ s. 32 (n:o 58).

Linnamäki on metsän ympäröimä kukkula; se on muilta puolin äkkijyrkkä paitsi lounaispuolelta. Päällystä on itä-länsisuuntainen n. 170 m. pitkä ja 120 m. leveä. Varustuksia olisi tarvittu n. 40 m:n matkalla, jos paikkaa olisi muinaislinnaksi käytetty. Valleja ei kuitenkaan ole, eikä mäki, joka länsipäässä on moreenia, näytä ihmisvoimin muodostellultaan. Linnamäki olisi kuitenkin voinut tarjota turvallisen suojapaikan jo sellaisenaankin, varsinkin, koska se on syrjässä asutuksesta, mutta mitkään muut seikat eivät oikeuta pitämään mäkeä pakolinnanakaan. Toistaiseksi on katsottava, että erikoisen mahtava luonto on antanut tälle mäelle Linnamäen nimen aiheen kansan suussa.

73. LINNAMÄKI (Ronnin) Lammin Ronnin kylässä ent. Eskolan talon maalla.

App~~l~~ s. 31 seur. (n:o 57).

Linnamäki on n. 55 m. pitkä ja n. 16 m. leveä, lounais-koillissuuntainen moreeniharju. Kumpikin pitkä sivu on

vaikeahko kavuta, mutta molemmat päät ovat loivarinteisiä. Minkäänlaisia varustuksia ei ole, joten muinaislinnaa ei voi olettaa täällä olleen.

74. LINNAMÄKI (Kataloisten) Lammin Kataloisten kylässä Rusilan talon maalla, Linnamäen ja Porttilan torppain takana, Oisten ja Kataloisten välisen tien varressa.

Maarek. Kataloinen n:o 6 Linnamäki.

Linnamäki on korkeahko harjunsyrjä, pitkän Hevoslinnan harjanteen päässä ja leveähkön kaulan siitä eroittama. Mitään varustuksia ei ole, eikä muitakaan merkkejä, joiden nojalla voisi päätellä, että Linnamäkeä olisi käytetty muinaislinnana.

75. LINNAMÄKI (Riikoisten) Lammin pitäjän Riikoisten kylässä.

VA Hollolan kihlak. Tuomiok. 7-10.9.1652. Hauho, Tuulos ja Lammi käräjät: Linnamäki (Riikoisten ja Rantoisten rajalla).

Linnamäki-nimistä paikkaa asukkaat eivät tunteneet.

KOSKI

(n:ot 76-81).

76. VAHTILA, talo Kosken Käikälässä Pääjärven kaakkoispuolella.

Tal. kartta. - MHA, H 40 Koski 4/4 Vahtila.

Paikka tutkimaton.

77. LINNAKALLIO Kosken pitäjän Kirkonkylässä kirkon takana. - kartta ja valok.

V. Wallin, s. 186. - MHA, H 41 Koski 61. "Toijala gård Linnan Kallion Musta är ett svart ställe å södra ändan av berget".

Linnankallio on korkea pohjois-eteläsuuntainen, n. 150 m. pitkä ja 85 m. leveä kallioselänne. Ylin päällystä on n. 100 m. x 55 m, ja keskellä sitä on syväne. Mitään varustuksia ei ole, vaikka niitä ehdottomasti olisi tarvittu, joten on luultavaa, että paikka vain erikoisen mahtavan luontonsa vuoksi on saanut Linnankallion nimen.

78. LINNAMÄKI (Hyväneulan) Kosken Hyväneulan kylässä Pappilan maalla 13,5 km. eteläkaakkoon pitäjän kirkosta. - valok.

App. s. 32 (n:o 60)(tarkoittanee tätä). - V. Wallin, s. 186. - Suomenmaa IV s. 328. - MHA, H 41 Koski 1/9 Leiniälä ... Linnamäen rinda.

Linnamäki on Hyväneulasta Kosken kirkolle johtavan tien länsipuolella kylän vainioiden laidassa, jotka ulottuvat pitkälle mäen rinteille asti. Maantien puoleinen rinne on jyrkkää. Päällystä keskuksena on suuri kuopanne ja syrjä on hevosenkengän muotoinen. Mitään varustuksia ei ole, eikä muinaislinnaa kai olisi muutenkaan näin huonolle paikalle rakennettu.

79. PALOMÄKI Kosken Leiniälässä.

MHA, H 41 Koski 1/16 Palomäki.

Paikka tarkastamatta.

80. LINNA Kosken Padonmaan kylässä.

Maarek. Padonmaa 1 11 Linna (1924). Linna on Padonmaan kylässä olevan talon nimi, mutta saatujen tietojen mukaan ei siellä ole mitään mäkeä t.m.s. muinaislinnaan viittaavaa.

81. IIANLINNA Kosken pitäjän Mieholan kylässä 5,5 km. eteläis-etelälounaiseen pitäjän kirkosta. - kartta ja valok.

Paikkakuntalaisten tiedonanto.

Iianlinna on suuri kalliovuori, jonka pituussuunta on koillis-lounainen; lännestä, etelästä ja kaakosta se on äkkijyrkkä, mutta muualta loivarinteinen. Päällystä on n. 150 m. pitkä ja n. 90 m. leveä. Rotkokasautumia on, muttei mitään varustuksia. Muinaislinnana tätä mäkeä siis ei ole käytetty, mutta pakopaikaksi se on ainakin sopinut; todennäköisempää kuitenkin on, että tämäkin mäki on luontonsa vuoksi saanut nimensä. (Nimenselitystä ks. s. 107).

HOLLOLA

(n:ot 82-92).

82. KIILUANLINNA Hollolan Manskiven kylässä Laitialan kartanon maalla.

~~Reinh.~~ Reinholdin kok. n:o 12, ss. 131-134. - Appelgren s. 91 (n:o 178). - V. Wallin, s. 187. - S. Kuusi: Hollolan pitäjän historia s. 32 seur.

Kiiluanlinna on kartiomainen soraharjanne, jonka rinteet ovat muualta, paitsi luoteispuolelta, melkein pääsemättömät. Se seikka, ettei varustuksia ole, ja myöskin laen pienen muinaislinnana. Kiiluanlinnan yhteydessä mainitut 30 syltä pitkät ja 2 kyynärää korkeat vallit lienevät tarkoittaneet alempana olevia rantakivikkojen jätteitä. - Kiiluanlinna on siis katsottava kansan mielikuituksen luomaksi "linnaksi", jolla lähimpään ympäristöönsä nähden onkin hallitseva asema.

83. KAPATUOSIO. Hollolan kirkonkylässä, kirkosta n. 200 m. luoteeseen.¹ - kartta.

Kapatuosionmäki on melkein pohjois-eteläsuuntainen soraharju. Polku tulee sinne pohjoispäästä, joka onkin mäen ainoa pääsytie, sillä muut rinteet ovat hyvin vaikeasti kivituvia. Kapatuosion päällystä on n. 48 m. pitkä ja 28 m. leveä ja aivan tasainen. Tasaisuutensa ja keskeisen sijaintinsa vuoksi sitä käytetään juhlain viettopaikkana. Sellaisena se on ollut tunnettu jo pitkiä aikoja.

On mahdollista, että Kapatuosio on Kiiluanlinnan ja Lamminkirkonkylän Linnamäen tapaan muovailtu, sillä sitä osoittavat täälläkin terävä reuna ja etenkin länsisyrjä, missä on pieni pengermä, joka saattaa olla luotaessa syntynyt. Varus-

tusten perustat olisivat tällöin myös yhtä näkymättömissä kuin mainituissa toisissa mäissä.

Mitään nimestä tai muinaisjäännöksistä suorastaan johtuvaa todistetta Kapatuosion linna-ominaisuuden puolesta ei ole, mutta edellä esitetyn perusteella sitä voidaan kuitenkin pitää todennäköisenä muinaislinnana, joka kaipaisi erikoistutkimusta.

84. PALOMÄKI Hollolan Kirkonkylän Ison-Pappilan maalla.

Hollolan pitäjän paikannimet (Tieteell. Seur. Paikannimitoimik.).

Palomäki-nimistä paikkaa en löytänyt.

85. METTENLINNA Hollolan Okeroisten kylässä.

MHA, H 20 a Hollola 9/2500 Okeroisen Mettenlinna; 9/35 (1785) Mättenlinna. - VA, Hollolan kihlak. tuomiok. 5 f. 158 (8-9.1. 1647) Okeroisten ja Vesalan rajoissa Mättilän hymme.

Mettenlinna (ehkä = Metelinlinna) -nimistä paikkaa eivät asukkaat tunteneet.¹

86. JUHLANLINNA Hollolan Okeroisissa.

Juhanlinna-niminen paikka on pieni mäki Tiirismaan kupeella, jossa "linnassa" ei kuulu olevan varustuksia.

87. LAHOLINNA Hollolan Utulan kylässä n. 2 km. Utulasta Jarvalan kautta Kasamäkeen vievän tien varressa, Kasamäen asuman kohdalla.

Hollolan paikannimet (Tieteell. Seur. Paikannimitoimik.), Utula: Laholinnan pelto; Nokkola: Lahosuo.

Laholinna nimen kuulin paikkakunnalla muodossa Lakonlinna. - Tämä mäki on tielle päin matala, pohjoispuolella on kuivuneen joen uoma, johon pari rotkoa - Laholinnaltakin - johtaa, niiden puolella on samankorkuista metsämaata. Paikka on muinaislinnaksi sopimaton. - Nimestä ks. s. 104.

88. PALOMÄKI Hollolan pitäjän Vaavelan kylässä.

Hollolan paikannimet (Tieteell. Seur. Paikannimitoimik.)

Palomäki-nimistä paikkaa en löytänyt.

89. LINNAMÄKI (Hankaan) Hollolan pitäjän Hankaan kylässä 12,75 km. eteläis-eteläkaakkoon Hollolan kirkosta; korkeus 141 m. y. mp.

V. Wallin, s. 186. - S. Kuusi, Hollolan pitäjän historia, s. 30 ~~seur.~~ - MHA, H 19 Hollola 3/1 Hangas by (1813) Linnoinmäki; Linnamäki. - Hollolan paikannimet (Tieteell. Seur. Paikannimitoimik.), Hollola Hankaan: Linnamäki, Linnamäenlähde, Linnamäenoja.

Nimi ja paikka tunnettiin heti paikkakunnalla sitä kysyttäessä kesällä 1935.

Linnamäki on Hankaan Töyrylän torpan kaakkoispuolella Harakkahuonmäen vieressä, josta sen erottaa syvä laakso. Se on korkea, kallioinen mäki, jonka pituussuunta on luode-kaakko. Rinteet ovat muualta, paitsi luoteispäästä ja kaakkoisesta sivupainanteesta seinäjyrkät. Päälyystä on n. 250 m. pitkä ja n. 100 m. leveä, epätasainen. - Varustuksien perustoja on kartan osoittamaan tapaan kummallakin heikolla kohdalla. Luoteispään vallia ei tosin ole aivan jyrkänteen reunalle asti, sillä n. 8 m. rinnettä jää vaille tarpeellista suojaa. Tämä osa on kuitenkin helposti voinut syystä tai toisesta raueta. - Kaakkoisen sivupainanteen tärkeimmällä kohdalla valli sulkee pääsyn mäelle melkein kokonaan. Uloimmalta jyrkänteen reunalta sitä jatkuu portille asti, kääntyy sitten etelään päin ja päättyy jyrkkään rinteeseen tosin välillä katketen. Vähän matkaa etelämpänä lyhyen, loivan kohdan verran on taas kivivallia. Vallia on täällä kaikkiaan n. 29 m:n matkan

Hankaan Linnavuoren kivivalleja on pidettävä, niin puutteellisina kuin ne ovat säilyneetkin, muinaislinnan varustuksina.

90. TULIMÄKI Hollolan Herralan kulmalla Hahmajärvellä.

Hollolan paikannimet (Tieteell. Seur. Paikannimitoimik.)

Paikkaa en käynyt tutkimassa.

91. LINNAISTENMÄKI Hollolan pitäjän Lahden kylässä Tonttilan uutistalon maalla.

Hollolan paikannimet (Tieteell. Seur. Paikannimitoimik.)

Linnastenmäen ympäristö on osin matalaa metsämaata, osin (länsipuolella) suota. Itse mäki on luoteis-kaakkoisuuntainen tasalakinen mäki, jonka rinteet suurimmaksi osaksi ovat hiekkaisia. Mitään varustuksia ei ole. Muinaislinnaa paikalla tuskin lienee ollut.

91. VARTIAKALLIO Hollolan Lahden kylässä Iso-Paavolan maalla 4,2 km. Lahden kaupungista kaakkoon Viipurin tien varrella.

MHA, H 20 Hollola 1/8, 1/9 (Lahti) Vartianojan niitty.
- Hollolan paikannimet (Tieteell. Seur. Paikannimitoimik.).

Lahti
Vartiakallio on korkea ja laaja metsäinen selänne. Sen yli kulki ennen Viipurin maantie, mutta tie on oikaisussa muutettu alemmaksi. Näköaloja muille mäille estää runsas metsän kasvu, joten ei voinut päätellä, onko kalliota käytetty nimensä edellyttämään tehtävään.

M ä n t s ä l ä n j o e n v a r s i .

MÄNTSÄLÄ

(n:ot 93-100).

93. LINNAINEN, kartano Mäntsälän pitäjän Sulkavan kylässä.

Maarek. Mäntsälä Sulkava Linnais 1. Lindnäs. - Taloud. kartt. - Reinh. n:o 11 s. 214.

Saamani tiedot vahvistivat maarekisterin ilmoitusta, että Linnainen on syntynyt Lindnäs-nimestä.

94. PIENIÖLINNA Mäntsälän Saaren kylän ent. Saaren kartanon maalla.

MHA, B 30 a Mäntsälä 7/- Saaris by (1786), 7/9 Pieniö Linama, Peniö Lina Berg.

Yor Pieniölinna-nimistä paikkaa seudun vanhimmatkaan asukkaat eivät tunteneet.

95. LINNAISTENJOKI Mäntsälän Sälinkään kylässä.

Appelgren s. 83 (n:o 151).

Linnaistenjoen ohella ei paikkakunnalla tiedetty mitään Linna-liitteistä paikkaa. Appelgrenin mainitsema Järvelän talon maalla oleva kiviaita on melkein tasaisella metsämaalla eikä sillä voi olla mitään yhteyttä muinaislinnan varustuksen kanssa.

96. TUULIMYLLYNMÄKI Mäntsälän Sälinkään kylässä Las-
silan talon maalla.

~~Appelgr~~ s. 83 (n:o 152) .-Reinh. n:o 11 ss. 217, 219-221

Tutkin mäen yllämainitun tiedonannon johdosta, mutta mitään muinaislinnaa täällä ei ole voinut olla, koska mäki on hyvin laaja ja keskeltä viljelty; kiviaidat lienevät syntyneet peltoa raivatessa.

97. LINNAMÄKI Mäntsälän pitäjän Mäntsälän kylässä.

Maarek. Mäntsälä, Mäntsälän kylä: Linnamäki.

Linnamäki-nimisestä paikasta kertojani eivät tienneet mitään.

98. LINNAMÄKI (Hirvihaaran) Mäntsälän Hirvihaaran kylässä.

Paikallinen tiedonanto.

Linnamäki on metsäselänteen pää, jonka yksi rinne on äkkijyrkkä, mutta muut rinteet matalia. Muinaislinnasta ei voi olla kysymys. - Vieressä on maanvilj. Linnamäen Pöytälaudan mäellä sijaitseva talo.

99. JATURINLINNA Mäntsälän Nummisten kylän Alikartanon maalla kartanosta n. 3 km. luoteeseen.

~~Reinh.~~ Reinh. n:o 11, ss. 208, 213, 215, -
~~Appelgr~~ s. 83 (n:o 150).

Jaturinlinna on metsäisellä ylännteellä oleva suuri "pirunpelto". Muinaislinnaa paikalla siis ei ole.

100. LOUHILINNA, asuma Mäntsälän Sääksjärven kylässä.

Taloud. kartta.

Louhilinna on ~~kaikeksi~~ vasta myöhään asumalle annettu nimi, eikä siis muinaislinna.

PORNAINEN

(n:ot 101-102).

101. HALKIANLINNA Pornaisten pitäjän Halkian kylässä.

~~App. lgr.~~ s. 83 (n:o 149). ~~Reinhelmin kok.~~ n:o 11. s. 222.

Paikalla en käynyt.

102. LINNAMÄKI Pornaisten pitäjän Hevonselän kylässä.

MHA, pitäjän karttalehti 670/257 Linnamäki Mäntsälän joen länsipuolella Hevonselän kylässä.

Paikkaa en tutkinut.

1 Bergby tarkoittanee Borgbytä ,koska Sipoossa ei ole edel-
lisen nimistä kylää.

2 Borgby - nimen johdosta Nyberg ilmoittaa ,ettei se ole
yhteydessä muinaislinnan kanssa ,vaan syntynyt ehkä muissa
oloissa

S i p o o n j o e n s u u s e u t u .

SIPOO

(n:o 103-106).

103. LINNAMÄKI Sipoon Bergbyssä.

110
Fennia 10.2.s.132 (612): "Linnamäki backe omkr. 85 metr.
till venster om vägen ifrån Sibbo till Mäntsälä vid Bergby by."

Paikalla en käynyt .

104. LINNABACKA Sipoon Borgbyn² kylässä Sellin maalla.

Reinh. n:o 11 s. 176-App. s. 82 s. (n:o 148).- Nyberg ,
Sibbo sockens historia , s. 26.

Paikalla en käynyt , mutta kun Reinholmin tieto on toisen käden kautta saatu , eikä Appelgren ole käynyt mäellä ja Nyberg ei tunne Borgbyn kylässä mitään linnamäkeä , on tieto hyvin epäiltävä.

105. LINNATRÄSK Sipoon Bergbyssä Sipoon joen suusta 3 virstaa länteen

App., s. 82 (n:o 146).- Hembygden 1910 s. 277.-Nyberg
Sibbo sockens historia , s. 25 s.

Paikalla en käynyt , Appelgren ei ole paikkaa tutkinut eikä Nyberg , ilmoittaessaan nimen luettelon tapaisesti , sano tästä nimestä mitään sen enempää ; kuitenkin koskee se tieto , ettei koko Borgbyn kylässä tunneta linnamäkeä , myös tätä nimeä , samoin kuin sen yhteydessä mainittuja Linnan ja Linnanberget nimiä .

106. SIBBESBORG. Sipoon pitäjässä Sipoon joen suun länsipuolella

Nyberg, Sibbo sockens historia ss. 11-17.- KM top. ark.

Sibbesborg on n. 1200-luvun alkupuolella mahdollisesti tanskalaisten rakentama linna, joten sen lähempi tarkastelu ei kuulu tehtäväämme.

P o r v o o n j o e n v a r r e l l a o l e v a t
p i t ä j ä t .

ORIMATTILA

(n:ot 107-110)

107. LINNANSAARI Orimattilan pitäjän Keiturin ja Tuorakan kylässä

MHA ,B 35 Orimattila 3/8 Keituri Turakkaby , ängar Linnansaari .

Paikkakuntalaiset tiesivät Linnansaari-nimisen niityn , mutta eivät mitään Linnamäkeä tai muuta siihen verrattavaa paikannimeä.

108. VAHTILA Orimattilan Hennalan l. Suonsulun kylässä

Maarek. Orimattila Pennala l. Suonsulku ,2,27 Vahtila .

Vahtilan pientilan asukkaat eivät tunneneet Vahtimäki t.ms. paikkaa

109. LINNA pientila Orimattilan Mallusjoen kylän maalla, Mallusjoen koillispuolella.

Taloudell. kartta.

Reintilan asukkaat sanoivat paikan ennen olleen "Nupulinna"-nimisen ja muutetun myöhemmin Linnaksi. Linnamäestä t.m.s. he eivät tieneet.

110. VAHTIMÄKI, talo Orimattilan Kuivannon kylässä.

Taloud. kartta.

Vahtimäen talon vieressä on samanniminen mäki; sen merkitystä mahdollisessa tiedonantojärjestelmässä ei voinut todeta, kun lähiseudulla ei tunnettu mitään muuta samaan järjestelmään viittaavia nimiä.

ASKOLA

(n:o 111).

111. LINNA Askolan pitäjän Nalkkilan kylässä pitäjän kirkosta $\frac{1}{2}$ km. länteen.

~~KM:n Reinholmin kok.~~ n:o 11 s. 224; Appelgren s. 84 (n:o 155). - Taloud. kartta.

Askolan Nalkkilassa on Linna-niminen talo, muttei mitään Linnamäki t.m.s. paikkaa. A. Europaeuksen (KM. top. ark.) ja Reinholmin ilmoittamat tiedot Linnamäki-nimisestä paikasta tarkoittanevat samaa mäkeä, mutta paikkakunnan asukkailta en saanut sen sijaintia tietää.- Reinholmin maininta Nahkealan kylästä tarkoittanee Nalkkilan kylää.

112 . LINNAMÄKI Porvoon kaupungin maalla Porvoonjoen länsipuolella .

KM-top. ark.- Suomenmaa I s. 231.- ~~V. Hartman Borgå stads historia I s.~~

Porvoon Linnamäki ei luultavimmin ole hämäläisten rakentama ,joten se jää lähemmin tässä käsittelemättä .

3. J ä l k i k a t s a u s l u e t t e l o o n .

Luettelon 112:sta numerosta on vain 12 katsottu varmoiksi muinaislinnoiksi .Ne ovat Hangoisten Linnavuori (n:o 1) ,Unikkolinna (n:o 2), Kiianlinna (n:o 7), Linnanpää (n:o 9), Manteleenlinna (n:o 11), Aulangon Linnavuori (n:o 12), Tenholan Linnavuori (n:o 20) , Hauhon Teponlinna (n:o 56), Tuuloksen Laurinkallio (n:o 61) ja Linnankallio (n:o 62), ~~xxx~~ Lammin Kirkonkylän Linnamäki (n:o 66) sekä Hollolan Hankaan Linnamäki (n:o 89).

Ennen tuntemattomia varmoja linnamäkiä ovat näistä vain n:o 56 ,joka nimeltäänkään ei ole ollut tutkijain tiedossa, ja numerot 7 ja 66 , joiden nimet kyllä ovat olleet tunnettuja ,mutta jotka vasta nyt on katsottu varmoiksi muinaislinnoiksi .Se ,ettei suuresta aineistosta löydy enemmän uusia varmoja linnamäkiä johtunee siitä , että vallein varustetut mäet ovat erikoisen ja luonnosta poikkeavan ulkonäkönsä vuoksi varhain herättäneet

kansan huomiota ja ensimmäisinä tulleet tutkijain tietoon , jotavastoin " harjulinnain " linnaluonnetta on ollut vaikeampi todeta , koska niiden varustukset ovat hävinneet tai jääneet vaikeammin havaittaviksi kuin kalliolinnain .

Tunnettujen muinaislinnain kertomukset ja kuvaukset ovat myös hyvin usein niin täydelliset , ettei niihin ole ollut mitään uutta lisättävää. Vasta tarkat kaivaukset voivat herättää uusia kysymyksiä . Kaivaukset voivat tuottaa kiintoisia tuloksia varsinkin "harjulinnoilla" , sillä niiden vallien ja varustusten muodot ovat vielä kokonaan arvailujen varassa .

Niiden linna- yhdynnäisten mäkien linnaominaisuutta , joita ei ole tarvinnut varustaa , koska ne ovat olleet viholliselta piilossa , mutta joita siitä huolimatta on voitu käyttää pakopaikkoina , on vaikeampi ratkaista edes kaivauksien avullakaan .

Myöskin niillä muinaisiin puolustuslaitoksiin kohdistuvilla nimillä , jotka eivät ole varsinaisten muinaislinnain yhteydessä syntyneet , on oma mielenkiintonsa , mikäli niiden leviäminen , synty ja merkitys saadaan selvitetyksi.

1 J.J.Sederholm: Korkeus- ja syvyysuhteet, Suomen kartasto 1925, teksti, s.32.

III. MUINAISLINNAT SODALLISINA JA YHTEISKUNNALLISINA LAITOKSINA.

1. S o t i l a a l l i n e n   l i n n a l a i t o s .

Suomi on geologisesti suurin piirtein tasainen, mutta yksityiskohdittain korkeussuhteiltaan vaihteleva maa, sillä ~~kin~~ korkeuserot ovat pienet.¹ Jääkauden maajää on rouhinut ja hieronut epätasaista peruskalliota ja sulamisvirtain tuoma sora on peittänyt osan siitä alleen tai muodostunut moreeniharjuiksi. Muinaislinnamme, jotka käyttävät hyväkseen luonnon suomia etuja, ovat tämän maanmuodostuksen mukaisesti mäkilinnoja. Vaikka maasto ja maisemat paikallisesti ovat perin erilaisia, on vuorille ja mäille luonnon pakosta tullut kaikkialla myös yhteisiä peruspiirteitä.

Etelä-Suomessa maankohoumat ovat jään liikkumissuunnan mukaisesti usein pituussuunnaltaan luode-kaakkoisia. Kallioitten lappeet ja kaakkoispää ovat jyrkkiä, monesti aivan ^{äkeä} ~~seinä~~-jyrkkiä, kun taas luoteispää on loiva. Moreeniharjuissa ei tie-

tenkään suurta ^{avaksi} seinäjyrkkyyttä esiinny, irtonaista maata kun ovat, mutta niidenkin lappeat ovat käytännöllisesti katsoen usein vaikeat tai mahdottomatkin nousta, semminkin, jos ajatellaan yläpuolella olevan ihmisiä nousemista estämässä. Harjujen päät ovat melkoisen jyrkkiä, mutta kumminkin loivempia kuin lappeat. Pääsytie linnaan on useimmiten luoteispuolelta, joka harjuissakin yleensä on kaakkoispäätä matalampi. Luonto on siten tehnyt mäet vain yhä sopivimmiksi linnoiksi, koska se on vähentänyt varustettavan osan pituutta.

On selvää, ettei mikä mäki tahansa kelvannut muinaislinnaksi. Asukkaat voivat kuitenkin monimuotoisesta maastosta valita itselleen sopivimman muinaislinnan.

Tässä suhteessa ei ole kaikkialla oltu yhtä edullisessa asemassa kuin Etelä-Hämeessä. Maasto on pakottanut monien maitten asujamia rakentamaan linnansa tasaiselle maalle kei-notekoiseksi töyrääksi tai kehävalliksi. Näin on laita esim. joissakin Viron seuduissa, samaten Öölannissa ja Tanskassa, mainitakseni vain lähialueet.

Fennoskandian Norja ja Ruotsi ovat geologiselta rakenteeltaan melkein samanlaisia kuin Suomi, mutta mainittujen läntisten naapurimaitten muinaislinnat eroavat kuitenkin sekä

yleisen tehtävänsä puolesta että rakenteellisissa seikoissa joltisestikin meikäläisistä muinaislinnoista. Erinäisissä suhteissa voimme verrata linnojamme Viron vastaaviin muinaisjäännöksiin, varsinkin moreeniharjulinnoihin.

Linnamäen valinnassa oli monta sekä strategista että taktillista seikkaa huomioonotettava, jotta voisi luottaa siihen, että linna pystyisi torjumaan vihollisen ja turvaamaan asukkaiden hengen ja omaisuuden. Puolustajan kannalta oli linnain valinta riippuva sen tehtävästä, joka voi olla kahdenlainen: sen tuli joko olla varustettu ja sellaisena valmis vastaanottamaan vihollisen rynnäkön (kylälinna) tai tuli sen tarkota suojapaikka, jonka sijainnista vihollinen ei saanut olla tietoinen ja jonne se ei ollut odotettavissa.

Kylälinnan piti olla mukavan matkan päässä sitä käytävien ihmisten asunnoista sekä sijaita sopivasti vihollisen oletettavaan kulkuväylään nähden. Tällöin päädyttiin valinnassa ehkä keskellä kylää olevaan mäkeen, jonne kaikilla oli lyhyt matka tai jouduttiin esim. vesitien varteen, jota myöten sen ääressä olevilta asumilta pääsi nopeasti ja helposti lintaan. Molemmat edut yhdistyivät joskus, jos itse linnaksi

valittavan vuorenkin ominaisuudet olivat edulliset.

Kun vihollinen tahtoi yllättää väestön ja liikkui nopeasti, oli tärkeää, että sen kulkusuunnalla olevat asumat ajoissa saivat tietää vihollisen tulosta. Tämä oli mahdollista linnamäeltä toiselle annettavain tuli-, savu- tms. merkkien avulla. Sellaisella kohdalla, jossa näköala esti merkinannon näkymistä linnapaikalta suoraan toiselle, samoinkuin harvaan asutuilla seuduilla tai asumattomilla taipaleilla, joissa varsinaisia mäkilinnoja ei ollut, voi tuollaisen merkinantoketjun korvata erityisesti valituilla tiedoituspaikoilla Vahtimäellä, Vartiovuorella tai Palo-, Tulimäellä. Etelä-Hämeen rintamaiden kannalta olisi ollut kaikkein edullisinta, jos jo merenrannikolta joen suusta, josta vihollinen alkoi retkensä sisämaahan, olisi voitu edeltäkäsinkin ilmoittaa vihollisen tulosta. Tällaisen turvallisuutta moninkertaisesti lisäävän järjestelmän mahdollisuutta alueellamme kannattaisi senvuoksi tarkemmin tutkia. Muutamia sellaiseen järjestelmään mahdollisesti viitattavia Vahti-, Vartio-, Palo- ja Tuli-nimisiä paikkoja onkin jo löytynyt, mutta yhtenäistä ketjua niistä toistaiseksi ei ole saatu kokoon.

Asian kiintoisuuden vuoksi esitämme seuraavassa yli-

malkaisia laskelmia tällaisen tiedonantojärjestelmän edellyksistä alueellamme.

Hakoisten linnan vaiheilla, joka on ensimmäinen muinaislinna etelästä tultaessa, on merenrannikolle Karjaan joen suuhun linnuntietä n. 100 km ja Vantaanjoen suuhun n. 80 km., mutta mutkaisia jokilaaksoja pitkin on matkaa kumpaankin huomattavasti enemmän. Näkyväisyys kahden korkean mäen välillä on korkeintaan n. 20 km (Rapolasta Tenholan Linnavuorelle) esteettömällä näkölinjalla, mutta matalain mäkien ja näkyvyyttä estävän maaston vuoksi on väliasemain etäisyys ehkä voinut olla keskimäärin vain 5 km. Hakoisista Karjaan joen suulle merkinantopaikkoja täytyisi olla vähintään n. 10-20 ja Vantaan joen suulle 8-16. Tällainen järjestelmä asumattomalla alueella olisi kai kuitenkin asettanut liian suuria vaatimuksia Etelä-Hämeen yhteiskunnan organisatiokyvylle.

Tiedonantojärjestelmä on ollut helpompi toteuttaa vakinaisen asutuksen alueella. Linnojen puolustustehtävää silmälläpidettäessä on siellä jo paikan valinnan yhteydessä voinut ottaa huomioon linnojen merkinantotehtäviäkin.

Tällainen ketju on ehkä ollut Hakoisten linnasta (n:o 1) Inkolinnan (n:o 5) tai Kiianlinnan (n:o 7), Mante-

reenlinnan (n:o 11), Aulangon linnan (n:o 12) ja Tenholan Linnavuoren (n:o 20) kautta Sääksmäen Rapolaan ja sieltä edelleen Lempäälään ja Kangasalle. Näkyväisyydet tällä linjalla ovat selvät. Tätä merkinantoketjua yritettiin panna toimimaan 11.8.34 kirjailija Jalmari Finnen 60-vuotispäivän kunniaksi järjestetyssä viestissä, mutta Tenholan-Rapolan osassa (väli on n. 20 km. esteetöntä näköalaa) ei merkkiä sumun ja pienen savun vuoksi sanota näkyneen.

Kyseellinen merkinantoketju kulkee Etelä-Hämeen kaikkein tärkeimmän seudun läpi. Sen olemassaolo, jota on pidettävä mahdollisena, on näillä seuduilla varmaan ollut hyvin tärkeä ja ollut omiaan lisäämään asukkaiden turvallisuudentunnetta.

Kun linnamäen seudullinen sijainti kaikkia jo mainittuja tarkoituksia silmälläpitäen oli saatu määrätyksi, sen lopullinen valinta jäi riippuvaksi paikallisista seikoista. Mäen oma korkeus ja sen suhde lähimmän ympäristön mäkiin ja riittävä tila sitä käyttävälle väestölle ovat tällöin olleet ratkaisevia tekijöitä. Rinteiden jyrkkyys ja jokien, järvien, soiden tai harjusyvänteiden (l. "lukkojen" ja "suppain") suojeleva vaikutus ovat vähentäneet keinotekoisen varustamisen

vaivan linnaan mahtuvan väestön lukumäärään nähden usein suhteellisen pieneksi.

Moreeniharjuilla on kalliovuoriin nähden ollut se etu, että niitä on voitu, muuttamalla niiden muotoa, tehdä sopivammiksi linnoiksi valittaessa sellaisia pakopaikkoja, joissa varsinaista taistelua vihollisen kanssa on arvattu voitavan välttää. Syrjäinen ja piiloinen asema, mäen jyrkkyys sekä eristävät vedet ja erittäinkin suot ovat olleet tärkeimpiä tekijöitä.

"Palo"-, "Tuli"-, "Vahti"- ja "Vartiomäet" tai muut pelkästään "tulipaikoiksi" tarkoitettut, ovat valitut, jos ne kuuluvat merkinantojärjestelmään, vain näkyväisyyden perusteella edelliseen ja johonkin seuraavaan viestipaikkaan.

Kun siis näin on saatu selville paikka, johon mäkilinna oli tuleva, alettiin sen varustelu kaikin tiedossa olevin keinoin. Tällöin oli kalliovuorella ja moreeniharjulla aivan erilaiset mahdollisuudet ja edellytykset, kuten jo on viitattukin, niin, että nämä kaksi pääryhmää - kalliolinnat ja harjulinnat - on varustelutekniikan suhteen erotettava toisistaan.

Kalliolinnat ovat aina tarpeellisissa kohdin kivival-

lein varustetut eikä muuta mahdollisuutta olekaan. Alueemme linnoissa tällaiset vallit ovat n. 1-5 m. leveitä ja enintään 1m:n korkuisia. Kivivalli on tehty joskus suurempain maakivien tukeen ja siihen tuodut kivet, joita on ollut vuoren laella, ovat monesti miehennostannaisia suuremmat, joskus taas aivan pientä kivikkoa, ^{varustukseen/} jolloin vain kivien suuri määrä on antanut tarvittavan painon.

Vallin muodosta voi vain harvoin päästä enää täysin selville. J. Ailio (S.M. 1924) on Tuuloksen Laurinkalliolla havainnut samanlaisia häntyröitä kuin Rapolassakin Linnavuorella. Muitten muinaislinnain kivivalleissa kiviä siellä täällä on alkuperäisessä asetelmassaan tasainen puoli ulospäin, mutta melkein aina valleja on myöhemmin hajoitettu tai ne ovat rauenneet.

Varustuksen tärkeimpiä kohtia olivat ne väliin jätetyt aukot, joista linnaan tultiin. Ne olivat mäen helpoimmin päästävällä kohdalla ja katkaisivat vallin yhtenäisyyden. Siksi portti oli myös ankarimman hyökkäyksen kohde ja kovimman taistelun paikka ja se oli siis lujasti varustettava. Aluksi ne -portit voi samalla linnalla olla useampiakin - kai suljettiin pönkitetyllä porttiovellä. Mutta päättäen

1

Tämä koskee Laurinkallion lounaisporttia eikä koillis-
ta, joka kuten ^{on} mainittu, ei liene alkuperäinen portin-
paikka, vaan varustuksen "häntryöitä".

2

Rinteen mukaan (Suomen keskiaikaiset mäkilinnat s.52)
sisäänpäin käännetyt pielet ovat ~~...~~
saksilaisissa linnoissa tavallisempat kuin ulospäin
käännetyt ja tulleet käytäntöön Saksissa 700-luvun jäl-
kipuoliskolla. Meidän maahamme se lienee tullut paljon
myöhemmin, mutta koska tällaisia parannuksia voidaan
linnoihin tehdä jälkeenkänpäin, ei Mantereenlinnaa
ilman muuta ajoittaa saksilaisen linnan ajoitukseen pe-
rustuen.

siitä, että kivivallit porttien kohdalla joskus levenevät, ovia on voinut olla jäljekkäin useampia. On epätietoista, onko tästä johtunut se järjestelmä, porttisola, joka tavataan kahdella tai kolmella alueemme muinaislinnalla Mantereenlinnassa (n:o 11), Tenholan Linnavuorella (n:o 20) ja ehkäpä Laurinkalliollakin (n:o 61)¹.

Tenholan Linnavuoren kahden portin pielet suuntautuvat mäkeä alaspäin vinosti päällystän reunaa vastaan niin, että tulijan oikeapuoli on linnaan päin. Tätä rakennustapaa sanotaan ~~porttisolan~~ ~~porttisolan~~ ~~porttisolan~~ Zwinger-järjestelmäksi. Sola pakotti vihollisen, kun se tuli porttia ahdistamaan, käymään siihen siten, että ~~ki~~ kivellä suojaamaton oikeapuoli oli ylempänä olevalle linnan puolustajalle altis, mikä tietysti vaikeutti hyökkäystä. Tämä järjestely on senvuoksi ollut oivallinen taktillinen lisäkeino heikon paikan vahvistamiseksi.

Mantereenlinnalla vastaavanlaiset pielet ovat tasaisella maalla, linnan sisään jatkuvat, vallia vastaan kohtisuorat.² Niiden tarkoitus ei liene ollut yhtä taktillinen kuin edellä kerrottujen Tenholan Linnavuoren pielten, sillä tuskin vihollista on päästetty tällaiseen porttikäytävään,

1 Rinne otaksuukin (Suomen keskiaikaiset mäkilinnat s.52 s.)
 että tämä piirre on tullut Suomen muinaislinnoihin Ruot-
 sin välityksellä, tällä hän tarkoittaa ensisijassa ulos-
 päin käännettyjä pieliä, joiden vastineita Ruotsissa on.

josta se seinämän murrettuaan, mikä ehkä ei ole ollut mahdollista, vaikka se olikin ahtaalla, on voinut päästä myös itse linnaan. Tällaisen solan kummassakin päässä on kai siis ollut porttiovi - ja tarkoitus lienee ollut, että ensimmäisen tultua murretuksi, linna ei siitä vielä ollut menetetty. Tätä solajärjestelmää voidaan siis pitää vain linnan vahvistuskeinona.

Mantereenlinnan porttien tapaan järjestetty lienee ollut Laurinkallionkin portti. Nyt sen pielistä, jotka ilmevät Appelgrenin (Hj. A. n:o 50 kartta) ja Ailion (SM 1914) kartoissa, ei ole enää selviä jälkiä, vaan ainoastaan vallin vähittäinen levennys portin kohdalla.

Ellei tämä solajärjestelmä ole syntynyt luonnollisen kehityksen kautta siten kuin edellä esitettiin, se on voitu oppia Skandinaviasta, jossa tällaisia portteja on.¹

Alueemme muinaislinnain kivivalleja täytyy kauttaaltaan pitää puumurrosten tai aitausten perustoina. Sellaiset kivivallit kuin Sortavalan pitäjän Mäkisalon Linnavuoren (Appelgren, s. 198, n:o 296 ja kuva sekä kartta), jotka ovat jopa 2.5 m. korkeat ovat voineet tulla toimeen ilman päällä olevaa puuvarustetta. Mutta on epäiltävää, tokko

Ruotsissa on näin ollut laita, kun kivivalli on usein vain metrinkin korkea. Ivar Schnell tosin väittää niin matalienkin kivivallien jo sinään riittäneen varustuksiksi perustel- len väitettään pitkälle kehitetyllä teorialla niiden käytös- tä mutta jättäen m.m. huomioonottamatta miten helposti vihol- linen rynnätessään on voinut ylittää vallin.¹⁾ Schnell vetoaa myöskin puuvarustuksen tuottamaan tulenvaaraan, mutta tämän vastapainoksi on sanottava, että puuvaruste on ainakin pitä- nyt vihollista paremmin loitolla kuin pelkkä kivivalli.

Puuvarustukset ovat kai aluksi olleet vain epäsäännöl- lisiä murroksia eli "sortoja" ja ovat vasta lopulta kehitty- neet hirsisalvoksiksi, joita Ailio on Rapolan kaivausten perus- teella rekonstruoinut. Ailio lienee katsonut samanlaisen sal- voksen olleen Laurinkalliollakin, koska siellä perustus hänen mukaansa on samanlainen kuin Rapolassa.

M o r e e n i h a r j u j e n varustelussa, kuten jo ennen on huomautettu, on otettava huomioon se seikka, että niitä on voitu muovailemalla muuttaa. Kapeahuippuiselle ja loivarinteiselle mäelle ^(siten) on voitu saada tasainen päällystä ja jyrkähköt reunat. Ailio pitää tätä tekniikkaa mahdollisena Tenholan Linnavuorella (kertomus RM top. ark.). On kui-

1
vrt. esim. Erik Laid , Eesti muinislinnad ja Fr. Balodis tämän sivun viitteessä n:o 3 main. kirjoitus.

2

Tälläisen pystypaaluksen mahdollisesta muodosta meillä voi antaa ehkä käsityksen roomalaisen vartio- l. merkin- antolinnanportin viereinen paalutus (Rinne e.m.t. kuva 4). tai Ailion Hämeen linnan rakennus- ja esihistoriassa kuvaama normandilaisen linnan paalutus (kuva 44).

3
vrt esim. Fr. Balodis , Die lettischen Burgberge , Fornvännens 1929 ss. 270-295.

tenkin ilmeistä, että sitä on käytetty m.m. Kiianlinnalla (n:o 7), Lämmin Kirkonkylän Linnamäelle (n:o 66), Kapatuosiolla Hollolassa (n:o 83). Yleensä näille mäille on ominaista, että päällystä on terävähkösyrjäinen ja rinteen lasku näyttää joskus kaksijakoiselta, jolloin ylempi olisi muodostelusta syntynyt.

Tämä muodostelutapa on yleinen Fennoskandian ulkopuolella, jossa maastosuhteet vaativat ihmisten suurempiakin työsuorituksia linnain rakennuksessa. Moreeniharjujen muodostelu on Virossa ja Latviassa kehitetty huippuunsa.¹

Jos moreeniharju näin on muunneltu ja rakentajat saaneet sen mielensä mukaiseksi, sen varustuksessa on voitu käyttää moreenin kivistä tehtyä perusvalliä. Muu rakenne on silloin ehkä ollut samanlainen kuin kalliolinnoissakin. Mutta varustukset ovat voineet olla myös pystypaalutuksia, joita alhaalta on tuettu kivillä ja ylempää lujitettu nitomalla, ^{tai} erilaisilla puuvahvikkeilla; ehkäpä saveakin on käytetty tiivistykseen.² Tällaiset varustukset olisivat hyvin alkeellisen puutekniikan mukaiset. Sellaisia on rekonstruoitu m.m. Lietuan linnamäkilöytöjen perusteella.³

Myös niissä linnoissa, joissa vielä on näkyvissä mo-

vale
reenivallia (n:o 8,20) kumpikin rakennetapa on ollut mahdollinen. Mutta niillä mäillä, joissa valliakaan ei enää näy (n:o 7, 66,83) on pystypaalutus luultavampi kuin vaakasuora varustus, koska edellinen on tarvinnut pienemmän tuen ja siis jättänyt myös vähemmän jälkiä. Ehkäpä sellainen varustus on tehty irtomaata poistettaessa syntyneeseen pehmeään maahan.

Paitsi yksinkertaisia, pääsyaikan sulkevia valleja linnaa voitiin vahvistaa lisäkeinoin, nim. esilinnan avulla ja kaksinkertaisilla valleilla.

Alueemme muinaislinnoissa vain Tenholan Linnavuorella on eteläpäässä esilinna, sekin epävarma (vrt. Ailion kert. KM top. ark.). Sen rakenteesta ilman kaivauksia ei voi päästä selville, ei edes sen tarkemmasta tehtävästä ja käytöstä.

Kaksinkertainen valli on Vanajan Linnanpäässä (n:o 9). Kuten kartasta selviää, on pohjoispään kohdalla penkereellä vallit portteineen ja niiden välissä sidevalli ja eteläpäässä samaten kaksi toinen toistaan ylempänä olevaa vallia. Tais-
telussa on kummastakin ollut hyötyä, sillä aseiden käyttö ylempältä alempana olevain yli on ollut mahdollista. - Sidevalli on ehkä ollut sitä varten, että se on jättänyt linnan vallien

1

virt myös Rinne e.m.t. s.47 s. ,jonka mukaan tämä järjestely helpotti puolustusta etupäässä siksi ,että se keskitti hyökkäyksen eri osiin,jolloin puolustuskin voi toimia keskitetymmin.

2

Linnamäkien puolustuskeinoja ,jotka eivät ole jättäneet mitään jälkiä myöhempiin aikoihin,ovat olleet rinteiden hakkaaminen metsästä paljaaksi sekä talvisaikaan niiden jäädyttäminen.Edellinen keino on niin luonnollinen ,ettei siitä tarvitse todistein vahvistaa.Jälkimmäiseen keinoon viittaavat venäläiset lähteet puhuessaan "lasivuorista"sekä Kurkijojoen pitäjän Kuuppalan Jäävuori, joka on Ailion mukaan varma muinaislinna (KM top. ark.).

välisen länsiosan puolustajain haltuun siinäkin tapauksessa, että alempi portti oli menetetty tai sitten se on tukenut puolustajia niin, että kummassakin osastossa olevain ei ole tarvinnut pelätä selkäiskuja kun vihollinen on ollut ympärillä linnan pään¹.

Alueemme muinaislinnoilla ei ole näkyvissä mitään muita niiden varustuksiin ja käyttöön viittaavia ihmistyön jätteitä, heittokivipesäkkeitä, kaivoja ja lähteitä, lieden-sijoja, rakennusten perustuksia t.m.s., eikä niistä ole tehty mitään irtolöytöjäkään². Ei ole senvuoksi ollut suoranaista aihetta näiden muinaislinnain kaivamiseen. Ja tuskin paalutuk-sistakaan on enää mitään jälkiä, sillä ~~kallioilla~~ ne luonnolli-sesti ovat hävinneet pian eivätkä puun~~jätteet~~ säily soramaas-sakaan. Mitä tulee asuntojen perustöihin, ei niitä mieles-tämme ole odotettavissakaan, sillä mäkilinnain asuminen on ol-lut liian hankalaa ja ravinnon, etenkin veden hankkimisen vuok-si. Se mahdollisuus on aina, että kaivaukset ja muut tarkem-mat tutkimukset tuovat niistä esille uusia odottamattomia seik-koja.

Muinaislinnain varustukset ovat olleet niin lujat kuin ~~mitä~~ sen ajan keinoilla on voitu saada. Jos niitä on hyvin

hoidettu ja vihollisen liikkeitä seurattiin valppaasti, linnain puolustajain on varmaan aluksi ollut helppo torjua hyökkäykset, koska he olivat suojassa ja edullisemmassa asemassa kuin viholliset. Mutta niin pian kuin vihollinen pääsi lähelle, sai ehkä murretuksi vallin tai sytytettyksi hirsiseinämän palamaan linna oli menetetty. Ulospääsyä varten useilla linnnoilla oli toinenkin portti.

Jos vihollinen pystyi pitemmän ajan piirittämään linnnaa, eivät varustukset, puolustajain aseistus ja urhoollisuuskkaan auttaneet, ellei tehty rynnäkköä linnasta pois, sillä jo ~~yksin~~ vedenpuute ajan pitkään lopetti linnalla olijain voimat.

Vihollisten tarkoituksena ei aina kuitenkaan ollut muutakuin pelkkä ryöstö, jolloin he eivät ehtineet eivätkä elintarpeiden puutteessa voineetkaan ruveta piirittämään muinaislinnaa. Tällaisessa tapauksessa voi siis riittää vihollisen tiestä hieman syrjässä oleva mäki säästämään asukkaita joutumasta suorastaan vihollisen kynsiin. Näitä mäksiä olisivat ehkä esim. Kaikonlinna Hattulassa, Lammin Oistenkylän Pappilan Linnamäki ja Iljanlinna Kosken Miehoilassa.

Vihollisen tiestä sivussa olevain linnain - niitä ovat luettelomme suolinnat ja ehkä korvessa olevat linnamäet - tar-

koitus oli välttyä kosketuksista vihollisen kanssa, sillä ne eivät olleet muutakuin väliaikaisia olopaikkoja, ja pääasiassa vain luonnon varustamia.

2. Yhteiskunnallinen linnalaitos.

Muinaislinnain ylläpito ja käyttö edellytti yhteiskunnallista toimintaa. Tuntuu luonnolliselta, että Etelä-Hämeessäkin pakanuuden ajan lopulla on ollut jonkunlaisia pitäjiä, ehkäpä vielä suurempiakin aluekuntia heimokunnalliseen kokonaisuuteen asti. Muinaislinnain tarkastelu antaa tukea tälle käsitykselle.

Muinaislinnain suuren pääjoukon sijainti alueemme vanhoilla keskuseuduilla jo ilman muuta tekee uskottavaksi, että määrätyn lähipiirin kylät ovat näitä linnamäkiä ylläpitäneet ja käyttäneet. Tätä käsitystä tukee se havainto, että linnamäet vanhoissa asiakirjoissa ja kartoissa esiintyvät usein rajapaikkoina, jollaisina useat linnamäet yhä vieläkin

ovat. Niinpä Unikkolinna on Janakkalan Rehakan ja Hyvikkälän kylän rajalla, Inkolinna Janakkalan Kilpilän, Vähä-Hiiden ja Vanajan Rekolan rajalla, Lammin Pappilan Linnavuori Oisten ja Ylännäisten kyläin rajalla.

Linnamäkien käyttö rajapaikkoina voi johtua siitä, että nuo mäet ovat helposti tunnettuina luonnon paikkoina hyvin sopineet rajamerkkipaikoiksi, mutta mahdollinen on myös se ajatus, että tällä tavoin on ilmaistu linnan omistamista, määrättyjen kyläin velvollisuuksia linnan ylläpitämiseen ja oikeuksia sen käyttöön nähden.

Sellainen nimi kuin L a h o l i n n a (L a k o - l i n n a) voisi viitata linnaa ylläpitävään yhdyskuntaan (lahkoon), ellei tässä tapauksessa paikkaa olisi toistaiseksi pidettävä linnamäeksi sopimattomana.

Kun toisinaan muinaislinnoja sijaitsee aivan lähekkäin, kuten esim. Janakkalan Inkolinna ja Vanajan Kiianlinna ja Tuuloksessa Laurinkallio ja Linnankallio, johtuu ajattelemaan, että tässäkin ovat voineet vaikuttaa sellaiset yhteiskunnalliset syyt, että naapurikyläin tai -pitäjäin keskeisten riitaisuuksien uhka on saanut samaan yhteisöön kuuluvat rakentamaan itselleen oman linnamäen.

Esihistoriallisen ajan yhteiskuntalaitoksen mukaista oli, että linnamäellä oli oma rauhanaikainen hoitajansa ja sodanaikainen päällikkönsä. Kysymyksemme tästä puolesta linnamäkien nimet voivat antaa joitain viitteitä.

K i i a n l i n n a - nimi, jonka kantana on henkilö-nimi Kiia, on varmaan seudun jonkun muinaisen mahtimiehen nimi (Kiiala, samalla seudulla keskiajalla mainittu kylä, joka nyt on jäljettömiin kadonnut).

Kiianlinnan lähellä olevan I n k o l i n n a n nimi taas viittaa samalla Länsi-Vanajan seudulla varhaisena keskiaikana asuneeseen Ingo-sukuun, joka nimi ehkä voi palautua jo esihistorialliseen aikaan. Tällaiset tapaukset ovat tietenkin hyvin epävarmoja, koska niitä ei millään tavoin voida todistaa.

Linnamäkien likellä on usein joku huomattava talo, kartano tai kylä, johon saattaa sisältyä linnaa hoitavan tai johtavan mahtimiehen muisto.

Lammin Oit^{sten}in kylän S u n t i a l a (talo) lähellä Pappilan Linnamäkeä voi viitata linnanhoitajan ammattiin. Huomattava on, että Lammin pääpappila on tämän linnamäen juurella, joten nimi voi olla yhtä hyvin pappilan aikainen.

¹ prof. V. Voionmaan huomautus. - Hakoinen nimestä ks. s.40.

² Lippi- ja Teppo-nimien lähtökohtina voisivat olla Filip-
pus ja Staffan tai Stepan ,jälkimmäiset vastaavasti ruot-
sin- ja venäjänkielisiä nimiä.

Hakoinen H a k o i s t e n k a r t a n o n v i e -
ressä (myöhäissyntyinen?), Tenholan Linnavuoren juurella on
ennen ollut Tenholan kylä, jonka nimi saattanee viitata yli-
myksiin¹

Nämä esimerkit tukevat sitä seikkaa, ettei linnanhoi-
taja ole asunut itse mäellä, vaan sen läheisyydessä.

Toisinaan ei linnamäen nimellä ole mitään havaittavaa
suhdetta lähellä oleviin taloihin tai kyliin, vaan niillä on
puhtaasti persoonallinen luonne. Esim. Teepion l i n n a
(n:o 56) ja T e p o n l i n n a Luopioisissa (Hauhon Tor-
voilan kylä, Halparin isännän tiedonanto) ja L i p i n l i n -
na nimet (n:ot 22, 58) viittaavat siihen, että jotkut Teppo-
tai Lippo-nimiset henkilöt ovat väkensä avulla linnamäet ra-
kentaneet ja ylläpitäneet tai niitä puolustaneet ehkäpä aivan
yksityisiä tarkoituksiaan varten. Voiaajatella, että nämä
isännät ovat olleet ammattisotureita tai kauppiaita, joilla on
ollut käskettävänään miehistö ja käytettävänään omia linnapaik-
koja.²

Mahdollista myöskin on, että sentapaiset nimet kuin
T a p a n i n l i n n a (n:o 40), T a p i o n l i n n a (n:o 47)
ja L i p i n l i n n a t (Hauhon n:o 22 ja 58) ovat kansanus-

komuksellisia nimiä.

Yleensä on todettava, että linnamäet ovat monella tavoin olleet kansan huomion ja mielikuvituksen kohteita. L i n n a m ä k i nimen laaja levikki sekä kyläkeskuksissa että erämaissa herättää huomiota siihen nähden, että suurin osa näin nimitettyjä paikkoja ei ole ollut varustettuja. Varmaan nimen käytössä silloinkin, kun ei ole ollut kysymys todellisesta linnamäestä, on ollut jotain syy-yhteyttä paikan ja kansan antaman nimen välillä. Linnamäki-nimityksen yleisyys voi johtua siitä, että nämä mäet tavallisesti hyvin selvästi ja huomiota herättävästi eroavat niitä ympäröivästä maisemasta. Näin nimitettyjen mäkien korkea ja piirteikäs, useimmiten havupuun kasvusta aiheutunut tummuus, tekevät katselijaan ehdottomasti sen vaikutuksen, että paikka tosiaan sopisi linnamäeksi.

Kiinnitämme vielä huomiota eräisiin muihin alueellamme esiintyviin linnanimiin.

I i a n l i n n a (n:o 81) nimen alkuosa liittyyneen sanaan Ii, jonka vertauskohtia alueemme ulkopuolella ovat Laitilassa Ijonvierusta (MHA, A 42 B 2/9, 426) ja Linnan Luh-ta (samoin 218) kumpikin lähellä toisiaan. Karjalohjalla Lohjansaareissa taas on Iännijtu, Iiavalan pelto (MHA B 17 A Kar-

1

Tri T.I.Itkonen esittää Virittäjän vsk. 1920 s.3 Ii-yh-
dynnäisiä nimiä , joiden joukossa on m.m. Iivaara sekä monia
vetten nimiä.

2

Lahden kaupungin hautausmaa on Metelinmäki -nimisellä kuk-
kulalla.-

jalohja 6/1 Maila by v:lta 1779) ja saman pitäjän Linhamarin ja Särkjärven rajalla Iilammi. Ii on monien vesistönimien kantasana (Ii-joki, Iisvesi) ja voi sellaisena olla aiheena linnan nimeen¹.

K a i k a n l i n n a (n:o 16) nimessä edellinen osa "kaika" (kaijan), voi merkitä kaikaa (kalatiira, Lönnrotin sanakirja), ^{tai} juontua sanasta "kaikota" = paeta (Lönnrotin sanakirja). Kaikanlinna ^{alin} jälkimmäisessä tapauksessa siis = pakolinna.

H i t o n l i n n a (n:o 19) ja J ä t i ^{((n:o 43))} n i i n n a [✓] ovat louhikkoisia paikkoja ja ovat siitä voineet saada nimensä. "Hiisi" liittyy muinaislinnoihin ^(usein muulloinkin) joko nimenä tai tarinana. Hiisi ja jättiläinen ovat rakentaneet linnoja tai asuneet niissä. ^{ko}

K o t k o n l i n n a n nimestä on jo edellä (s. 61) ollut puhetta.

M e t e l i n m ä k i (n:ot 30,85 ?) nimiset paikat viittaavat todelliseen tai tarunomaiseen sotatapahtumaan.²

L i n n a h a n g a s Tenholassa, jolla Appelgren odottaa olevan varustuksia (Hj. A. s. 33 n:o 62), merkinnee vain sitä, että hangaspaikka on linnan s.o. linnamäen likellä,

(The following text is mirrored bleed-through from the reverse side of the page and is largely illegible due to fading and orientation.)

josta käsin sen löytää ja nimen käsittää. "Hangas" on peuraeläinten metsästykseseen käytetty paikka ja tämäkin hangas päättyy äkkijyrkkään seinämään järven rannassa.

Suuri osa linnain nimistä jää kuitenkin toistaiseksi kaipaamaan selitystä.

E t e l ä - H ä m e e n m u i n a i s l i n n a i n h i s t o r i a s t a .

Edellä on jo huomautettu siitä, että Etelä-Häme oli pakanuuden ajan lopulla kosketuksissa sekä idän että lännen valtioiden kanssa ja, että nuo kosketukset olivat enimmäkseen sodallista laatua.

Arkeologiset löydöt eivät anna välitöntä tietoa näitten suhteitten kehityksestä, mutta varhaisen keskiajan kirjalliset lähteet antavat tarkkojakin tietoja näistä seikoista.

Hämeen asemaa Ruotsin ja Novgorodin välillä Ailio luonnehtii sattuvasti sanoessaan, että Häme oli näiden valtakusten rajamuuri.¹ Näiden valtain kesken pakanuuden ajan lopulla syntynyt taistelu Hämeestä päättyi, kuten tunnettua,

1 MU I s.9

2 MU I s. 9(vn 1042:n ja 1123:n retket),s. 15 (vn 1186 retki),
s 16 (vn 1191 retki),s.25 (vn 1227 retki).

Ruotsin vallan voittoon. Novgorodin yritykset Hämeen valtaamiseksi jatkuivat kuitenkin pitkälle keskiaikaan asti. V:n 1311 venäläinen kronikka, joka kertoo novgorodilaisten retkestä Hämeeseen, on varhaisin varma tieto retken ulottumisesta aina Vanajaan asti.¹

Hakoinen ja ehkä uusi Hämeen linna olivat jo tuolloin olemassa, ja tiedetäänkin, että edellistä vastaan hyökätessään novgorodilaisten täytyi luopua valtausaikomuksistaan.

On epävarmaa, olivatko Etelä-Hämeen muinaislinnat enää silloin käytännössä. Sodankäynti ei kuitenkaan ollut vielä niin kehittynyt, etteikö muinaislinnojenkin käyttö kelvannut puolustukseksi.

Mahdollisesti ne olivat hyvinkin tarpeen Ruotsin ja Novgorodin valtauspyrkimysten yhä jatkuessa ja hämäläisten kapinoidessa ja taistellessa uskon tuojia vastaan.

Novgorodin todetaan vuotta 1311 aikaisemmin tehneen retkiä Hämeeseen vv. 1042, 1123, 1186, 1191 ja 1227.² Syynä siihen, että Novgorodin valtauspyrkimykset olivat lamassa vv. 1227-1311 välillä, olivat Venäjän poliittiset olot. Tänä Novgorodin heikkouden aikana se viisaasti kyllä yritti välillisesti auttaa hämäläisiä taistelussa Ruotsia ja sen tuomaa

uskoa vastaan, sillä sen tarkoituksena oli, Hämeen jo jouduttua Ruotsin haltuun, koettaa sillä tavoin heikontaa Ruotsia.

Aikaisempaan mahtavuuden aikanaan Novgorod ahdisti Hämettä omissa valtauspyrkimyksissään. Sitä osoittavat v:n 1227 ja sitä aikaisemmat retket Hämeeseen. Nämä ajat ovat varmaan olleet Etelä-Hämeen muinaislinnain kovain koettelemusten aikoja.

Ruotsi sai valtansa lujitetuksi Hämeessä Birger Jaarlin retken yhteydessä v:n 1250 vaiheilla. Sitä ennen ruotsalaiset olivat tehneet retkiä Etelä-Hämeeseen hyvin usein, eikä Hämeen lopullinen valloitus ilman perusteellista valmennusta ollutkaan mahdollista.

Vanhin kiinteä tieto näistä retkistä on Gestriklandissa Ruotsissa löydetty riimukivi, joka oli pystytetty Hämeessä kaatuneen miehen muistoksi. Hämeen sotaiset suhteet Ruotsiin olivat kuitenkin alkaneet todennäköisesti jo varjagien idänretkien alkaessa ellei jo varhemmin. Näiden sotaisten suhteiden alempaa aikarajaa ei voida varmasti määrätä, mutta voitaneen sen katsoa olevan 700-luvun loppuessa. Samaan aikaan arkeologisten tietojen mukaan sattuu myös Hämeen asutus. Etelä-Hämeen linnat lienevät siis näihin aikoihin olleet käytännössä.

1

Rinne, Suomen keskiaikaiset mäkilinnat s.52 s.

On selvää, että muinaislinnoihin aikain kuluessa tehtiin joko itse keksittyjä tai muualta opittuja parannuksia. Ne saattoivat koskea vain vallin rakennetta, portin muuttamista porttisolaksi, ^{t.m.s.} mutta sopivassa tilaisuudessa ehkä voitiin rakentaa kokonaan uusi linnakin, joka perustui uuteen puolustusjärjestelmään. Tällaista kehitystä on jossakin määrin havaittavissa Etelä-Hämeenkin linnoilla. Tenholan Linnavuoren ja Mantereenlinnan porttisolat ovat näitä parannuksia, ja Vanajan Linnanpää perustuu muista poikkeavaan puolustusjärjestelmään. On myös mahdollista, ettei esim. viimeainittu kuulu etelähämäläisten ~~rakentamiin~~ vaan maassa kulkevain kauppiaitten ja sotajoukkojen rakentamiin linnoihin. Joka tapauksessa nämä piirteet voivat ajoittaa linnoja. Esim. Rinne mainitsee, että porttisolat ^{Suomessa} on opittu Ruotsista ja aikaisintaan ^m 1750:n jälkeiseltä ajalta.¹ Tämä tieto voi Etelä-Hämeen kannalta merkitä sitä, että yksinkertaisemmat linnat tai nämä samat linnat alkuperäisessä asussaan voivat olla vanhempiakin. - Linnanpään suhteen ei ole mahdollista lausua ^{aika} ajallista arviota, sillä se on naapurimaissamme hyvin varhain kehittynyt muoto.

Muinaislinnain rakenteen ajoittaminen ei siis millään tavalla muuta esi- ja asutushistoriallisesti tehtyä ajanmääritystä.

LYHENNYKSIÄ:

- App.= Hj.Appelgren ,Suomen muinaislinnat SMYA XII.
- Hausen Bidr.= ~~Suomen~~^{Hausen} Bidrag till Finlands historia I.
- Heikel=Aksel Heikel ,Kertomus muinaisjäännöksistä Hau-
hon kihlakunnassa.
- KM = Kansallismuseo(n).
- MHA=Maanmittaushallituksen arkisto. *Maha*
- MU=Hausen ,Finlands medeltidsurkunder. *Fell Finn*
- Reinh.=Reinholmin kokoelmat.
- SM=Suomen Museo.
- SMYA=Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja .
- top. ark.= topografinen arkisto.
- VA=Valtionarkisto
- Wallin = V.Wallin ,Kertomus muinaisjäännöksistä Hollo-
lan kihlakunnassa. SMYA XIV.
- y.mp. = yläpuolella merenpinnan.

PAINETUT SUOMEN MUINAISLINNOJA KOSKEVAT LÄHTEET.

Ailio ,Julius : Novgorodilaisten retki Hämeeseen v. 1311.
Historiallinen Aikakauskirja 1915.

Sama: Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria ,Hämeenlinnan
kaupungin historia I.Hämeenlinna 1917.

Sama :Tuuloksen muinaislinnat ,Suomen Museo 1924.

Akiander, ~~Matthias Herdaminne för forna~~ Viborgs och nuvarande
Borgå stift.Helsingfors 1868.

Appelgren,Hj.: Suomen muinaislinnat,Tutkimus vertailevan
muinaistieteen alalla,Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aika-
kauskirja XII ,Helsinki 1891.

Fennia, Suomen Maantieteellisen Seuran julkaisema ,nide 10. Hel-
singfors 1894-1901.

Hausen ,Reinhold:Bidrag till Finlands historia ,I osa.Helsing-
fors 1881-1883.

Sama:Registrum ecclesiae aboensis,Helsingfors 1890.

Sama: Finlands medeltidsurkunder I-

Heikel, Aksel:Kertomus muinaisjäännöksistä Hauhon kihlakunnassa
Bidrag.... utgifna af Finska Vetenskaps-Societeten 29. vihko,
Helsingfors 1878.

Hembygden 1910.

Itkonen ,T.I.:Lappalaisperäisiä paikannimiä suomenkielen alueel-
la ,Virittäjä vv. 1920 ,1926.

Jaakkola ,Jalmari :Suomen Varhaishistoria .Suomen historia II.
Porvoo,1935.

Kerkkonen ,Veikko:Janakkalan historia ,Hämeenlinna 1931.

Keskitalo,~~E~~:Kirjoitus muinais-Hauhosta,Aamulehti 1934:253.

Kuusi ,Sakari:Hollolan pitäjän historia I.Porvoo 1935.

Lönrotin sanakirja ,toinen painos ,Porvoo 1930.

Nyberg,Paul:Sibbo sockens historia I .Borgå 1931.

Rein ,Gabriel:Föreläsningar öfver Finlands historia ,ens. osa,
Helsingfors 1870.

Rinne ,Juhani :Suomen keskiaikaiset mäkilinnat I,Helsinki
1914.

Sauramo ,Matti:Eräistä Hämeen muinaislinnoista ,Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja XL ,1934.

~~Sama:Irtaimet maalaajat ,Suomen kartasto 1925 ,tekstin 9.luvussa,
Helsinki 1929~~

Sederholm , J.J.:Korkeus- ja syvyysuhteet,Suomen kartasto
1925, tekstin 7.luvussa.Helsinki 1929.

Soikkeli ,Kaarle: Vihti I. Helsinki 1929.

Suomenmaa I,Uudenmaan lääni,Helsinki 1919; samateos IV,Hämeen
lääni,Helsinki 1922.

Tallgren,A.M.:Suomen Muinaisuus.Suomen historia I,Porvoo 1931.

Wallin ,V,;Kertomus Hollolan kihlakunnan muinaisjäänöksistä,
Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja XIV,1894.

PAINAMATTOMAT SUOMEN MUINAISLINNOJA KOSKEVAT LÄHTEET.

- Appelgren ,Hj., matkakertomukset ja muinaislinnain pohja-
piirroksset(SMYn arkisto).
- Kansallismuseon topografinen arkisto.
- Kihlakuntain tuomiokirjat (Valtionarkisto)
- Maanjako-oikeuden tuomiokirjat (Valtionarkisto)
- Maanmittaus- ja topografinen kartasto (Maanmittaushallitus).
- Maarekisteri, Hämeen läänin.
- Reinholmin kokoelmat SMYn arkistossa.
- Svanborg (Joutsamo) ,E.; Muinaishistoriallinen Fattula, ylio-
pistollinen tutkielma.
- Tieteellisten Seurain Paikannimitoimikunnan arkisto.

LÄHTEINÄ KÄYTETTYJÄ TEOKSIA ,JOTKA KOSKEVAT ULKOMAIDEN
MUINAISLINNOJA.

Balodis ,Fr. :Die lettischen Burgberge,Fornvännen 1929.

Laid,^eErik :Eesti muinaislinnad ,Tartu 1923.

Rygh ,O:Gamle Bygdeborge i Norge ,Foreningen til norske
Fortidsmindesmerkers Bevaring 1882.

Schnell,Ivar: En förteckning över fornborgarna i västra
Uppland,Upplands Fornminnesförenings Tidskrift XLIII,
Uppsala 1933.

H Ä M E E N M U I N A I S L I N N O J A

II.

LÄNTINEN ja KESKI-HÄME.

Kertomus, jonka Jouko Voionmaa
teki matkoistaan Suomen Muinaismuis-
toyhdistyksen stipendiaattina kesäl-
lä 1936.

Sisällys.

I. Johdanto s. 120.

II. Muinaislinnat s. 121.

1. Tähänastiset tiedot selostettavista muinaislinnoista s. 121.

2. Muinaislinnain ja niiden yhteyteen kuuluvain paikain luettelo, s. 123.

Urkala s. 123, Akaa s. 126, Vesilahti s. 127, Lempäälä s. 131, Pälkäne s. 133, Luopioinen s. 138, Padasjoki s. 140, Asikkala s. 142, Kangasala s. 143, Sahalahti s. 145, Kuhmalahti s. 146, Kuhmoinen s. 147, Orivesi s. 148, Eräjärvi s. 149, Längelmäki s. 149, Jämsä s. 150.

I. Johdanto.

Kuten edellisenkin kesän matkoilla ,oli kesällä 1936 tehtyjen tutkimuksien tarkoituksena muinaislinnoista saatujen tietoaainesten paikallinen toteaminen ja alustava tarkastelu.

Seuraavassa esitettävät ,läntisen ja Keski-Hämeen muinaislinnat läheisine merkkipaikkoineen ,jotka mahdollisesti kuuluvat muinaislinnain väliseen tiedonantojärjestelmään, laajentavat edellisessä osassa esitettyä aluetta niin,että että nyt voi pitää nykyisen Hämeen maakunnan, lukuunottamatta kaakkoisinta Hämettä, esihistoriallista asutusaluetta ja sen sen lähimpiä erämaita tässä suhteessa tutkittuina.

Maantieteellisesti ja geologisesti alue on kokonaisuus. Sen piiriin mahtuu pitkiä vesistöteitä ja harjujaksoja. Viimeksi tutkittu alueen osa liittyy edellisen vuoden vyöhykkeeseen ,eikä senvuoksi liene paikallaan ryhtyä uudelleen kuvaamaan luonnonoloja ,varsinkin kun ne nimenomaan muinaislinnain maastollisiin mahdollisuuksiin nähden ovat samanlaiset.

Läntisen ja Keski-Hämeen rautakautisen asutusalueen luonteen ja yhteyksien selvittely ei edellisessä osassa kuvatun lisäksi kaivanne mitään uutta, vaan viitataan tässäkin suhteessa aikaisempaan yleiskatsaukseen.

II. MUINAISLINNAT.

1 . Tä~~x~~hänastiset tiedot selostettavista muinaislinnoista

Paitsi niitä yleisteoksia, jotka on merkitty I osan lähdeluetteloon, on olemassa joukko kirjoja ja kirjoitelmia jotka suppeampaa aluetta käsitellen sivuavat nyt puheeksi tulevia muinaislinnoja . Niitä ovat:

Memorabilia Ecclesiae Jämsäensis collecta a Carolo Östberg pastore Jämsäensium 1755=1775 ja rovasti Nordströmin siitä tekemän ruotsinnoksen suomennos: Jämsän kihlakunnan merkillisyyksiä ... (KMn top. ark.)

A.O.Heikel: Kertomus Pirkkalan kihlakunnan muinaisjäännöksistä (Bidr. ... utg. af Finska Vetenskaps=Societeten 38. Helsingi 1882),

Benj. Hassinen : Muinaisjäännöksiä Ruoveden kihlakunnassa (käsikirjoitus vltta 1885 KM.:n top. ark.),

E.Hallongren ja K.K.Talvinen : Jämsän kihlakunta (käsikirj. vltta 1901 KM:n top. ark.),

Hj. Appelgren : Linnavuori Kuhmoisissa, SM=FM 1907,

Fabian Lindén, Kuhmoinen , Längelmäki , Padasjoki, Jämsä,
käsikirj. vltta 1810 KMn top. ark.

Saman Keräelmiä Kuhmoisten pitäjän historiasta (painettu
v. 1925)

Kansallismuseon top. arkistossa on lisäksi useita J. Ai-
lion kertomuksia alueemme muinaislinnoista , A. Europaeuksen
kuvaus Padasjoen Linnasaaresta ja Nils Cleven kertomus Lem-
pälän Pirunlinnasta.

2. Muinaislinnain ja niiden yhteyteen kuuluvain paikkain luettelo.

Seuraavassa esitetään tietoon saatujen muinaislinnain ja niiden yhteyteen kuuluvain paikkain luettelo alueellamme niin, että ensin kuvataan tutkitun alueen läntisen puolen pitäjät Urjala, Akaa, Vesilahti, ja Lempäälä, sitten muut: Pälkäne, Luopioinen, Padasjoki, Asikkala, Kangasala, Sahalahti, Kuhmalahti, Kuhmoinen, Orivesi, Längelmäki ja Jämsä.

(Muinaislinnain nimikenumerot jatkuvat välittömästi edellisestä osasta)

Urjala
(N:ot 113-117)

113. LINNAMÄKI Urjal^{la} Menosten kylän Jaakkolan talon maalla ja Nuutajärven kartanon rajalla.

MHA: H 82 Urjala, Menonen.-karttaliitteen pahvi 24.

Linnamäelle pääsee helposti Urjalan kirkonkylän-Menosten kylän maantien varrella olevasta Mattilan talosta. Sieltä Nuutajärven etelärantaa ja koivikkoista hakamaata kuljettaessa maa alkaa vähitellen nousta, kunnes matalan penkereen

noustua melkeinpä huomaamatta ollaan Linnamäellä .Pääl-
lystältä näkyy kauempana vasemmalla eli luoteessa järven
toisella puolen Nuutajärven kartano ja Linnamäkeä vasta-
päästä Kurmuntin vuori.Linnamäki on länsi=itä suuntainen
kallio= ja soramäki . Pääly^ystä on pi^enen kallionkurun~~erä~~
eroittamana kaksiosainen ja siinä on monia suojaavia notko=
paikkoja .Järvenpuoleiset luoteis= ja pohjoisrinteet ovat
äkkijyrkkää kallioseinämää,mutta luoteisosassa on rotko,
jota myöten mäelle voi päästä. Koillispuolelta alkaen rinne
vähitellen loivenee ollen itäpäässä ~~selkäranta~~ loivaa nousua
jota ylöstullessa ei juuri huomaakaan .Kaakkoispuolella on
niinikään loivaa ,etelärinteellä taas osin sora= osin kallio-
rinn~~ett~~ä,hieman jyrkempää ,mutta päästävää mäkimaata.Län-
sipuolella mäki jyrkkenee ja yhtyy vähitellen luoteispään
pääsemättömään rinteeseen .Kun millään näillä heikoilla koh-
dilla ei ole havaittavissa vallien perustuksia ,lukuunotta=
matta kaakkoispuolella olevaa ,todennäköisesti kuitenkin
luontaista kivikasaa ,Linnamäkeä ei voitane pitää varmana
muinaislinnana.

114.Linna Urjalan Velkalan kylässä Linnan
osatilan maalla Urjalan kirkonkylän=Mellolan oikaistun
tien varrella .

Maarek. Urjala Velkala 2. Aateli (2⁸ Linna
v. 1920.=taloud. kartta lehti IV:5 Tampere .=kartta, valok.
pahvi 24.

Taiton Linnamäkeä

Linnan talon vieressä maantien toisella puolen on Linnamäki ,josta talo lienee saanut nimensä .Noin 8-10 m. ympäröivästä maastosta kohoavalta mäeltä näkyy paitsi tuota taloa, samalla suunnalla ja siitä kiertäen pohjoiseen päin Tarpian joki ,joka juoksee Kylmäkoskelle päin .Mäen eteläpuolella kulkee vanha maantie,joka uuden oikaisun tultua käytäntöön,on jäänyt yleiseltä liikenteeltä käyttämättä .Itäpään juuressa on teuras-taja Linnan asuma .

Linnamäki on melkein itä-länsi suuntainen mäki ,jonka eteläseinä ,aivan äkkijyrkkä ,paistaa kauemmaksikin maantielle. Samassa eteläseinässä on myöskin rotko ,jota helposti pääsee mäelle ja melkein sen alla lähde.Länsipää,jonka uusi maantie osin leikkaa, on melkoisen loivaa;samaten pohjoispuoli on helppopääsyistä ; itäpää on jo jyrkempää ,josta an ei mahdoton nousta. ~~Mäelle~~.Rinteellä ei ole mitään varustusten perustuksia havaittavissa.Eteläpuolen rotkon suussa ja vastapäätä pohjoispuolella olevat kivikasat lienevät luontaisia , ainakaan ne eivät ole riittäneet luonnonsuhteistaan muinaislinnaksi heikon mäen varustuksiksi.Tämä mäki siis tuskin on ollut varustettu muinaislinna.

Mainittakoon vielä,että eteläpuolen kallioseinän alla on sileä pyöreähkö syväne ,jota paikkakuntalaiset sanoivat "jättiläisen takapuolen sijaksi".

115.JÄNIKSEN LINNA Urjalan Välskilän kylässä.

MHA H82 Urjala 5/11 Hakolahti-Välskilä v. 1805:Jä-

näxenlinna \ toisessa paikassa Jännexenlinna).

Tutkimatta.

116.TULIVUORI Urjalan Kehron kylän Näpän talon mailla

MHA H82 12/5 Kehrois 1765=67 Näppä^{LS} Tuliw^Wuori, 12/13
Laurila Tulivuoren, ~~salat~~ pe^{ll}tot.

Tutkimatta.

117.LINNA Urjalan Salmin kylässä.

Paikkakuntalaisten tiedonanto

Urjalan Salmin kylässä, kuivatun Van(h)ajärven etelä=puolella on pikkutila Linna. Paikalla saatiin tietää, että nimi on siirtynyt saman pitäjän Honkolan kylän Linnan talosta t. torpasta tänne muuttaneen asukkaan mukana. (Alku=lähtökohta lienee juuri kuvattu Velkalan Linnamäen vieressä oleva Linnan talo)

AKAA
(N:0118)

118.VAHDERMÄKI Akaan Pätsiniemen kylässä.

VA Maanjako=oik. Tk. f. 46 ,Akaa 1787 Pätsiniemi ja Rattois v. 1693 rajapaikat Vahdermäenotzan kivipyyki, Vahdermäenpää.

Tarkemmin tutkimatta. Nimi saattaa tarkoittaa myös vahteroita kasvanutta mäkeä, joita puita seudulla lie=

nee ennen kasvanut.

Hj. Appelgrenin Suomen Muinaislinnat =teoksessa (n:o 38, s. 22) mainittu ja Reinholmin kokoelman tiedonantoon perustuva ilmoitus mahdollisesta muinaislinnasta lähellä Akaan Toijalan kylää ei johtanut paikkaa hakiessa t~~u~~ lokseen.

Vesilahti
(N:ot 119-124)

119. LINNAVUCRI Vesilahden Valkkisten kylän Riitalan talon maalla 8.75 km. etelälounaiseen Vesilahden kirkosta.

Maarek. Vesilahti, Onkimäki 1. Seiväs (1⁸⁰ Linnahuhta)
2. Arola (2¹⁰ Linnama); kartta ja valok. pahvit 25, 26.

Linnavuorelle, jonka edellämämainitun nimen johdosta löysimme, pääsee Onkimäen kylän, ennen Pappilan alueisiin kuuluneen, Korkeekosken talosta, joka on Vesilahden Kärkölän =Urjalan Kehron kylän välisen maantien varrella. Linnavuori näkyy kaakkoissuunnassa talon pihalle korkeana havumetsäisenä kukkulana Linnahuhtaan ja lähes kokonaan kuivateen Lamminjärven takana. Suurin osa mäkeä on jo mainitun Riitalan talon (ennen Höyssyn talon torppa), loput saman Valkkisten kylän Äijälän talon maalla.

Linnamäki on luode=kaakkoissuuntainen kalliovuori.

Sen päällystältä näkyy monien metsänselänteiden takaa Lem-
pään Pirunlinna. Lähemmässä ympäristössä on monia muita
Linnamäen kokoisia ja sitä suurempiakin mäkiä. Mäen lou-
nais- ja koilliskolkat sekä kaakkoispää ovat pääsemättömiä
kallioseinämiä, luodepää on kaidalta osalta pengermäistä,
päästävää rinnettä, kuten etelä- ja etelälounaiskulmatkin;
itäkoillisessa on vielä kalliopainanne eli rotko, jota myö-
ten linnalle on voitu tulla. Kaikissa näissä kohdissa, jot-
ka ovat olleet muinaislinnan kannalta katsoen vaarallisia,
on varustuksia. Porttivarustukset ovat eteläosassa; ~~se~~ nii-
den jätteitä ovat ulospäin kääntyvät pielivallit. Sisääntul-
taessa oikean puoleinen pieli on luontaisen kallion päällä
niin, että se on vastapäätä olevaa vasemmanpuolista pieliä
korkeammalla. Kumpikin pieli ulottuu jonkun verran vaakasu-
rassa suunnassa portin kummallakin puolella olevan pihtipi-
elen sisäpuolelle. Tämä porttirakenne on tähänasti tavatuissa
porttivarustustavoissa toistaiseksi ainoalaatuinen. Sen tak-
tillinen tehtävä ja etuisuus sekä varjopuolet jääköön tar-
kemmin selvittämättä. Portin kummallakin puolen on siihen
yhtyen hyvin säilynyttä varustuksen perustusta nähtävissä
aina jyrkänteiden alkuun asti ~~kummallakin puolella~~. Alhaalta
katsoen vasempi valli on kaareva ja sen katkaisee suuri
siirtolohkare. Pielivallin ja sen yhtymäkohdassa on kivikko,
joka on joko rauenneesta varustuksesta tai tahallaan siihen
tehty jyrkentämään rinnettä ja vaikeuttamaan kipuamista
varustuksen lähelle. Portin kohdalla, mutta ylempänä mäellä
on vaakasuoran suuntaista kivijonoa, joka kuitenkin ehkä on

luonnon muodostama. Luoteispään kivistä tehty vallin perusta nykyasussaan ei ole riittänyt tämän heikon kohdan turvaksi, mutta ilmeisesti sen myöhempi osittainen hajoaminen ei vaikuta mäen linnaominaisuutta ratkaistaessa. Itäpään kalliorotkon rinteessä, ei sen yläsuussa, on rotkon lähes kokonaan sulkeva vallin perusta. Vallit ovat yleensä n. 1/2-3/4 mn korkuisia ja n. kaksi kertaa niin leveitä, k.s., melkoisen hyvin säilyneitä, tehdyt miehenkannannaisista lohkokivistä.

Linnamäen päällyställä, joka on kupera, länsipuolelta itään päin hiljalleen laskeva, on ainakin yksi ellei useampia raunioita, jotka tarkemmassa tutkimuksessa on otettava huomioon.

"Korkeekosken kulkukunnan" joksi seutua sanoi tosin vain Korkeekosken talon isäntä Linnamäki on edelläolevan selostuksen ja kartan perusteella katsottava varmaksi muinaislinnaksi.

120. LINNANKALLIO Vesilahden Kaakilanniemellä Kaakilan kylän taloista n. 1 km. luoteeseen.

J. Ailion kertomus KMn top. ark. ja yliopp. Hovin kartta.

Paikalla en käynyt, mutta yliopp. Hovin (nyt maist. Mäkihoivi Helsingissä) kartasta ja viimevuotisesta kertomuksesta päätellen Linnankallio vaikuttaa varmalta muinaislinnalta. Toiselta puolen Ailio kertomuksessaan epäi tämän. Tarkempi kuvaukseni liitettäneen tähän myöhemmin.

121.LINNA Vesilahden Sarkkilassa .

Maarek. Vesilahti, Sarkkila 4.Parta (4¹³ Linna)

Tutkimatta.Lienee Rikalan lähellä.

122.CRAVALINNA Vesilahden Rautialassa.

Maarek. Vesilahti ,Rautiala 1² Oravalinna.

Tutkimatta.

123.LINNAMAÄ Vesilahden Kostialan kylässä.

Maarek. Vesilahti, Korpiniemi :3.Villi (3²³ Linnamaa)
Kostiala:1.Kippari (1:1 Linnamaa),2.Mäkelä(2:8 Linnamaa),
Narva:3.Pouru (3:2 Linnamaa).-App. n:o35 s.20.

Kaikki edelläolevat Linnamaat eri kylissä kuuluvat samaan jakokuntaan ja tarkoittanevat vain näiden kyläin talojen omistuksia samalla seudulla, piirre, josta nimenomaan linnalaitokseen nähden on ennen huomautettu.

Linnamaa -nimisiä taloja on Vesilahden Kostialan kylässä kolmekin ,mutta samasta talosta lohkaistuja .Alkuperäinen Linnamaan talo on Kostialan kylän läpi kulkevasta tiestä syrjässä .Sen ja edellämainittujen muiden talojen asukkaat eivätkä muutkaan kyläläiset tienneet seudulla olevan mitään Linnavuorta t.m.s..Liekö sitten unohtunut nykyisten asukkaiden muistista.

ks seur.

124.OINONLINNA Vesilahden Kaakilan kylässä Niemelän maalla Kivikkosaari-nimisen paikan lähellä .,Vesilahden ja Lempäälän rajalla. ~~muu~~ tieto kov. 1937.

MHA H42 Lempäälä 24/2 Lempäälän ja Vesilahden raja-
paikkoja 5) Oinonlinna (vuori Säijönselä rannalla), 4) Sormus-
lähde ,2) Urvanajärvi, 1) Kockovuori. Sel.: Oinon Linna, hvilken
är en liten hög och spetsig bergskulle wid Säijönselkä 30 al-
nar ifrån nämde sjö belägen ,straxt intil och omkring hwilket
berg äro Kaurusten nijtut belägne.

LEMPÄÄLÄ

124.PIRUNLINNA Lempäälän Kuivaspään kylän Heikkilän talon maalla ,2.6 km. Kuljun kartanosta itään ja 8.9 km. pohjoiskoilliseen Lempäälän kirkosta.

A.O.Heikel Pirkkalan kihlak. s. 10, App. n:o 76 s. 20 ss., kartta I.J.Inbergin piirtämä, Nils Cleven kertomus KMn top. ark. - valok. pahvi 32.

Pirunlinnalle pääsee joko Kuljun kartanosta ja pysä-
kiltä tai Lempäälän-Kangasalan tien varrella olevista talois-
ta (Huhtamo y.m.), joista vuorelle on matkaa n. ^{2 1/2} 2 1/2 km.
osittain vanhaa Tampereelle menevän talvitiien pohjaa kul-
jettaessa .Pirunlinnan maantieteellinen asema on ~~yhä~~ eril-
linen ^{ja linna} kuin se on kaukana lähimmistä esihistoriallisista
löytöpaikoista.Se ei ole minkään harjutien tai vesijakson
varrella , vaan alankojen ja soitten keskellä autiossa met-
säseudussa ,Kuivaspään kylän metsäloholla.Pirunlinna on
lyhyehkön, kaarevan luoteiskäakköissuuntaisen selänteen luo-
teispäässä.Sen koillispuolella on sen ^{lukea, alempi} päällystä ~~matalampi~~
terassi, jolla muuten Cleve ensimmäisenä ^{kaivokset} ~~keksi~~ varustuksia.
Itse linnanpiiri on louhikkoista suurta kivikkoa, tasaista
paikkaa on tuskin missään piirre ,joka on huomattu muillakin
piru- ja hiisi- ^{minisillä} yhdynnäisillä paikoilla. ^{luki} ~~Päällystä~~ on loo-
-120 askelta leveä ja saman verran pitkä.Varsinkin pohjois-
puoli on jyrkkää ^{ja} pääsemätöntä , mutta myös eteläpuolelta
on vaikea nousta mäelle ja samoin länsipäästä, kun taas
itäpuoli on varmaan ollut hyökkäyksille ~~erittäin~~ kaikkein otta

otollisin . Valli, joka ~~mäellä~~ on hyvin säilynyt ,kier-
tää itäpäästä eteläpuolen kautta länsipäähän .Siinä on
kolme porttia .Luoteinen on ,niinkuin Appelgren huomauttaa
omalaatuinen .Ulospäin työntyväänpielivallien muodostama
solan sulkee puolittain vaakasuoran vallin jatke ,joka huo-
mattavasti on vahvistanut porttioven heikkoutta .Eteläinen
portti on vanhaa yksinkertaista rakennetta ,valli on sen
kohdalla vain katkaistu eikä ainakaan enää voi siinä ha-
vaita käytetyn pielivalleja.Kaakkoinen portti on rakennettu
niin ,ettei pielivallien ja vaakasuoran vallin yhtymäkoh-
dalle ole syntynyt polveketta pohjoispuolelle ja toiselle-
kin vain hyvin loiva (olisikohan se ennen ollut jyrkempi ?).
Tämä edellyttäne sitä ,ettei solaa ole varsinaisessa mie-
lessä käytetty, vaan suljettu ainoastaan sen ulkopäästä.

Näin on ,kun runsaasti rakennusainetta on ollut tar-
jolla,Pirunlinna saatu mahdollisimman hyvin suojatuksi ja
suhteellisen helposti puolustettavaksi,vaikkakin vallin
pituus ,noin sata metriä on edellyttänyt melkoisen runsasta
puolustajain joukkoa.Kun ei nimenomaan Pohjois-Lempäälässä
ole muita muinaislinnoja ,on luultavaa, että Pirunlinnaa
ovat käyttäneet juuri sen seudun asukkaat ,joiden lukuisuut-
tiheät rautakautiset löydöt osoittavat.Ei ole tarvis mainita
että Pirunlinna on ehdottomasti muinaislinna.

Vuoressa oleva Pirunpesä kivikautisine löytöineen
ei liity Pirunlinnaan muinaislinnana ,joten sen käsittely
ei tässä ole paikallaan.

125. VOHDENLINNA (VUOHEN- TAI VUOHTENLINNA?) Lempäälän
Kelhon kartanon mailla.

VA ,Maanjako-oik. tk. Lempäälä 1787, Sotavalta & Kelho
f. 7.: Kelho rusthålls Vohdenlinna (sieltä saatu äringiä ,ve-
roa;Innilä rusthålls ängar på Sotavalda bröstmarken vardavid
Vohdenlinna sammandragna.

Paikkakunnalla tiedusteltaessa Vohdenlinna tunnettiin
ja sanottiin sen olevan keskellä peltoja "tai metsässä " pie-
nen mäen ja rinteiltään loivan.Tarkempaa paikkaa ei osattu
näyttää .Luuliss~~s~~ sen tarkemmalla hakemisella kuitenkin löy-
tyvän.Ennakkoarveluna täytynee kuitenkin sanoa ,ettei Vohden -
linna taida olla muinaislinna,vaan,kuten Vanajan Ison-Luola-
jankin kylässä oleva samanniminen paikka ,myöhäinen nimitys
kylän yhteiselle vuhtensyöttöhaalle.(Ks. I s.74,n:o 10).

Hj. Appelgrenin "Suomen Muinaislinnat"-teoksessa (n:o 77
s. 21 mainittu Niittysaari Kortejärvessä Lempäälän Pyhällön
kylän Heikkilän maalla ei ole muinaislinna,jonka seikan paikal-
la käydessä toteaa.

Pälkäne
(N;ot 126-132).

126.PIRUNLINNA Pälkäneen Onkkaalan kylässä

Talod. kartta lehti IV:5, Tampere,"Kivilinna"(=k.o. Pi-
runlinna.-Kuva.,pahvi 32:2.

Pirunlinna on Kivilinnan huvilan tontilla Pälkäneen Onk-
kaalan kylää,Onkkaalasta Aitooseen (Luopioisen) menevän maan-

tien varrella, Onkkaalasta n. kaksi km. Pirunlinna on luontainen kivi roukkiomuinaislinnaksi sopimaton. Ks. muita samannimisiä paikkoja.

127. VARPPEENMÄKI Pälkäneen Kuulialan kylässä Pälkäneveden kaakkoisrannalla, Kuulialan kartanon maalla, Helteen asuman lähellä.

Prof. V. Voionmaan tiedonanto.

Varppenmäki on Pälkäneen Kuulialan mailla mutta toisella puolen Pälkänevedtä kuin kartanon asumat, saman Onkkaalan-Aitoon tien varrella kuin edellinen numero, mutta n. kilometrin verran siitä Aitooseen päin. Varppenmäen yli tämä maantie osin kulkeekin. Helteen asuma on vuoren lounaispuolella. Tiedonantopaikaksi tämä mäki on sopiva, sillä siltä näkyy Pälkäneveden toisella puolella olevat seudut m.m. Huntuilan Linnavuorelle päin (ks. edempänä), joten on mahdollista, että Varppenmäkeä on käytetty jossain tiedonantojärjestelmässä. Mäen metsäisyys estää tarkempia paikkain määrittelyjä.

128. VAHTIAMAA Pälkäneen Laitikkalan kylässä

VA:4073 Sääksmäen kihlakunnan sakkoluettelot vltta 1571 f. 192, Kulsialan käräjät 4.4.1571, 9 Laidikkalan miestä ja yksi Kärväntälän mies saavat sakkoja ~~kon~~ ovat tehneet vahinkoja "upå Vachtiamaa".

Tutkimatta.

129. HIIDENLINNA Pälkäneen Luikkalan kylän (saari) Yrjölään talon maalla, aivan talon vieressä ja eteläpuolella.

Reinh. n:o 8 s. 430, -A.o. Heikel Pirkkalan kihlak. s. 88. -App. n:o 43, s. 25, -kuva, **pahvilla 32, kuva 3.**

Hiidenlinna, jonka Heikel mainitsee Hiitto- ja Pirunlinnan nimellä, on yllämainitulla paikalla. Se on n. 33 m. pitkä ja enää, soranoton jälkeen, n. 6 m. leveä, pohjoisluoteis-eteläkaakkoissuuntainen mäenkumpare, Yrjölään talon kuivausrihi on mäessä kiinni ja puimalato sen talon puo-

leisessa päässä. Kumpareen länsipuoli on eheä ja jyrkkä, kuten etelälounaisnurkkakin, mutta muut puolet ovat osin rikottu ja helposti kivuttavia. Muinaislinna tämä paikka lienee koskaan ollut.

130. LINNAVUORI Pälkäneen Hunttilan kylässä Ylitalon maalla 7.1 km pohjoiseen pohjoiskoilliseen Pälkäneen kirkosta Iharin (Hyrttiän) ja Pälkäneveden välisen entisen kosken vieressä.

KMn top. ark. olevan kartan mukaan havaittu. -kartat, pahvit 27-30.

Hunttilan Linnavuori on Ylitalon eteläpuolella. Sen entisestä ympäristöstä antaa liitekartta parhaan kuvan. Siitä nähdään että mäki on ollut itä-, kaakois- ja eteläpuolelta veden ympäröimä. Mutta "ilkeän Iharin kosken" saatettua "Sarsan vaivaiseksi" on vesi laskenut niin, että Linnavuori on nyt kailta tahoilta maan ympäröimä. Hyrttiän ja Pälkäneveden välinen väylä on supistunut pieneksi puroksi, jonka yli on tehty rumpu. Samaten on mäen ja Ylitalon välissä ollut lahti paensen pohja onnut ja tehty viljelysmaaksi. -Mäkenä Linnavuori on vaatimattoman näköinen, sitä tuskin huomaa Ylitalosta päin. Sen korkeus Pälkäneveden pinnasta oli barometrin mukaan keskimäärin 27 m.

Linnavuori on koillis-lounaissuuntainen kallio- ja sora-mäki. Etelä- ja kaakkoispuolet ovat kallioseinämää, lounaispääpengermin melkoisen paha kivuta, mutta rinteet länsipuolelta pohjoisen kautta koillispäähän loivahkoja. Mäelle käydään pääasiassa lounaiskolkasta. Kuten toinen liitekartta osoittaa on varsinkin koillispäässä kivivalleja joidenkin maakivien

tukemina . Se seikka ,että ulompi valli mutkittaa nähdäkseni korkeuskäyräin poikki ,on todistuksena siitä ,että ne olisivat ihmistyötä.Sisempi kivijono sensijaan ,korkeuskäyrää seuraten luultavasti on luonnon muodostama muinainen rantakivikko.Ulommankin kaakkoispää on nyt niin epäjärjestyksessä ,että se herättää samanlaisia epäilyksiä,onhan tosin luonnon rantakivikkoakin voitu käyttää vallin tehtävään .Edelleen pitkän luoteislaitaa seuratussa huomataan soraan painuneina muutamia mahdollisia vallin perus- ja varustuksien tukikiviä.Tällä osalla on otollisesti voitu käyttää varustusta , jonka painona sora on ollut,jolloin ei ole tarvittu maanpäällistä kivivallia sen tukemiseen (vrt . ed. osan selostusta tästä).Edelläolevasta selvinnee ,että Hunttilan Linnavuori mielestäni on luultavasti ollut muinaislinna.Sen yleissijainti onkin tähän tarkoitukseen ollut sopiva,koska se on ollut vanhan ,paljon käytetyn vesitien varressa.

Yleiskartalla on Linnavuoren länsipuolella Vähä-Linna (muuten Iso-Linna-nimeä ei Linnavuoresta enää käytetä).Se ei ole missään tapauksessa muinaislinna ,vaan "isomman mäen " vieressä ollen muuten Vähä-Linnaksi nimitetty.

Linnavuoren itärinteessä on ollut kivinen tuvantapainen rakennus,jonka perustukset ja osa seinistä vieläkin ovat jäljellä.Ylitalon isäntä sanoi sieltä löydetyn tinatuopin, jonka kaupunkilaiherrat olivat vieneet mennessään (kai joku keräilijä hänen mielestään).Rakennus on ollut neliskulmainen n. 3-4 m. syrjiltään ja kattokin kivin holvattu.Rakennelma on siis historialliselta ajalta.

131.KIRUUNLINNA 1.LINNAVUORI Pälkäneen Kirvun kylässä ,
Onkkaalan-Kirvun kylän maantien varressa,6. km. pohjoiseen
pohjoisluoteeseen Pälkäneen kirkosta,saman kylän Knaapilan
talon maalla (ent."rustholli").

A.O.Heikel s. 86 s.,-App. n:o 42 s. 24 s.,kartta I.J.In-
bergin , -J.Ailion kertomus KMn top. ark. (kartta),-MHA H 44
Kirpu vltä 1857,10/7 Linnavuori,-Ferd. Edelmanin kartta vltä
1855-56,-kertojan kartta ja valok. pahvit 30,31.

Kiruunlinnan ympäristö on lukuunottamatta vuoren juuren
lähintä ympäristöä,alavaa peltomaata.Pieni joki pohjois-ja
itäpuolella on samalla Pälkäneen ja Kangasalan pitäjän raja-
na.Hiissan ja Knaapilan talot ovat pellon takana eteläpuolella.

Kiruunlinna on pohjois-eteläsuuntainen kallioselänne.Se
ei ole erillinen vuori ,vaan monien ylänneiden ja painantei-
den muodostama ,muinaislinnana sitä katsottaessa,sekava har-
janne .Usein paikoin tiheä metsikkö vielä vaikeuttaa sen tut-
kimista.Ailio antaa vuoren geologisesta rakenteesta selvän ja
varman kuvan.Niitä pitkiä vallijaksoja,jotka I.J.Inberg on
merkinnyt tekemälleen kartalle ei ainakaan enää ole olemassa.
Mutta Ailion kertomat rotkokasautumat kylläkin.Kiruunlinna o-
si muinaislinnana ollut vaikea puolustaa ja edellyttänyt epä-
lukuisaa puolustajain paljouutta.Kun vuori sitäpaitsi on pääl-
lystältään n. 250 m:n pituinen ja varustuksien jälkiä vailla,
on yhdyttävä Ailioon ,joka pitää rotkokasautumia alunperin
luonnon töinä ja koko Kiruunlinnaa mahdottomana muinaislin-
naksi.Kukkula on ,niinkuin Ailiokin sanoo ,voinut olla piilo-

ja tähytyspaikkana rauhattomina entisinä ja myöhäisinäkin aikoina .

Kiruunlihan mainitsee myös G.N.Idman ,Pälkäne socken KM top.ark.

132.PALOMÄKI ja VALKEENMÄKI Pälkäneen Kirvun kylässä

Ks. ed. n:on MHA.. 10/7 (120) Palomäki berg ja(43) Valkeemäen mäki.

Tutkimatta.

Luopioinen

(N:ot 132a-136)

^a
132.KUKKULINNA Luopioisten Padankosken kylässä.

Yliopp. Leila Säynäjärven ilmoitus.

Tutkimatta.Nimi tokko tarkoittaa muinaislinnaa.

133.ORAVANLINNANMAA Luopioisten Ämmätsän ja Padasjoen Ansion kyläin rajaseuduilla

Yliopp. Leila Säynäjärven ilmoitus.

Tunnus
Tutkimatta .Eläimennimiin yhdistyvät linnanimet tuskin koskaan ovat johtaneet muinaislinnan jäljille.Tämäkin nimi on senvuoksi hyvin epäiltävä.

134.JÄNIKSENLINNA Luopioisissa.

Yliopp. Leila Säynäjärven ilmoitus.

Tutkimatta.Ansaitsee saman huomautuksen kuin edellinen.

135. TEPONLINNA Luopioisten Aitoon kylässä, Hauholle jhtavan tien ja Kouvolanjärven välissä, tuon Hauhon tien, Pälkäneen tien ja Kirkonkylään vievän tien risteuksen kaakkoispuolella näkyvällä paikalla.

Tieto saatu Hauhon Lautsiassa oleskeltaessa.

Teponlinna (nimestä ks. I s. 106) on maantiestä, joka vie Hauholle, ja Teponlinnan kohdalta mitattuna n. 33 m. korkea, Kouvolanjärvestä huomattavasti enemmän. Sen suunta on pohjoisluode-eteläkaakko ja se on suuri kalliovuori, pituus n. 200 m. ja leveys keskikohdalta n. 38 m, ensimmäisestä eteläpään terasista pohjoispään viimeiseen on n. 340 m. Monet eteläpään terasista ovat nousultaan hyvinkin jyrkkiä ja niiden juuressa on luonnon muodostamaa lohkokivikkoa, kun taas pohjoispään laskut ovat vähittäisempiä ja pitemmän matkan osalle jakautuvia. Järven puoleinen itäosa on äkkijyrkkiä kallioseinämää, maantien l. länsipuoli taas pengermäistä rinnettä. Varustuksia ei ole missään. Teponlinna siis ei ole muinaislinna.

136. VAHDERMETSÄ. Kylä Luopioisissa.

Hämetärlehdessä 29.6.1912 on kirjoitus "Kotiseuduiltamme" ja siinä mainitaan m.m. Vahdermetsän kylästä seuraavaa:

"Mutta se siinä- tarkoittaen e.m. kylää- on merkillistä, että ~~Vahdermetsän~~ kylä sijaitsee niin tavattoman korkealla paikalla, josta näköala on sangen laaja. Eipä sitä suotta sanotakaan "Luopioisten Aavasaksaksi"....". Kun ennen edellä on ~~XX~~ otettu mukaan muitakin Vahder-yhdynnäisiä paikannimiä siitä syystä, että niillä olisi jotain yhteyttä Vahti- tai muitten linnalaitokseen kuuluvain nimiyhdynnäisten kanssa, on tämäkin nimi huomioon otettava ja erikoisesti siksi, että se ei liene syntynyt juurenaan vaahtera-puu, vaan ehkä juuri vahtimisesta.

Padasjoki.
(N:ot 137-140)

137.LINNANPÖHJÄ Padasjoen Nyystölän kylässä.

App. n:o 184 s.92.,-SMYn paikannimikokoelma.

Linnamäkeä t.m.s., johon Linnanpohja nimi voisi viitata Nyystölässä en löytänyt.

138.LINNAMÄKI Padasjoen Maakesken kylässä Teppisen talon maalla, Linnanmäen torpan vieressä:

Maarek. Padasjoki, Maakeski, 6. Teppinen (6¹² Linnamäki, erotettu v. 1923). Kuva pahvi 32:4.

Linnamäki on laaja soraharju Linnanmäen torpan vieressä ja mäen yhtä rinnettä käytetään hyppyrimäkenä. Sen suunta on n. pohjois-eteläinen. Itäsyrrjä on melkein pääsemätön, eteläpuoli on loiva, länsipuolella on rinne pengermittain aleneva, sen pohjoisosa on melkein pääsemättömän jyrkkä. Pohjoispää on niinkään äkkijyrkkä ja sen alla on suo. Linnamäki on pohjoisesta etelään n. 105 metriä pitkä ja suunnilleen samanlevyinen, koko vuori melkein nelikulmainen. Näin laajana sitä olisi ollut vaikea puolustaa, vaikkakin luonnon/suoma suoja on hyvä ja kun ei mitään varustuksia näy, Linnamäkeä ei voitane pitää muinaislinnana. - Korkeus pohjoispuolen suon pinnasta n. 26.5 m. (aneroidin mukaan).

139.VARPUSENLINNA Padasjoen Kellosalmen kylän alueella oleva saari.

Reinh. n:o 12 ss.147-153,-App. n:o 186 s.92.

Tutkimatta, mutta entisen kokemuksen mukaan tuskin muinaislinna. Ei ole kuitenkaan varmaa, että nimi viittaa varpuslintuun, vaan se voi olla samaa juurta kuin varpeen- ja varpe-mäet.

140 .LINNAsAARI Padasjoen Virmailan kylän alueella
Virmailan saaren koillispuolella, Linnamäki on saaren pohjois-
koillisnurkassa, kolmesta pohjoispuolen sakarasta itäisimmäse-
sä.

Reinh. n:o 12, ss. 147-153, -App. n:o 185 s. 92, -KMn
top. ark. A. Europaeuksen kertomus, valokuvat 6691/92 ja kirjot-
tajan ~~tehtävät~~ kuvat, pahvit 33, 34.

Linnasaari on Tehin selän ~~annalla~~, Päijänteessä, yllä-
mainitussa saaren osassa. Mäki on lähes luode-kaakkoissuuntai-
nen kallio. Itäpuoli on jyrkkää kallionseinämää, samoin länsi-
osa. Molemmat päät ovat päästäviä, joskaan eivät aivan loivia.
Luoteispäässä on laidasta toiseen ulottuva kivijono, joka on
varustuksen perustaa. Sen alapuolella on toinen samansuuntainen
ja samantapainen vallin jäte, esivarustuksen tarkoituksessa ~~h~~
tehty. -Toisessa eli kaakkoispäässä on havaittavissa niinkään
vallia, tosin rauenneempaa ja huonommin säilynyttä kuin toi-
sessa päässä. Kun tämä kaakkoispää on huomattavasti luoteista
jyrkempi, ei siinä valli ole voinut pysyäkään, ehkäpä ei niin
lujaa varustusta tarvittukaan. (Sateisen ilman vuoksi en ollut
tilaisuudessa suorittamaan tarkempia tutkimuksia.)

Asikkala
(N:ot 141-144)

141.VAHTISAARI Asikkalan Kalkkisten kylässä.

MHA H2 Asikkala 5/52-53 Kalkkinen 1905/07 , Vahtisaari.

Tutkimatta.

142.LINNAJÄRVI Asikkalassa.

App. n:o 177 s. 90.

Linnajärveä en löytänyt, eikä tiedustelu siis johtanut minkään Linnamäenkään t.m.s, polulle.

143.LINNAMÄKI Asikkalassa ,Kirkonkylän eteläpuolelle.

Reinh. n:o 12 s.134,-App. n:o 176 s. 90.

Tämä Linnamäki tarkoittanee Kiiluanlinnaa, koska Kirkonkylän eteläpuolella ei tiedetty muusta Linnamäestä kuin siitä.

144.RAJALINNA Asikkalan Urajärven kylän Rutalahden "kinke-rikunnassa".

Reinh. n:o 12 s. 134,-App. n:o 175 s. 90.

Rajalinnan pitäisi lähteiden mukaan olla torppa lähellä Ruotsinjärveä siis Päijänteen toisella puolella, mutta tämä seutu on vielä käymättä tämän kirjoittajalta.

Kangasala

(N:ot 145-149)

145. LINNAVUORI Kangasalan Toikkolan kylässä.

MHA H35 Kangasala 27/(1?)7 ,beskr. öfv. Ristniemen maa etc.,Liuxiala äng:Linnan nitu,Salmi,Linnu nitu,Konho,Rohivaikama,Linnu nitu (Leivin kylässä on ollut uuden ajan alussa talollinen Lintu).Hypperle,Toikola by äng,Linama aro Linama,Vähä-Linna,Iso-Linna,Lasten nitu. -valok. pahvi 36:1

Kangasalan Toikkolan kylän vanhin mies ,taitava tietäjä , Välimaan Matti sanoi ,ettei Toikkolassa ole mitään Linna- tai Linnamäki-nimistä paikkaa.Kukaan muukaan kylän asukas, jolta asiaa kysyttiin ,ei tiennyt sellaista paikkaa kylässä olevan.Koomäki kylän keskellä ,jota mäkeä monet ehdottivat Linnamäeksi,koska se on vanha kokonpolttokallio,ei sovi ilman muuta Linnamäeksi.Sellaiset paikat kuin Iso-Linna ja Vähä-Linna ovat tietenkin olemassa,vaikka ne,ehkä takamaalla ollen,ovat unohtuneet vanhimman miehen mielestä.

146.VAHDENKANGAS Kangasalan Jokioisten kylässä

Maarek. Kangasala ,Jokioinen l.Seppälä (1²⁴ Vahdenkangas,eroitettu 1921).

Paikkakunnalla sain selville,että ylläm. Seppälästä eroitetun palstan tai asuman omistajat vasta eroitusvuonna olivat ottaneet Vahdenkankaan nimen ,joten sillä ei ole yhteyttä muinaislinna-laitoksen kanssa.

147.VARTIANVUORI Kangasalan Vääksyn kartanon maalla.

VA;maanjako-oik .tuomiok. Kangasala v. 1782:Vääksyn ja Kerppolan rajoja Venehoja ,Vartianvuori ,Ringistönlähde, Rengasveräjä.

Kerppolassa kerrottiin ,että Vartianvuori on lähellä Hokkasen asunaa (myös taloud. kartalle merkitty). Se taas on Längelmäveden länsirannalla olevan lahden etelärannalla. Vuori kasvaa sankkaa metsää niin ettei sieltä nähnyt kauskaan .

148. PIKONLINNA (saari) Kangasalan Tarpialan kylän alueella, Vesijärvessä.

App. n:o 45, s. 25 s., -Reinh. n:o 8 ,ss. 132-134.-
Hj. Appelgrenin julkaisematon kartta KMn top.ark..
valok. 36:2 ja 37.

Pikonlinnalle pääsee parhaiten Kangasalan Pappilan kautta Keski-Hämeen keuhkotautiparantolan rannasta, josta on n. parin kilometrin soutumatka.

Pikonlinna näkyy jo kaus voimakkaanatsivukuvana, toisesta päästään jyrkkänä, toisesta matalana. Saari on länsiluoteis-itäkaakkoissuuntainen. Päälylystäksi lasketavan osan pituus on n. 65 m. ja n. 25 m. leveä. Koko eteläpuoli on helposti päälle päästävää rinnettä , luoteispäästä pohjoispuolelle on jyrkkää, sen keskellä on rotko; kaakkoispää on taas loivaa, louhikkoista maata. Missään ei ole varustusten perustuksia näkyvissä. Pikonlinna ei siis liene muinaislinna.

Saareen liittyvästä tarinasta ylläm. lähteet.

149. LINNAMÄKI Kangasalan Paalilan kylässä

App. n:o 44, s. 25, - MHA H34 Kangasala, 15/1 Monikkala by .. v. 1775, Linnajärvi , Koskijärvi, - Paikka ks. tal. kartta lehti IV:5 (Tampere) Paalila-nimen ensi 1/4:n alla. kartta ja valok., pahvi 35.

Linnavuori on Paalilan kylässä olevan Linnajärven ja sen länsipuolella olevan pienen Koskijärven välissä, jälkimmäisen pohjoispuolella. Se on alaltaan suuri kalliivuori. Eteläinen seinä paistaa kaus pelloille, kaakkoispuolellikin on yhtä pääsemätön, mutta muut rinteet ovat matalampia, niillä dellyttäisi olevan , jos tämä Linnavuori olisi ollut muinaislinna , varustuksia. Sellaisia ei kuitenkaan näy missään paikassa, joten vuori on muinaislinnana hyljättävä.

Sahalahti

(N:ot 150-151)

150. LINNAMÄKI Sahalahden Tursolan kylässä.

Saatu tietää Pälkäneen Luikalan Ohveron kulmalla.

Linnamäki on Tursolan kylän Sairialan talon maalla. Sinne pääsee menemällä ensin Tursolan kyläkeskukseen ja sieltä Välimahaan, josta asukkaiden mukaan Linnamäelle on vielä 10 km. metsäpolkua tai Luopioisten Sappeen kautta, jonka kylän Kaiturin talosta on metsää käveltävä 2-3 km. Linnamäen, joka on pelkkää kalliota, suunta on pohjoisluode-eteläkaakko. Saarijärvi on kaakossa päin, itäpuolella on mäen alaisen pellon takana Sairialan talo ja Häällyvuori, muihin suuntiin näkyy vain metsiä lähellä ja kaukana. Mäen itsensä itäpuoli on äkkiäyrkkä seinä, eteläpää ja länsipuoli ovat matalat ja helppopääsyiset, jälkimmäisessä on matala kallioterassi eroittamassa vuorta ja matalaa metsämaata; pohjoispäässä, joka on pengerman melko jyrkkää, on metsäraja. Laen pituus on n. 77 m. ja leveys 16 m. keskikohdilta. Varustuksia ei ole näkyvissä. Linnamäki ei siis liene ollut muinaislinna.

151. LINNAVUORI Sahalahden Haapaniemen kylän Jokiniemen talon maalla, lähellä taloa

Tieto paikasta saatu paikkakunnalta. - valok. pahvi 36:3

Linnavuori on suuri luontainen kiviröykkiö, monesti edellä tavattujen "Pirun"-ja "Hiidenlinnojen" kaltainen ja muinaislinnaksi siis sopimaton paikka.

152. LINNAPUORI (Saari)

Kuhmalahti

(N:o 1152-153)

152. TIIHALANLINNA (saari) Kuhmalahden Haapasaaren
(siirretty Sahalahteen ?) Huunan talon .

Tieto saatu paikkakunnalta.- kartta, valok. pahvi 37
ja 36:4.

Tiihalanlinnasaari on luode-kaakkoissuuntainen, osittain kalliota, osittain soraa. Korkein kohta on luodepäässä, joka myöskin on jyrkin. Sekä pohjois- että eteläpuoli ovat tällä kohdalla vaikeasti kivuttavia. Kaakkoispää loivenee vähitellen. Kummallista on, että tässä päässä ja eteläosan kaakkoisosassa on säännönmukainen, suorakulmainen reuna, joka muodostaa lähes pari metriä korkean pengermän. Olisi sattuma, jos luonto olisi tällaisen muodostanut. Mutta mitä merkitystä penkereellä on ollut mahdollisissa varustuksissa, on vaikea määritellä, koska penkereen yhdistyminen muihin rinteisiin on huono. Se nim. yhtyy niiden alaosiin niin, että ne olisi ollut pakko myöskin varustaa. Kuitenkaan ei minkäänlaisia jälkiä vallien perustuksista ole näissä osissa. Tiihalanlinna on siis epävarma muinaislinna, sellaisena mielenkiintoinen ja tarkemmin tutkittava.

153. PALOVUORI Kuhmalahden Vähäpennon kylässä.

VA, Maanjako-oik. tuomiok. n:o 41, Kuhmalahti 1786, Kivisalmen ja Vähäpennon kyläin rajapaikka Palovuorenotsanpyykki.

Tutkimatta.

Kuhmoinen.

(N:ot 154-155)

154. LINNAVUORI Kuhmoisten Cuninpohjan kylän Cunin talon maalla

Fabian Linden, Keräelmiä Kuhmoisten pitäjän historiasta s.5, -Maarek. Kuhmoinen Cuninpohja, l. Cuni(1:3 Linnamäki)

Linnamäki on Cunin talon lähellä ja sen maalla. Linnamäki on pitkän metsäisen selänteen osa, eikä siellä näy mitään varustuksia; paikka on siis muinaislinnaksi mahdoton. Paikan toisintonimi on Pihtivuori

155. LINNAMÄKI Kuhmoisten Päijälän kylässä Korolan virkatalon maalla, osittain Hyrkälän talon oma.

MHA H 60 Kuhmoinen, 1/28 Päijälän jakokunnan uusi kartta 1841, 1/95 Päijälän Hyrkälän talo, (247) Linda i Linnamäki niittu, (201) Linnamäki svedjemark, (206 c) Linnamäki berg, 1/113 Korola kapellansbost. Linnamäki niittu, 1/114 Linnavuorenmaa, lähellä karttaan merkitty Saaresjärvi, Linnajärvi, vanha Jämsän tie ja Sarvajärvi. -F. Linden, Keräelmiä... s. 5.,... Linnavuori... toisintonimi on Suomutkan vuori. -App. n:o 187 s. 92 ja viittaukset.

Linnamäki on vanhan Kuhmoisten-Jämsän tien varressa. "Vanhan Linnavuoren" yli kulkee maantie. "Uusi Linnavuori", toinen mäki ja muinaishinnana käytetty, on tien vieressä, Linnajärven talosta n. 1/2 km. pohjoiseen. Vuori on päällystältään epätasainen. Sieltä näkee m.m. Päijänteelle. Linnajärvi on mäen vieressä. Sen itäpuoli on akkijyrkkää, etelä-

puoli loivin ja samalla tavallinen kulkutie mäelle, länsipuoli on jo jyrkempää, pohjoisosa pengerman pääsemätön. Eteläpuolella on selviä vallien perustuksia ja portti. Lindenin mainitsema 14 tulisijan paikkaa on löytänyt. Ollen Päijänteen rannan lähellä, voisi tämä Linnamäki kuulua Padasjoen Linnasaaren kanssa merkinantojärjestelmään. Muita siihen mahdollisesti kuuluvia mäkikiä ei tosin vielä ole varmaan tavattu.

Tämä Linnavuori lienee sama kuin Appelgrenin mainitsema Puukkosten kylän Linnavuori. Välimatkat kirkolta, Linnalammen läheisyys ja muu kuvaus sopivat tähän mäkkeen. Puukkosissa ei kuitenkaan tiedetty mistään muusta Linnavuoresta kuin juuri kuvaamastamme.

Orivesi.

(N:o 156-158)

156. LINNAMÄKI Oriveden Pitkäjärven kylässä.

Reinh. N:o 8, ss. 172-174, -App. n:o 48, s. 26, -
Suomenmaa IV, s. 166.

Linnamäki on sopimaton muinaislinnan paikaksi.

157. VOHTENLINNA Oriveden Pitkäjärven kylässä.

MHA H55 Orihvesi, 4/39, Pitkäjärvi 1877(1841), 27:Voh-

tenlinnan lahti.

Tutkimatta, mutta ennakoarviona voitaneen sanoa, monen edellä olleen samannimisen paikan kokemuksesta, ettei tälläkään Vuhtenlinna ole muinaislinna.

158. LIINA (LINNA?) SAARI Oriveden Pajunkannan alueella.

MHA H 55 Orihvesi, 2/1-2, Pajukanda 1808-09, Lina-sari.

Paikannimi ja paikka tarkemmin toteamatta. Kun ei nimillä paikoilla, jollaisilla Lina-sari kartalla on, liene ollut pellavanliotuspaikka, olisi seutu tutkittava. Vai olisiko saari saanut nimensä metsäharjastaan?

Eräjärvi.

(N:o 159)

159. HAAPALINNA Eräjärven Uihelan kylän mailla

Maarek. Eräjärvi, Uihela, 5:49 Haapalinna, erotettu 1926. n:o 5, Juoppolan talosta.

Haapalinna on asuman nimi, eikä paikkakunnalla ole muinaislinnaa.

Längelmäki

(N:o 160.)

160. HUHTALINNA Längelmäen Uuhiniemen kylän mailla.

Maarek. Längelmäki, Uuhiniemi, 2. Mattila (2:6 Huhtalinna erotettu 1914).

Tutkimatta.

Jämsä
(N:ot 161-163)

161.VARPUSENLINNA Jämsässä.

MU I s. 119 Jämsä 1492, Råår mellan Porckala och Einäs,
Suttésänpää, Varpusenlinna.

Varpusenlinna-nimistä paikkaa pelkästään tämän nimen ja tiedonannon perusteella en löytänyt. Porckala tarkoittanee Lammin Porckolan kartanoa, Einäs Asikkalan Äiniötä, Varpusenlinna voisi olla näiden kartanoiden Jämsässä olevien takamaisen rajoilla. Ellei nimi tarkoita Padasjoen jo kuvattua Varpusenlinnaa?

KORPILAHTI n. peruskartta

162.LINNAMÄKI Jämsän Moiskalan kylässä .

Suomenmaa IV, s. 219.

Linnamäki on Oheisharjun eteläpuolella oleva länsiluoteis-itäkaakkoissuuntainen rapakiviharju .Eteläpuoli ja osin itäpuolikin ovat jyrkkiä, mutta muut puolet loivia. Keskelä vuorta on rotko, jota myöten helposti pääsee mäelle. Varustuksien puutteessa ja yleisasemaltaan mäki tuntuu muinaislinnaksi sopimattomalta.

163.LINNAMÄKI Jämsänkoskella tehdaslaitosten vieressä,
Jämsänjoen itäpuolella.

App. n:o 189, s.93.-Suomenmaa IV, s. 219.

Reinholm (n:o 12, s.186 ss.) antaa ympäristöstä hyvän kuvan Linnavuori on koillis-lounaissuuntainen soraharju, jossa peruskalliota näkyy siellä täällä päällyställä, joka on suurin piirtein tasainen. Mäen länsi- ja etelärinteet ovat, kuten Appelgrenkin mainitsee luonnostaan jyrkät, mutta muut mäen rinteet ovat loivahkoja. Itäpuolella on epämääräinen kivijono. Tarkka kartoitus ja kaivaustyö, joita huonojen säiden vuoksi voinut alkuunkaan suorittaa, ovat tarpeen. Linnavuori on ennakkokatsastuksen perusteel-

hyvinkin mahdollinen muinaislinna.

Aulanke
n:o 12 s. 38

Aulanke
n:o 12 s. 38

Kuva
(ylempi
kartta)
18
entisin
ylij.

Linnanpää
n:o 9, s. 31

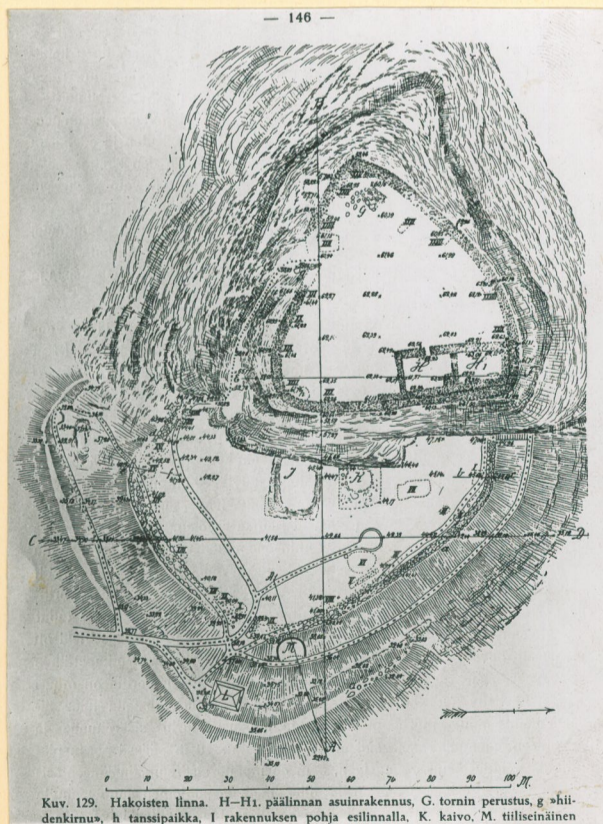
Mantereenlinna
n:o 11, s. 34

Palvaanlinna
n:o 8, s. 30

Linnanpää n:o 9, s. 31

Palvaanlinna
n:o 8, s. 30

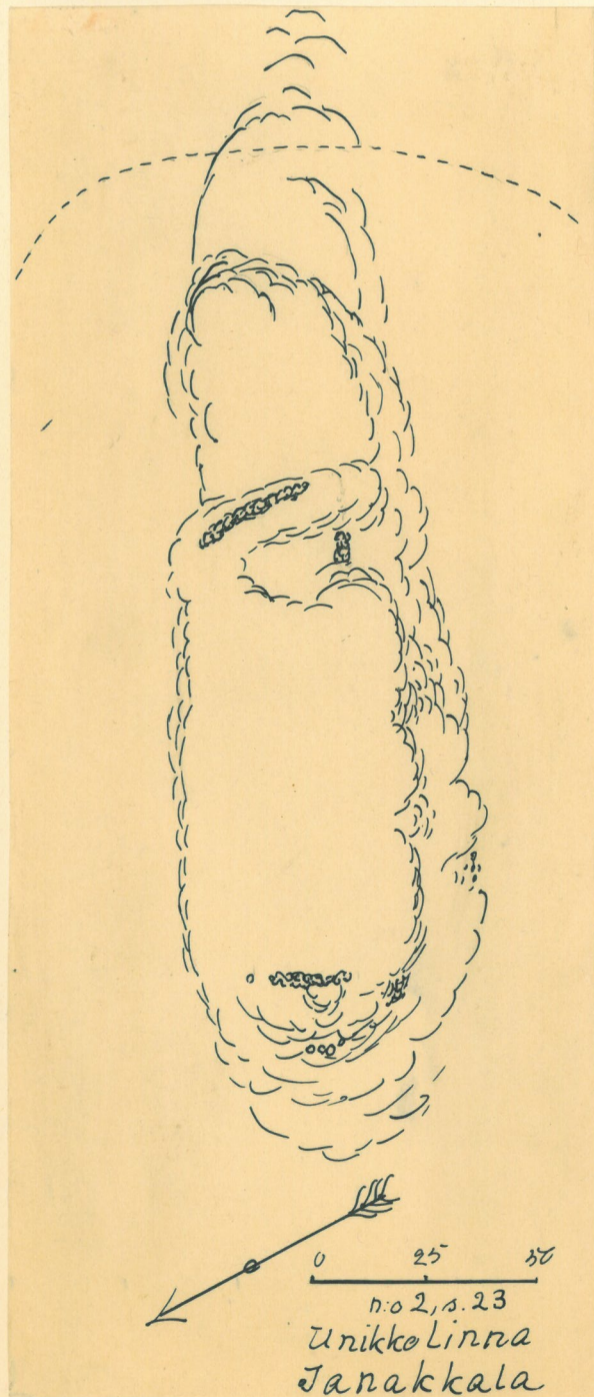
Mantereenlinna
n:o 11, s. 34

n:o 1, s. 21, Janakkala Hakoisten linna (teoksesta Suomen keskiaikaiset mäkilinnat (Pirinen)).

Unikkolinna, Janakkala (n:o 2, s. 23), KM 2729

Janakkaan Unikolinnä.

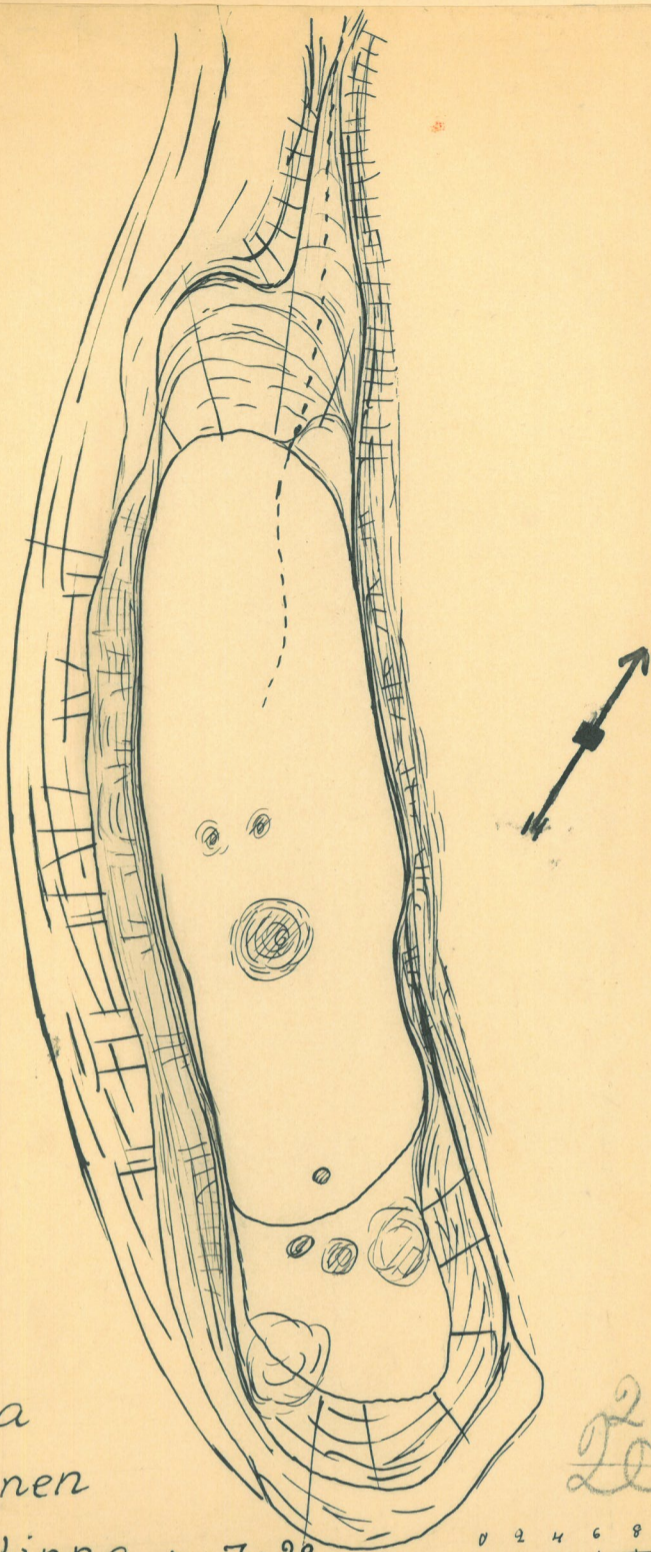
lev. 2729.

Janakkaa, Unikolinnä.

lev. 2730.

Vanaja
 Ikalainen
 Kiianlinna n:o 7 s. 28
 J. V. -35

Kiianlinna (n:o 7, s. 28) lännestä (KM 7224)

Kiianlinnan päällystä luoteesta päin

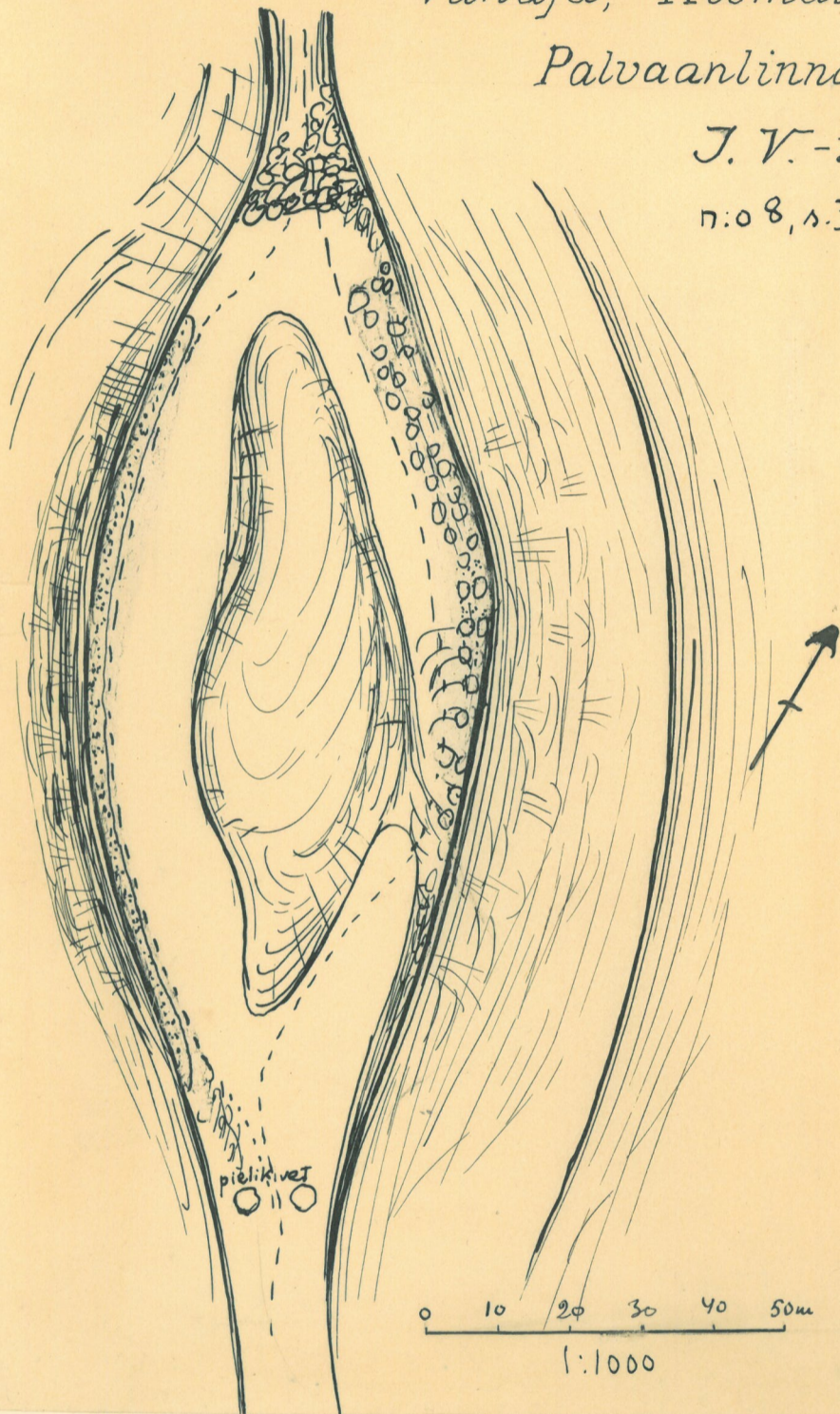

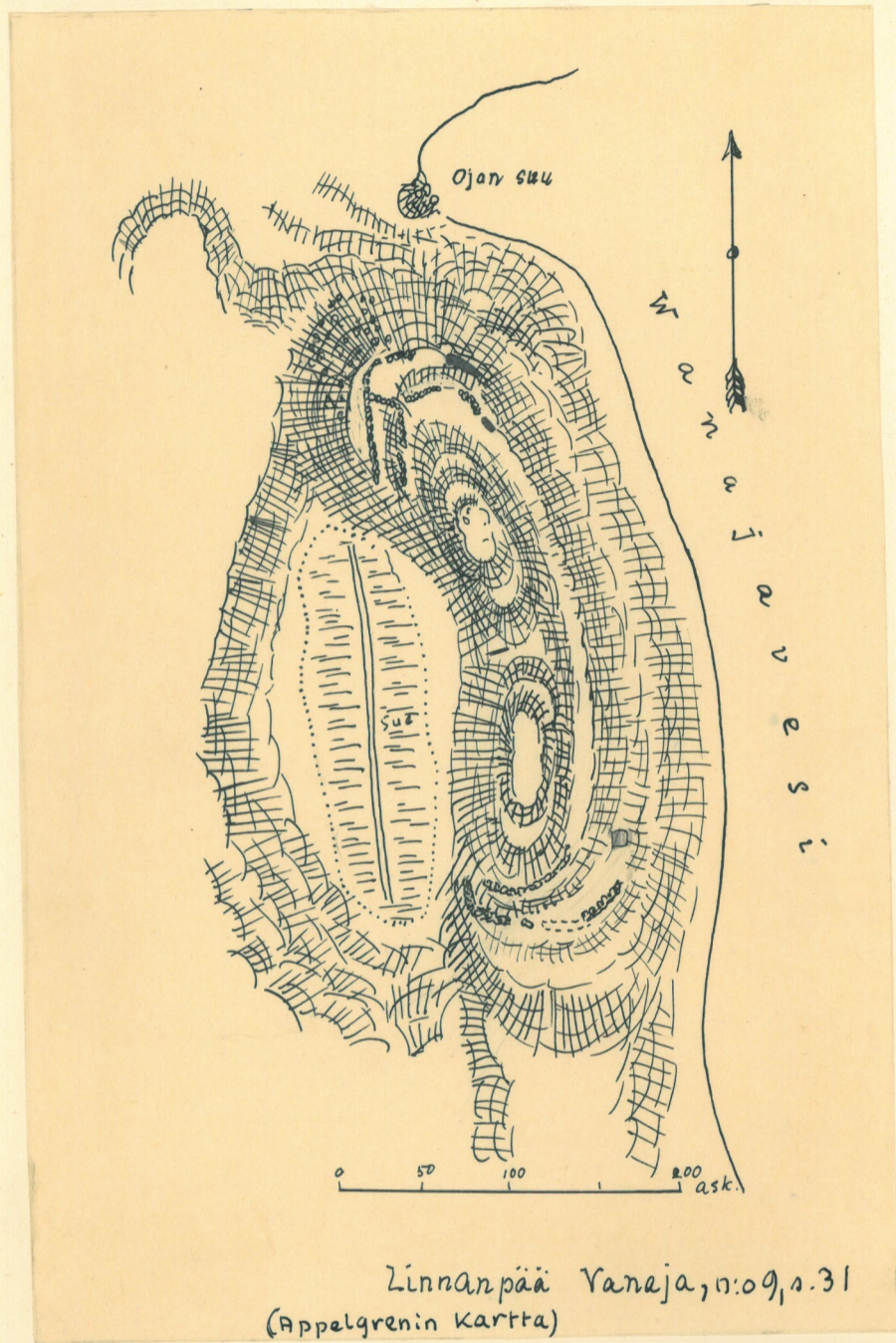
Sama kuin viereessä kaakosta päin.

Vanaja, Miemala
Palvaanlinna

J. V. -35

n:o 8, s. 30

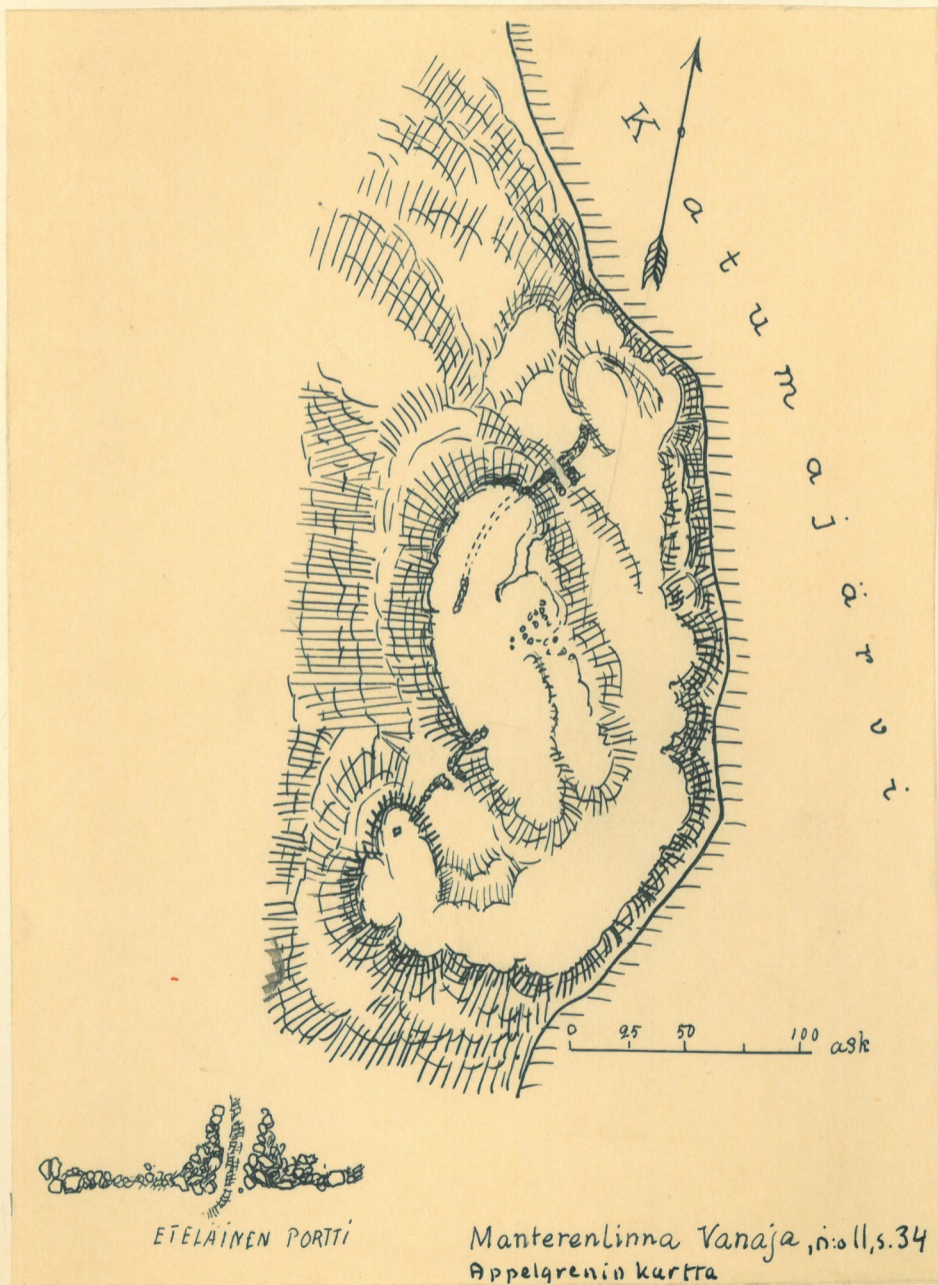

Linnanpää Vanaja, n:o 9, s. 31
 (Appelgrenin kartta)

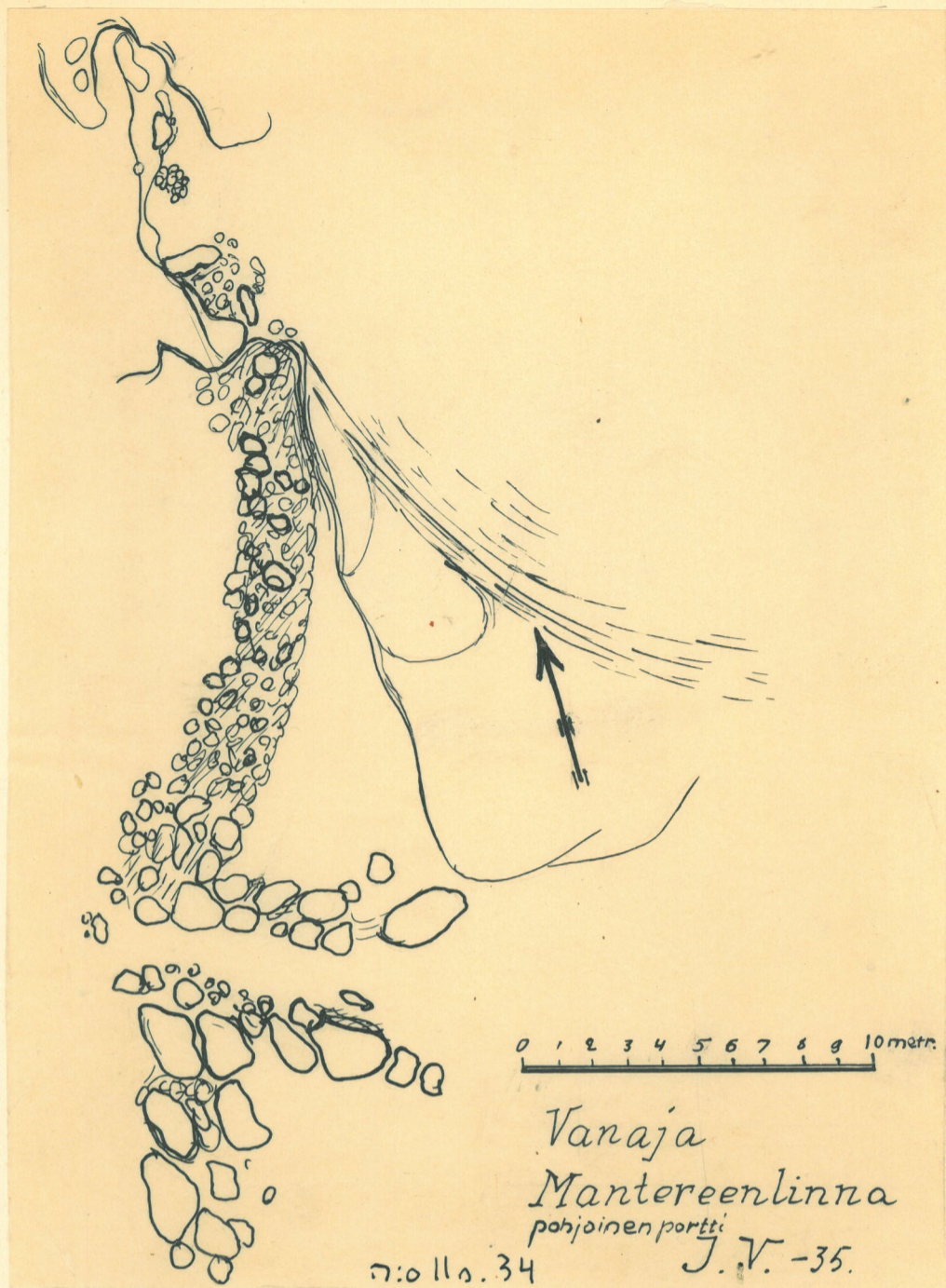
20
 K + 9

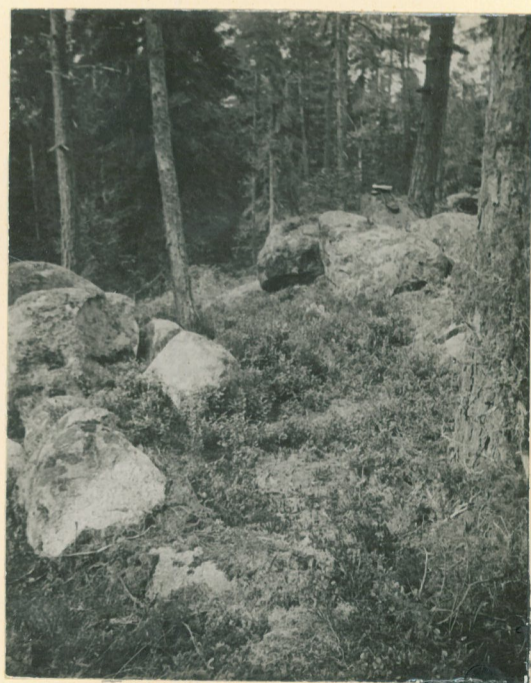
Mantereenlinnan (n:o 11, s. 34) vallia, pohjoisen portin etelä
pielestä etelään päin, vrt. alla

alauppi
K. #819

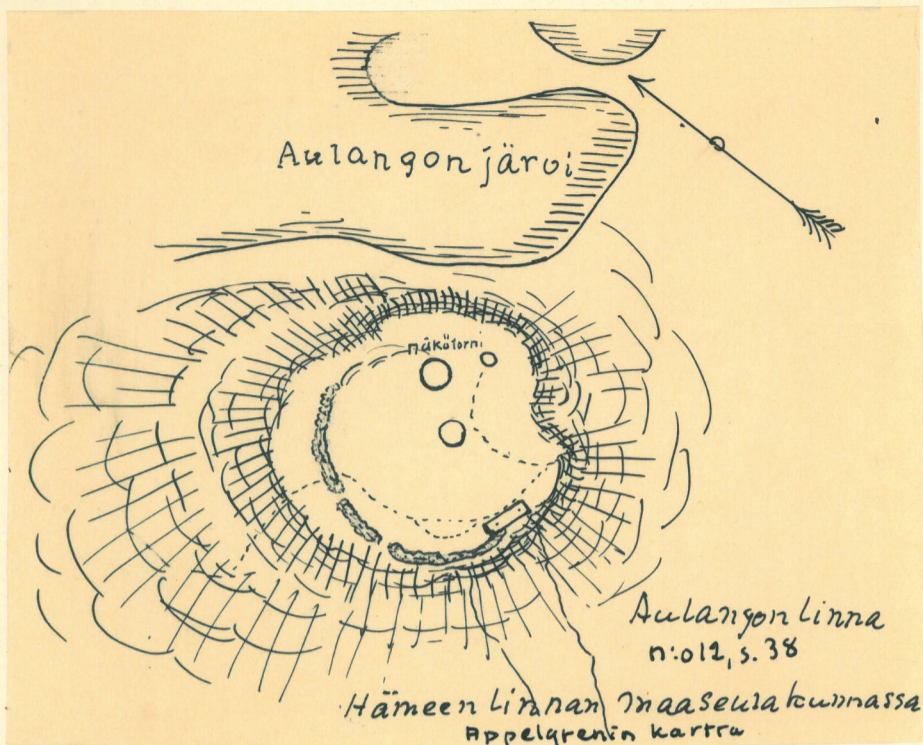
Pohjoisen portin eteläpuolen rin-
tama

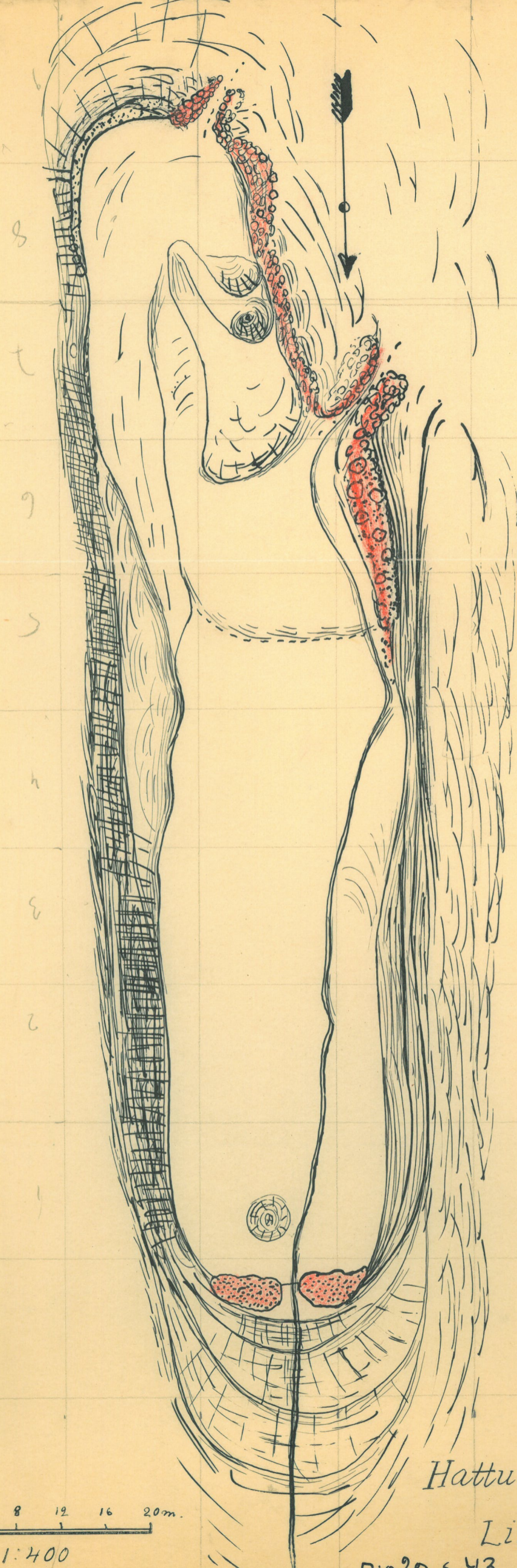
Pohjoinen portti sisästä
länneä.

Lelinnummen Linnamäet, n:o 11^B, n 37.
venäl. top. kartta, lehti XIV: 29-30, 1:42000.

Vallia? Aulangon mäellä, myöhäistä,
tienraivauksessa syntynyttä.

0 4 8 12 16 20m.
1:400

Hattula, Tenhola

Linnamäki

n:o 20, s. 43 J. V. -35.

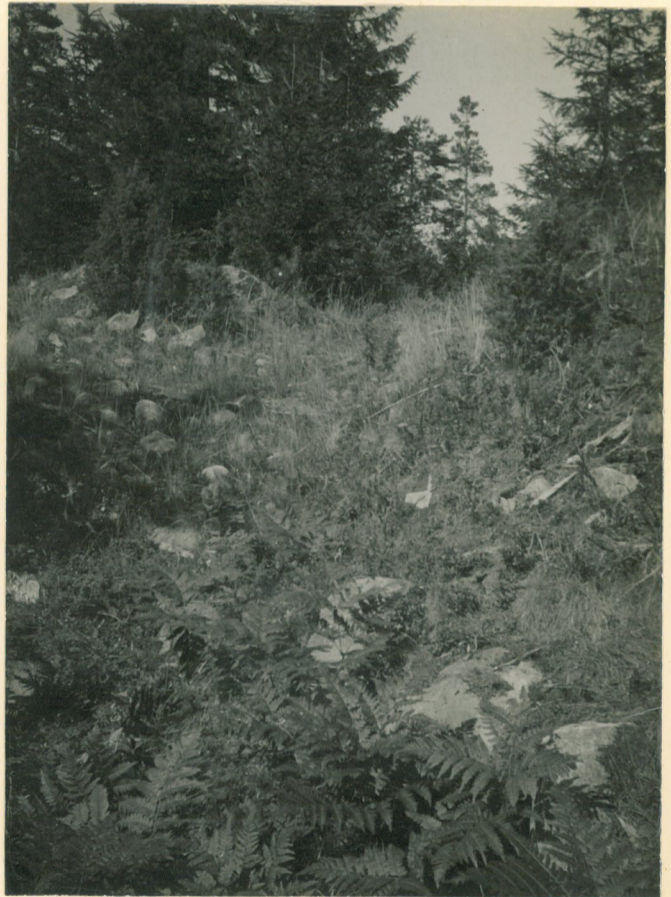

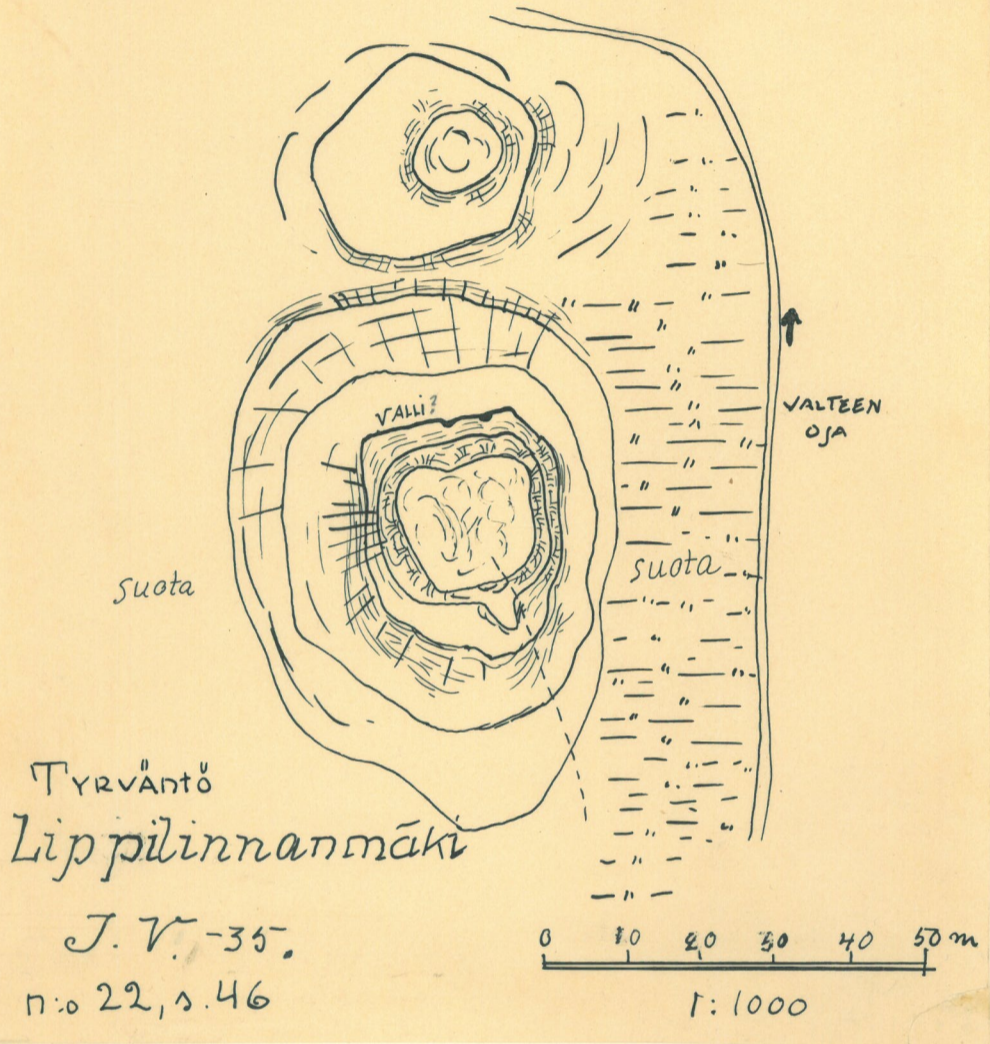
Tenholan Limmauori (n:o 20, s. 43, ks. ed. kartta), lounais-
portti

lounaisportin vasen pieli

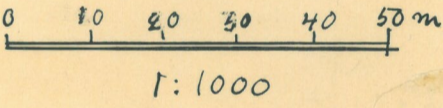

Pohjoinen portti

TYRVÄNTÖ
 Lippilinnanmäki

J. V. -35.
 n:o 22, s. 46

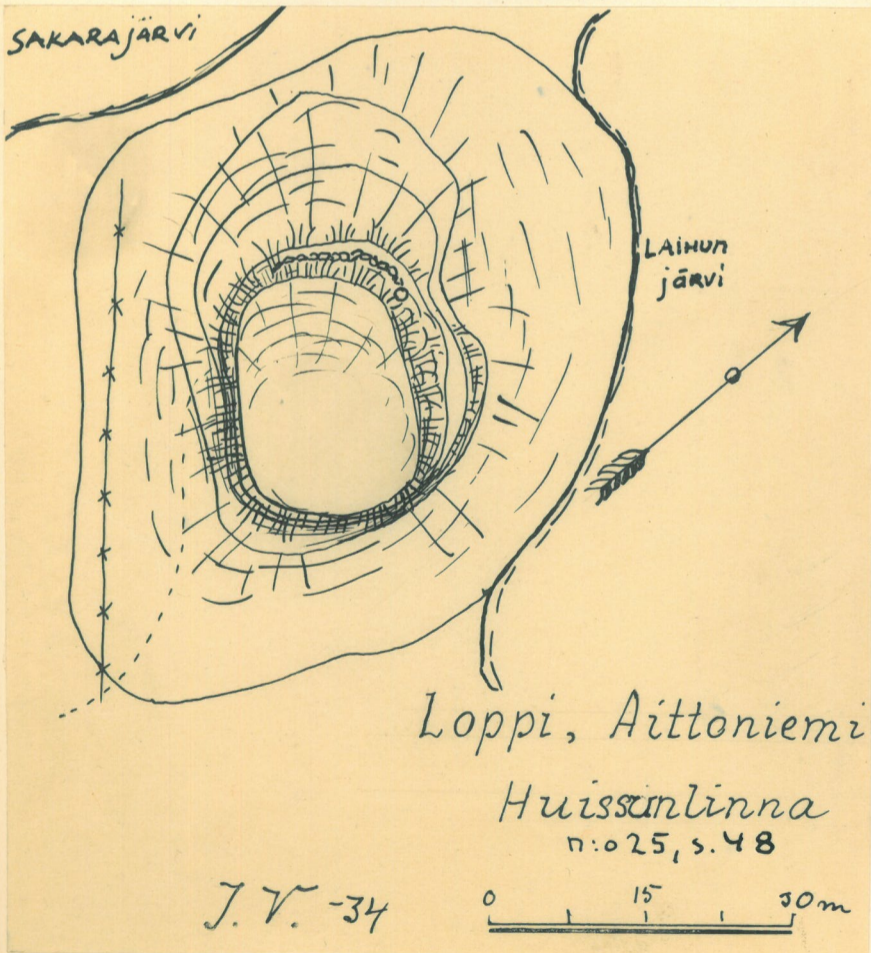

Loppi Sajaniemi, Melkko, Linnamäki (n:o 23, s. 48),
etelälounaasta.

Sajaniemen Linnamäki (n:o 23, s. 48)
idästä

Loppi Käyliäinen, Linnamäki
(n:o 24, s. 48), "muinaismuisto
nykyajossaan."

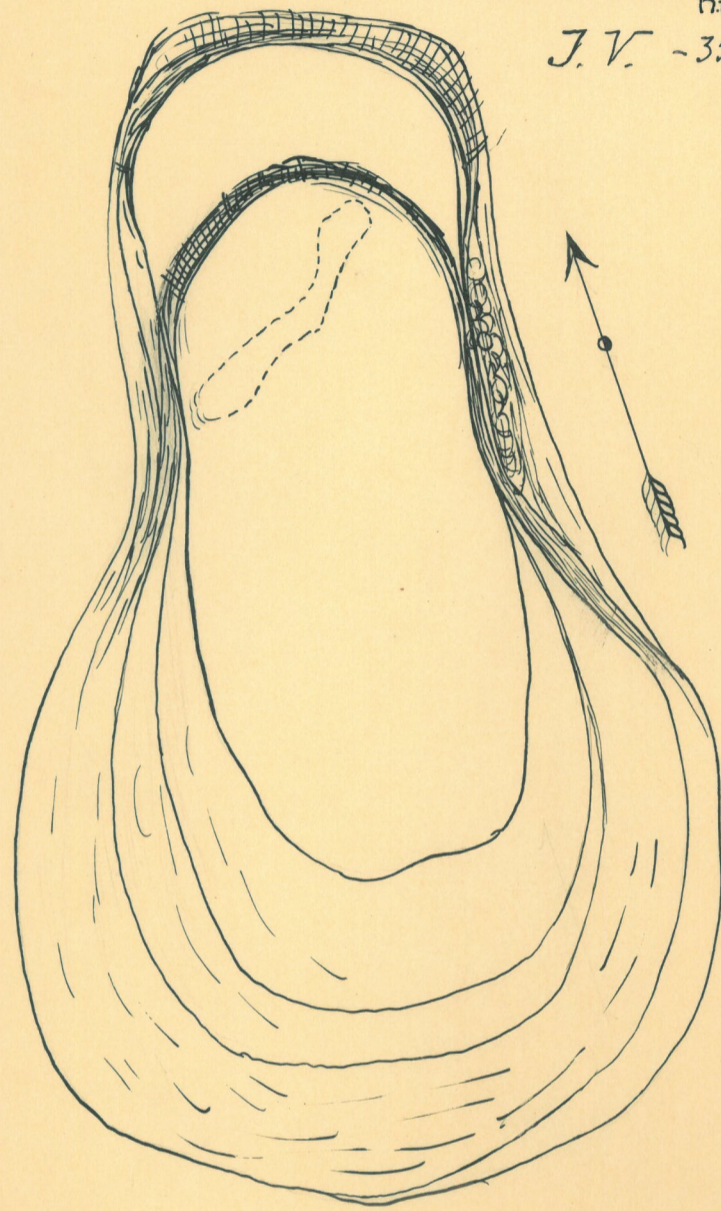
Vihti, Nissola

Härkölä ja Torhola

Linnamäki no 35, s. 52

J.V. - 35.

◊
LÄHDE

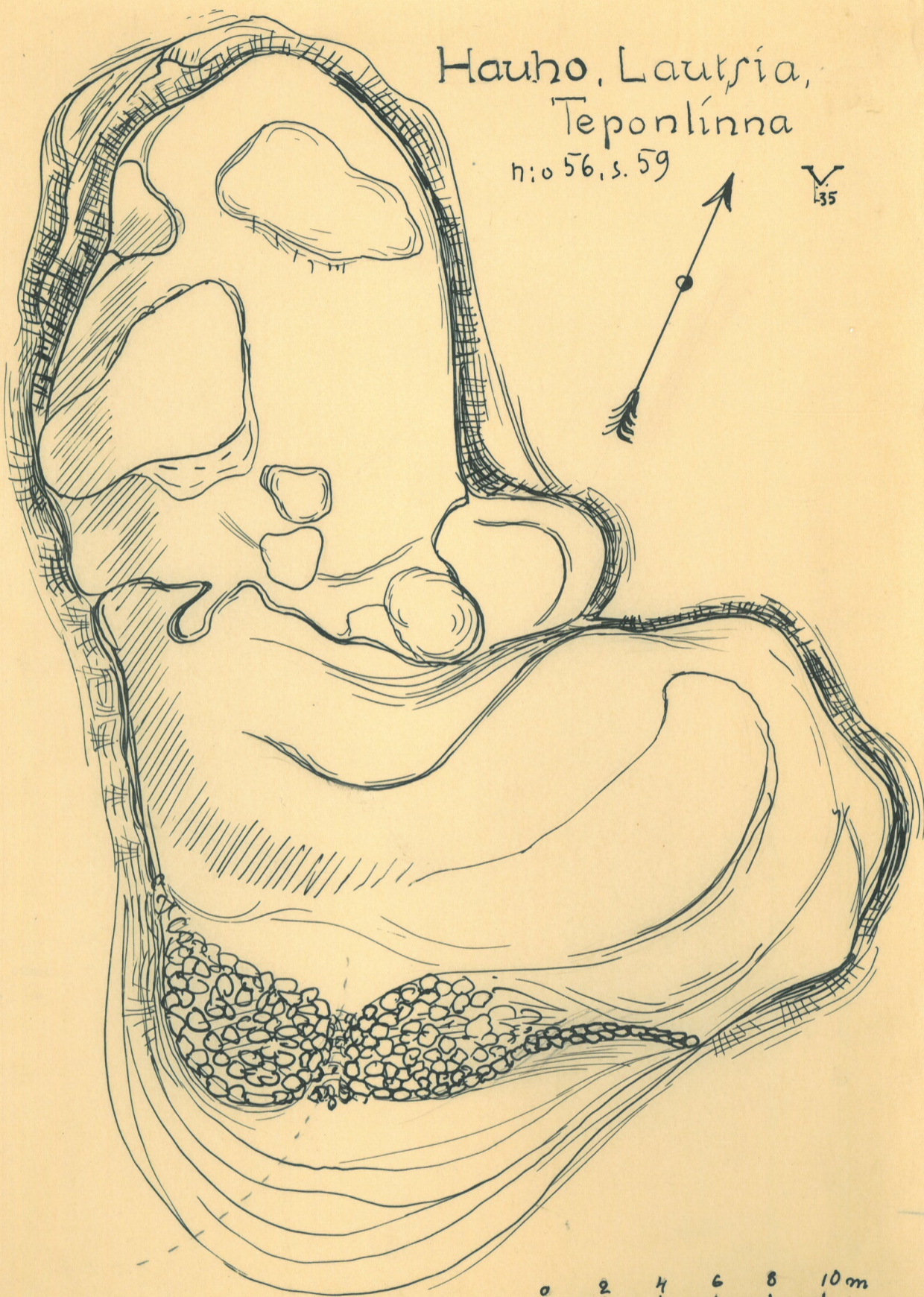

0 3 6 9 12 15 m
noin 1:450

Hauho, Lautsia,
Teponlinna

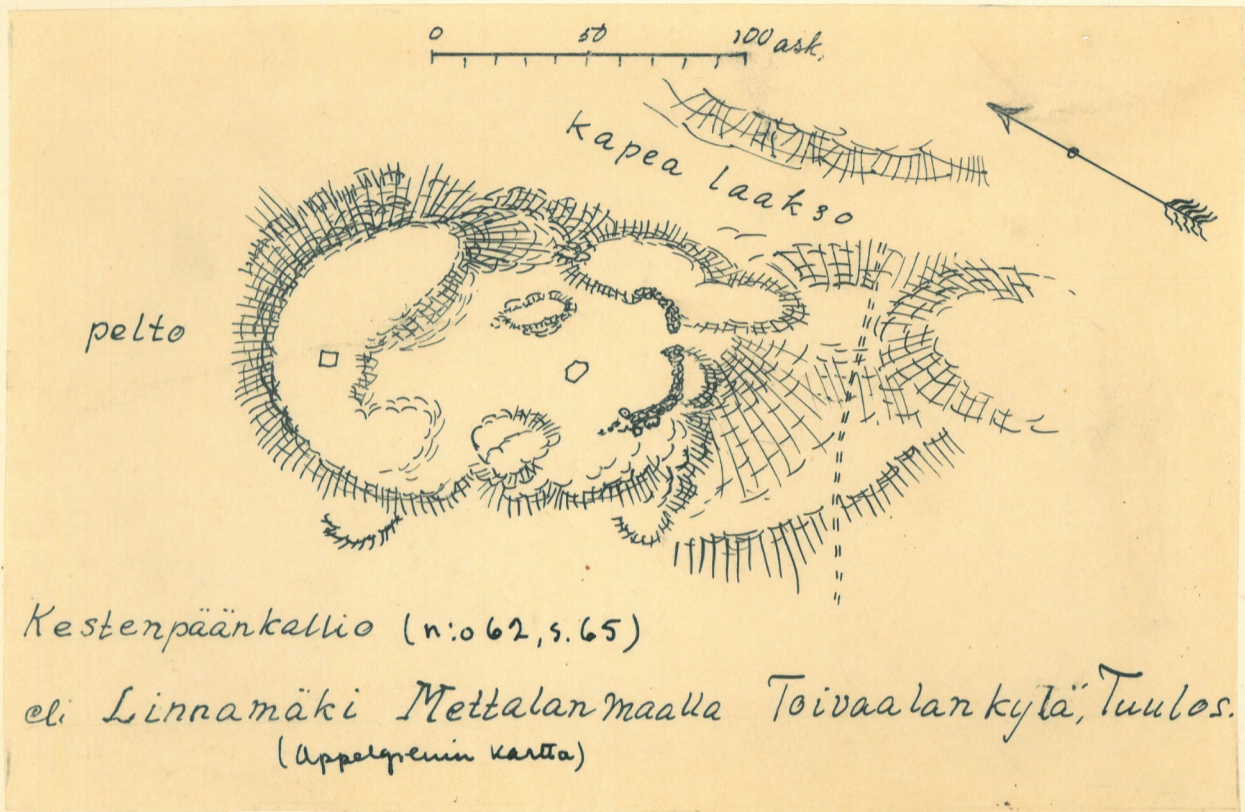
n:o 56, s. 59

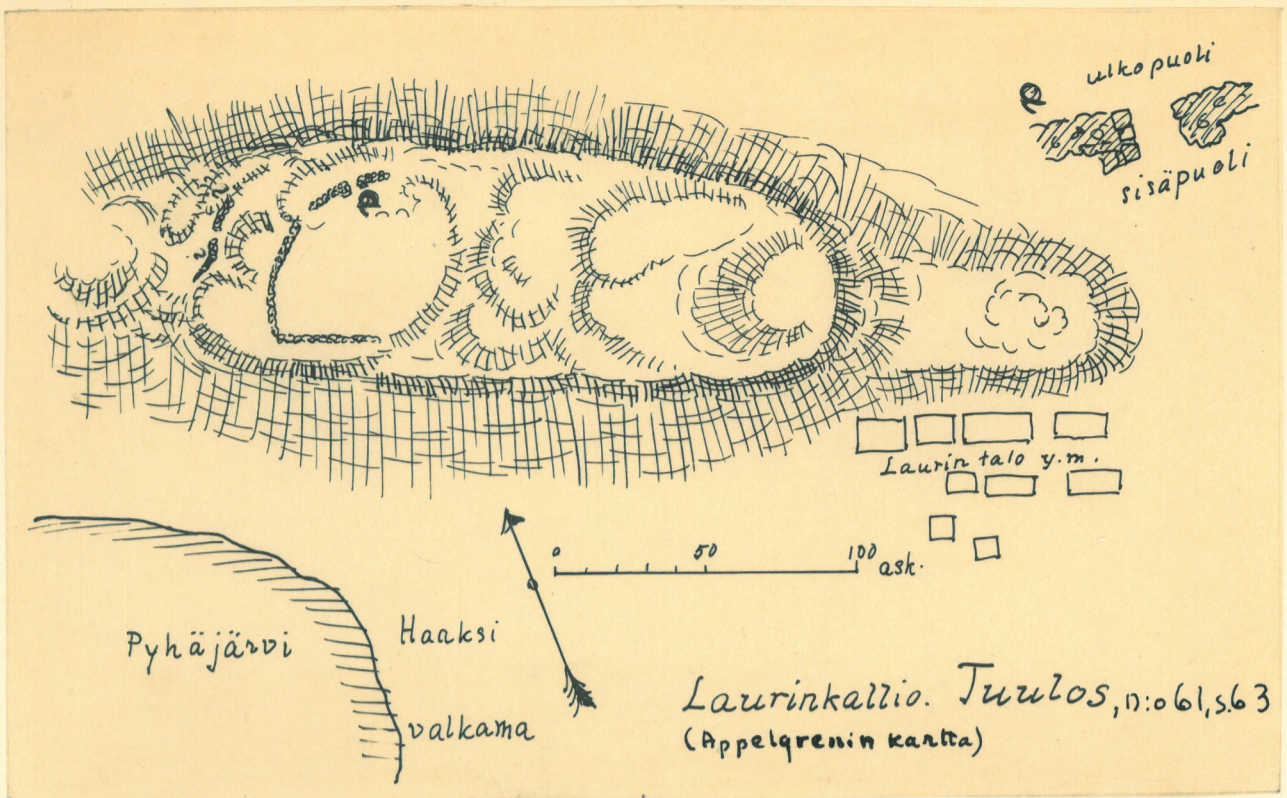
V
35

0 2 4 6 8 10 m

1:200

Ailtoin luonnokset

Laurinkallion länsipään poikittais-
vallin eteläpuoliskoa koillisesta
(K.M.)

Laurinkallio kaakosta

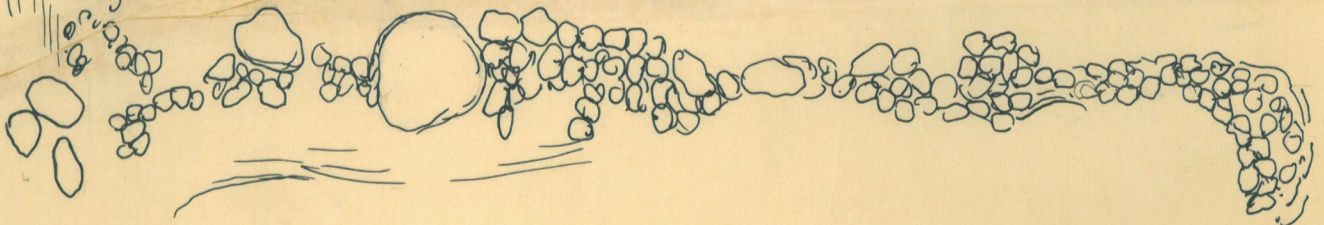
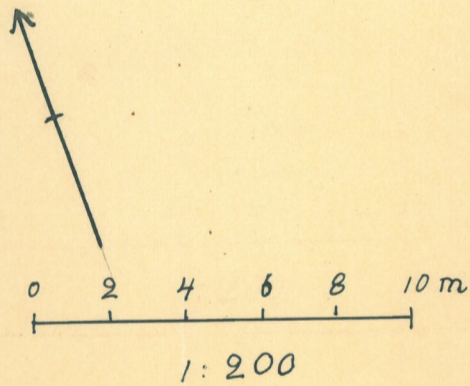
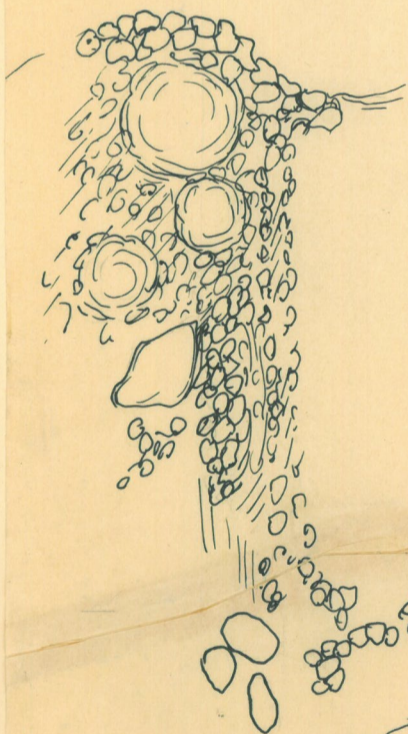
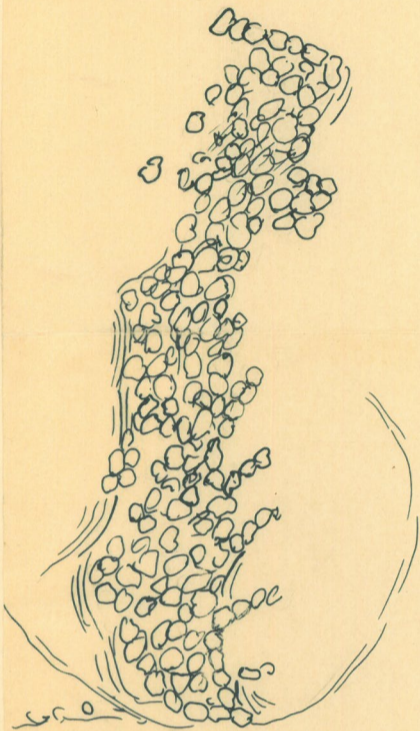
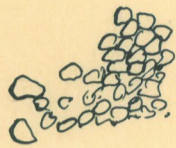

Ryömänlinna (n:o 64,
s. 66) Toivanniemen vilja-
makasiini "liman" pai-
kalla

Laurinkallio, Tuulos. vallit

J.V. 35

n:o 61, s. 63

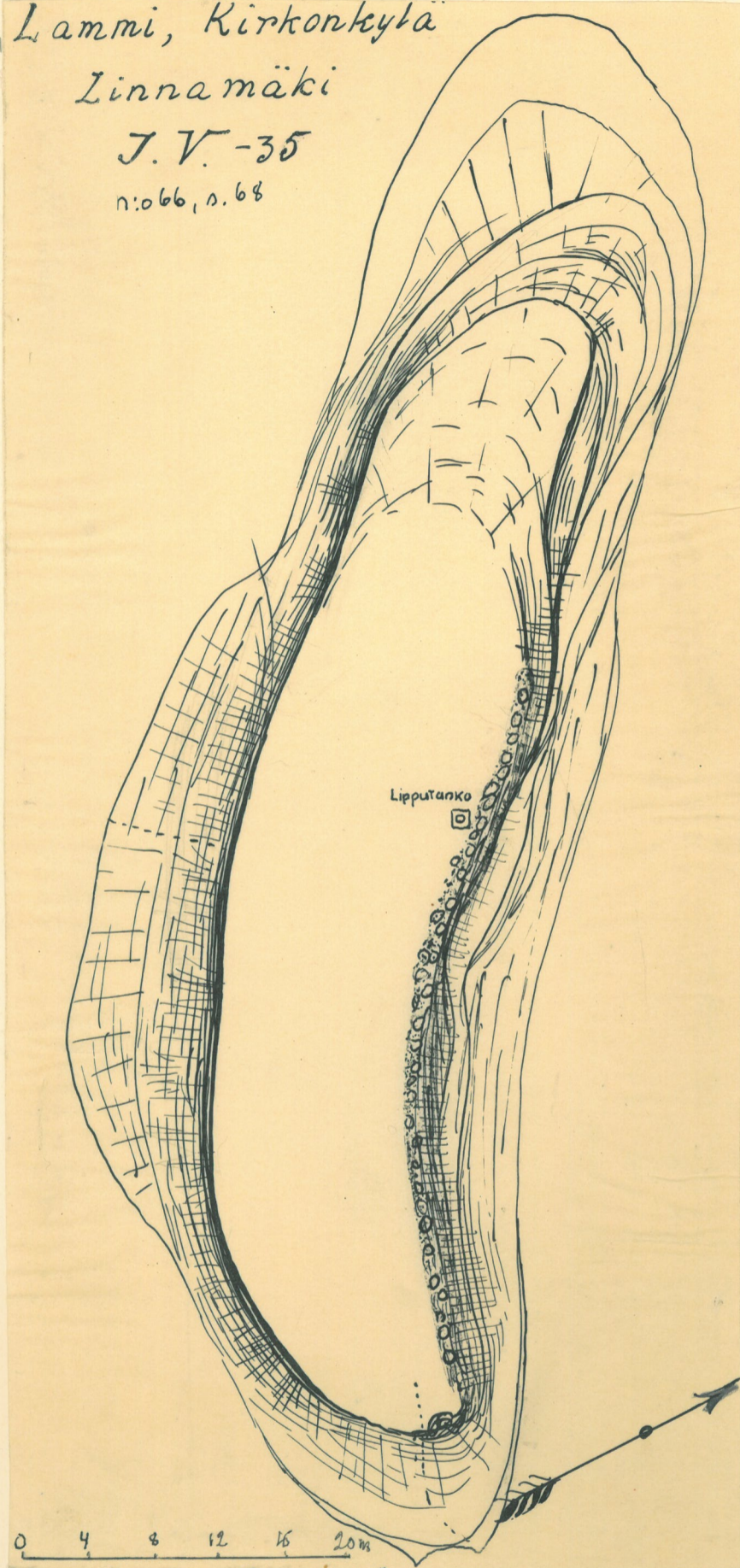

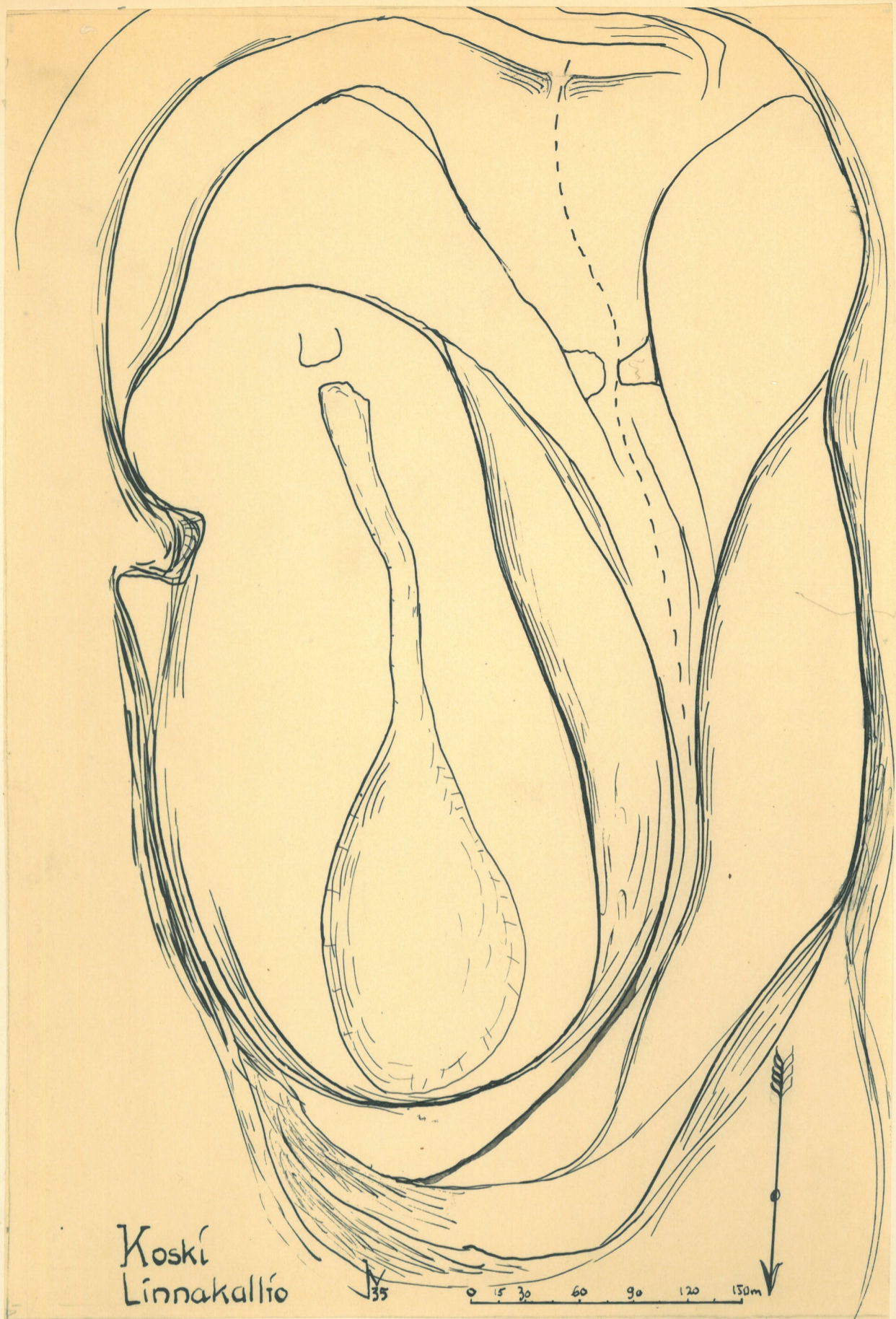
Lammi, Kirkonkylä

Linnamäki

J.V.-35

n:o 66, s. 68

n:o 77, s. 73

Kosken Linnakallio lännestä

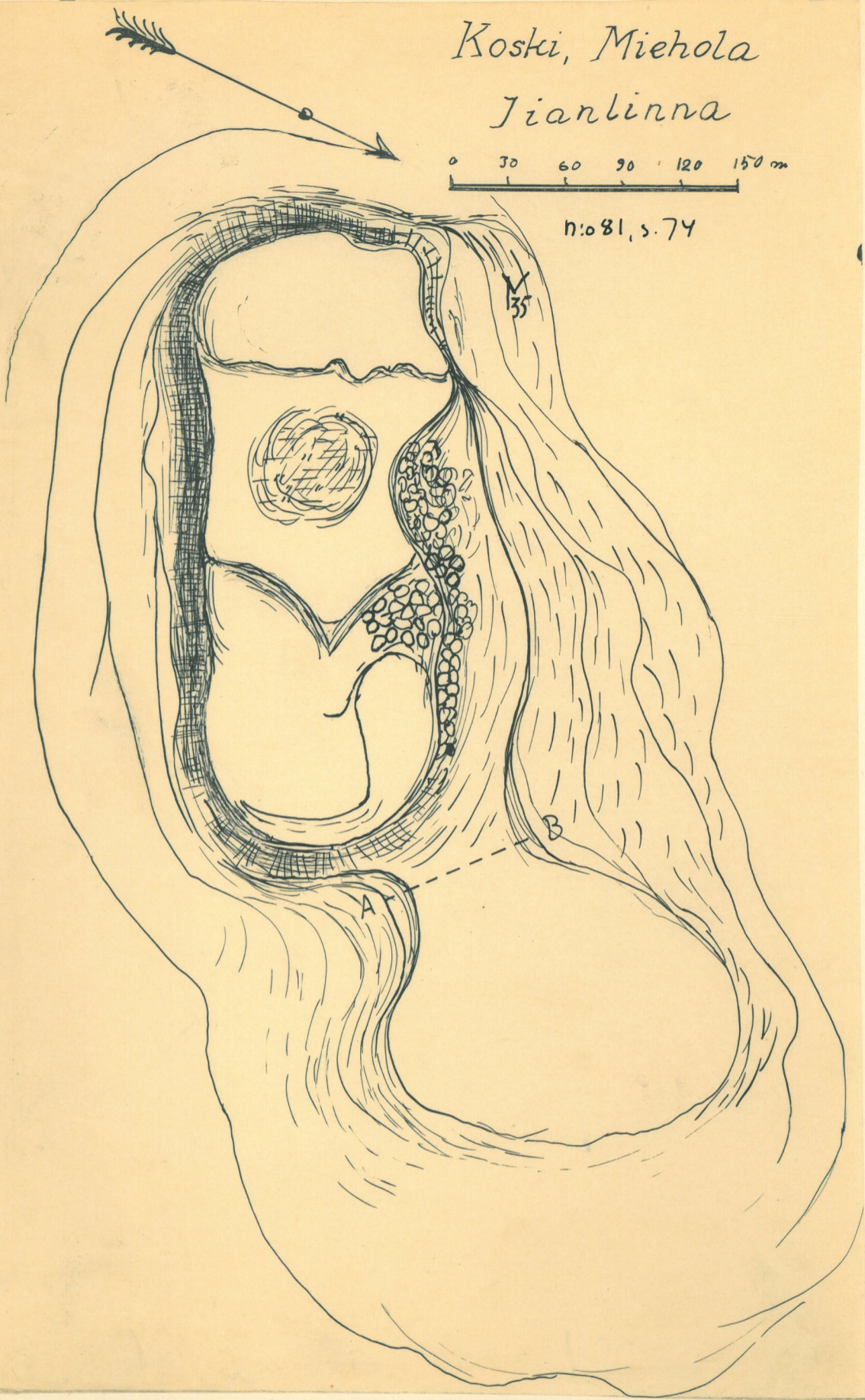
Koski, Hyväneula, Linnamäki (n:o 78, s. 73)

Koski, Miehola

Jianlinna

0 30 60 90 120 150 m

n:o 81, s. 74

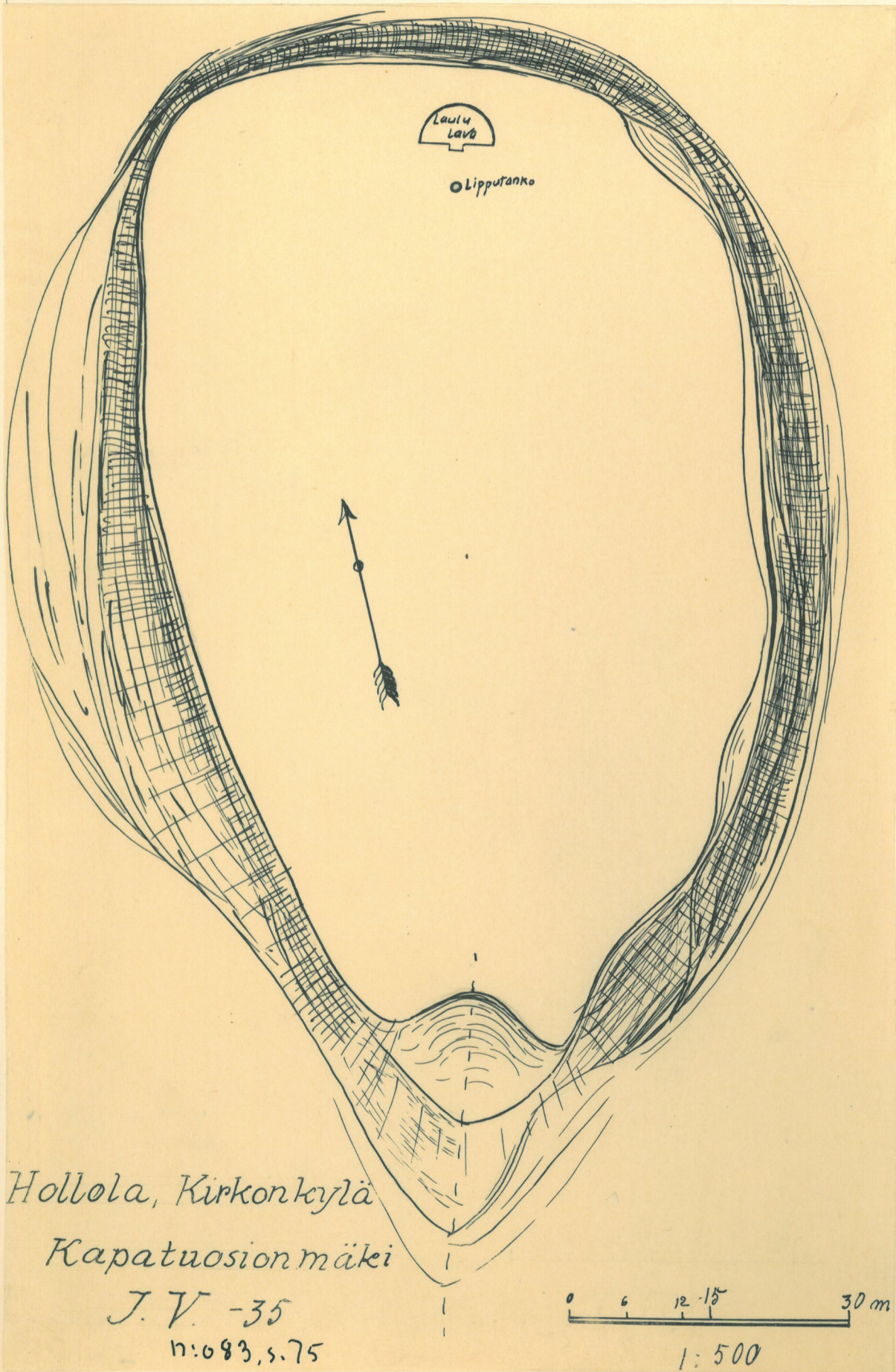
Jianlimalta luoteeseen

Jianlinna luoteesta

Kapatuosion päällystä

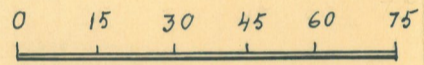
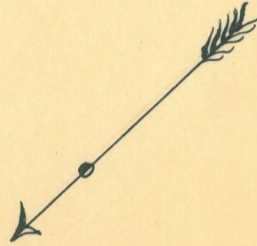
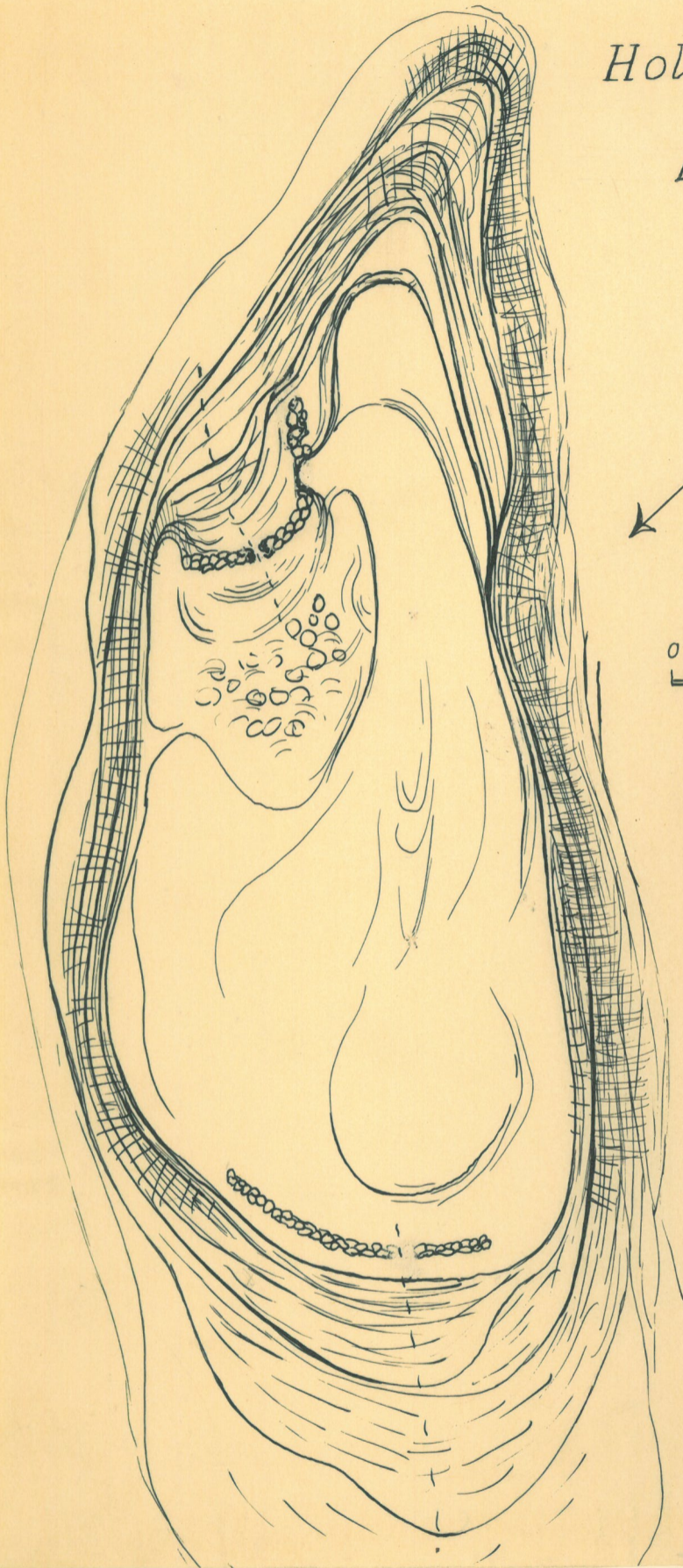

Hollola, Hankaa

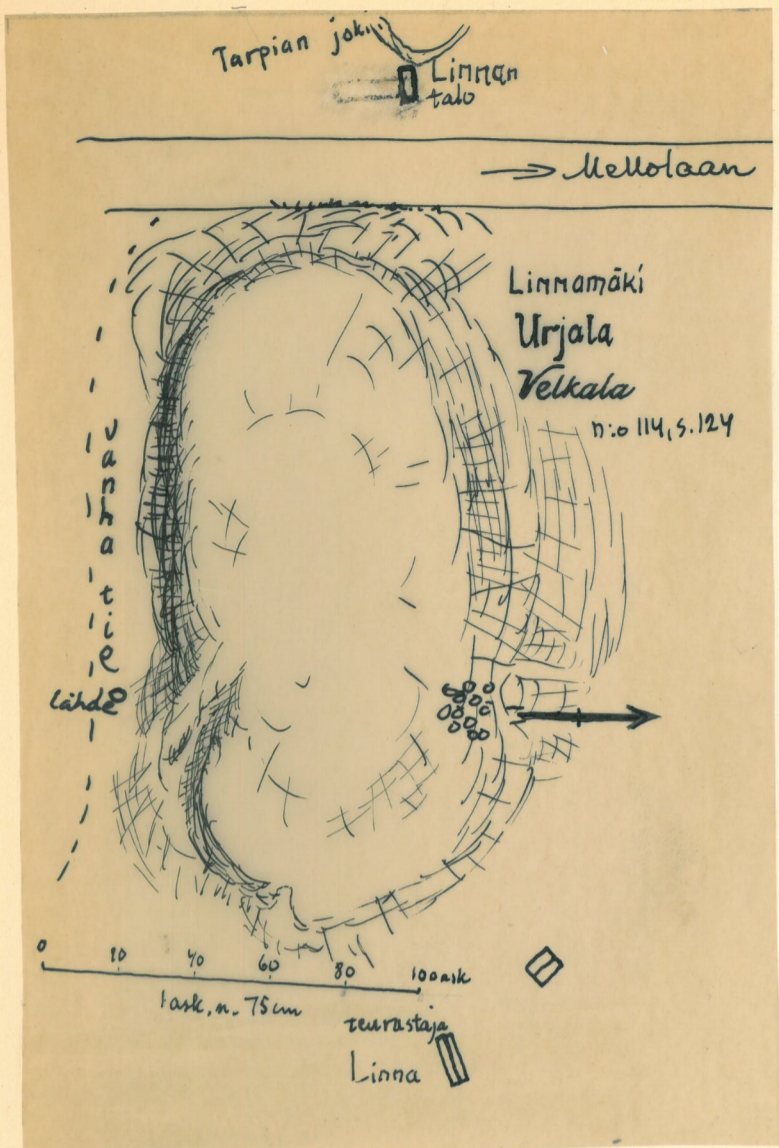
Linnamäki

J. V. -35

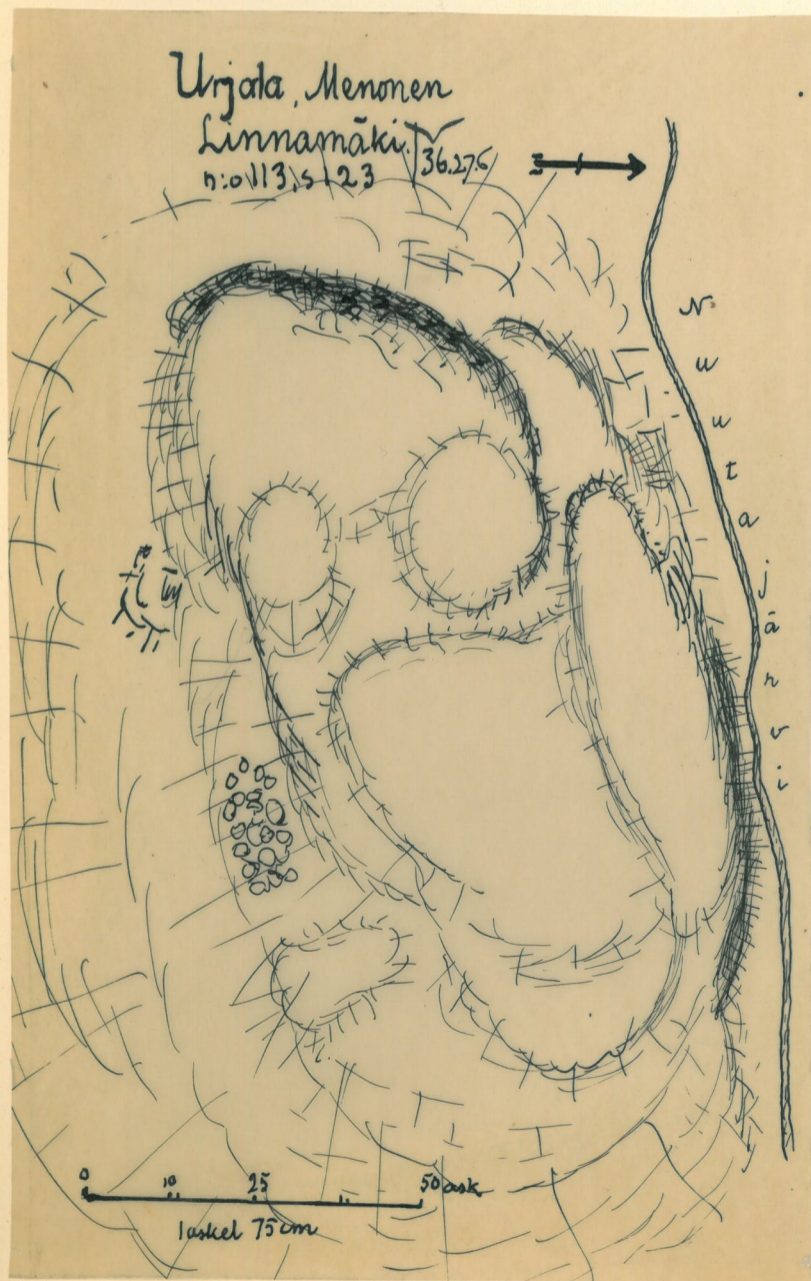
n:o 89, s. 77

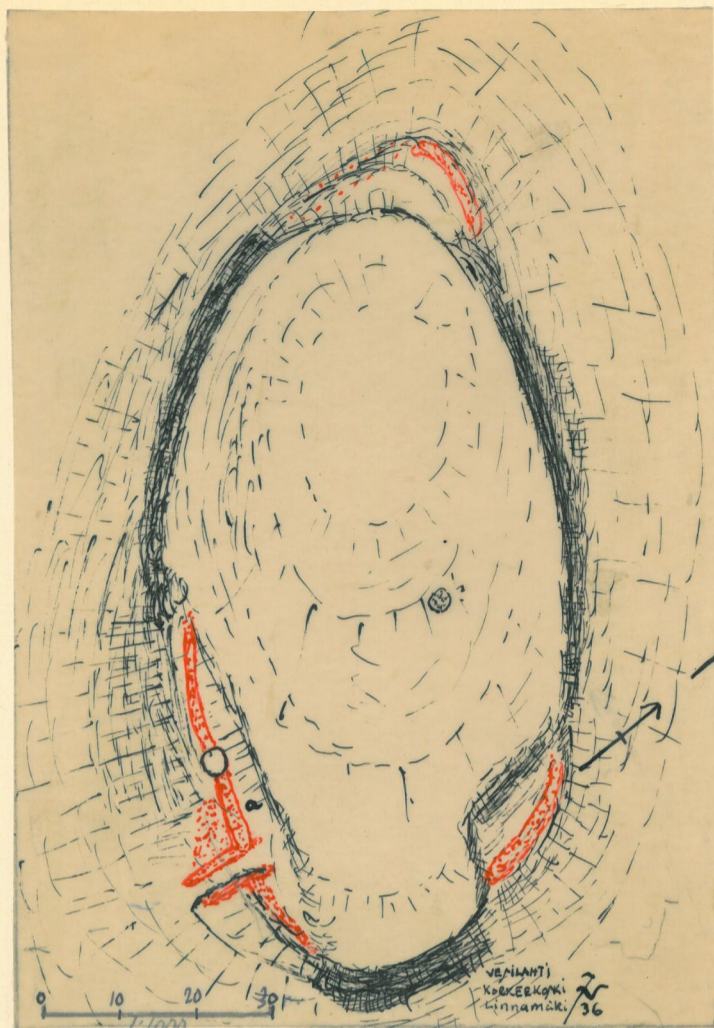
1:1500

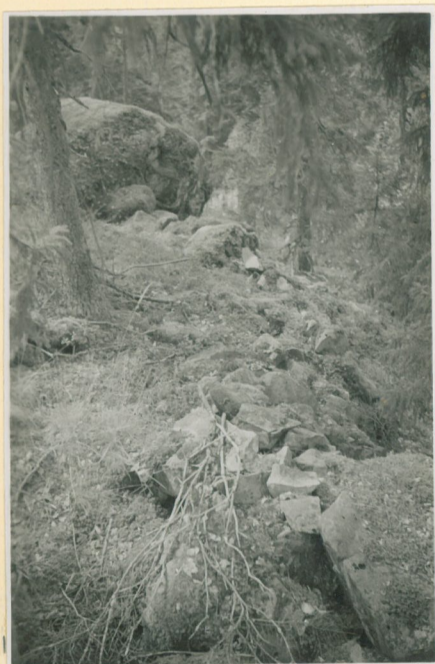
Velkalan linnalta länteen,
edessä linnan talo

Menosten linnamaiden kallio-
rimettä idästä päin

Vesilähti, Korkeakoski Linnamäki.
n:o 119, s. 127.

Eteläkolkon varustuksia,
maakiven (vrt yllä) länni-
puolelta

Kuten vieressä itäkolk-
kaa varjoleva valli

Vejilahti, Korkeekorke, Limmamäki (n:o 119, s. 127)

Rampio Limmamäellä

Eteläkolkkan varustuksia, portin itäpuolella olevaa vallia lännestä.

Portin itäpuolen vallia idästä.

Portin vasen pieli

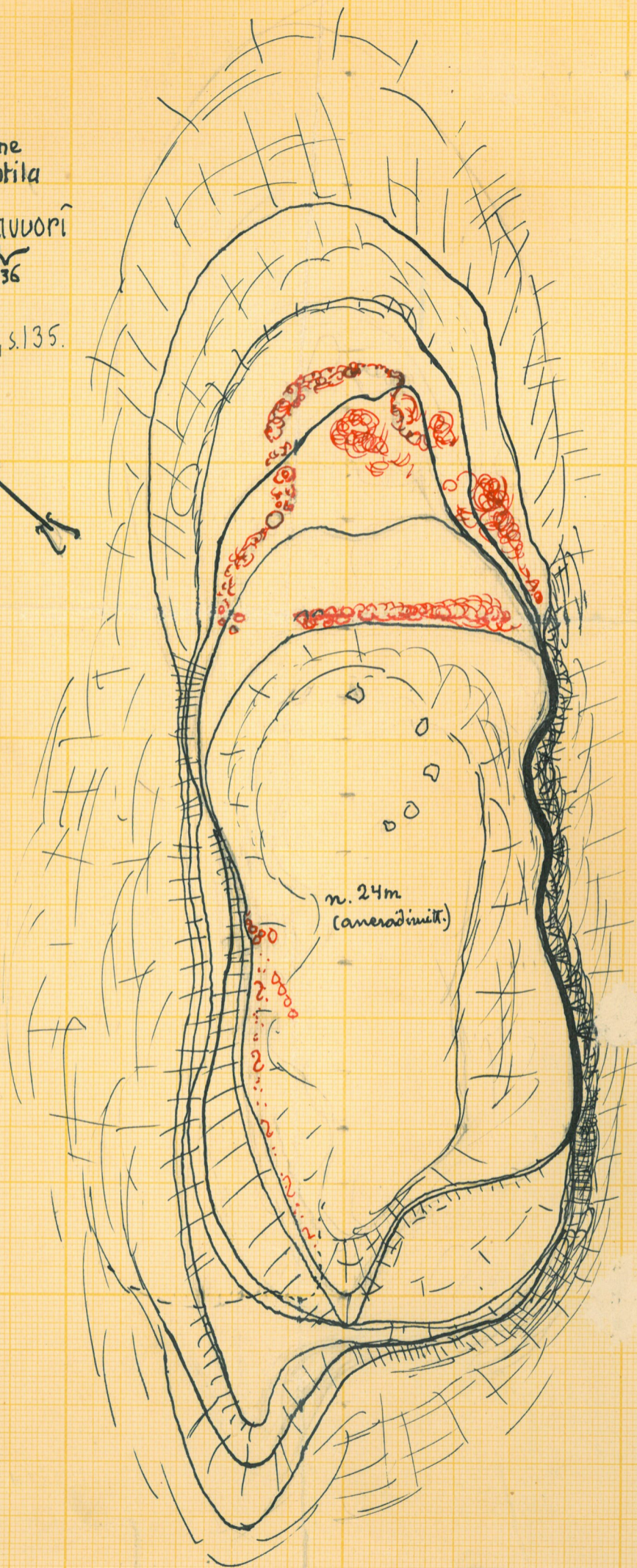
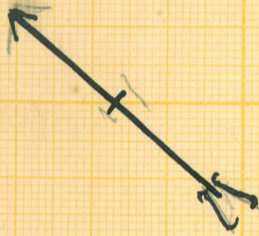

Luoteispään varustuksen pätkä

Päikäne
Hunttila
Linnavuori
136

n:o 130, s. 135.

n. 24m
(aneradiinit.)

S M Y. 18/III 1877.

Kartta

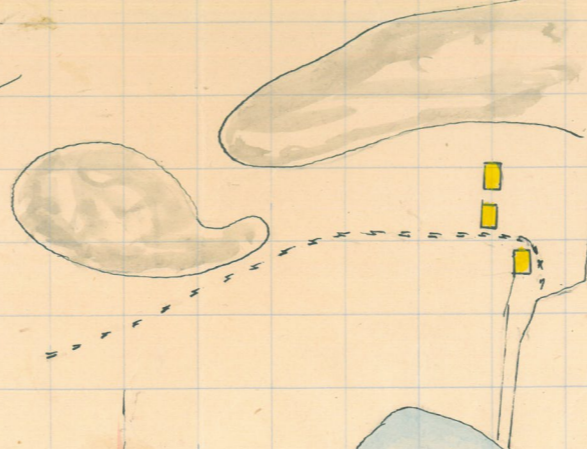
Hundilan maista

mitannut

vuonna 1787

H. Naukler.

Ku Topank

Hunttilan kylä

Talot:

Ylikylä Y.

Alikylä A.

Heikkilä H.

H.

Y.

A.

nykyään
kac tila
pellona

Pälkäne-selkä

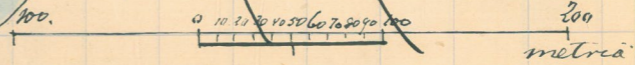
Väinö-
kama

150-
linna

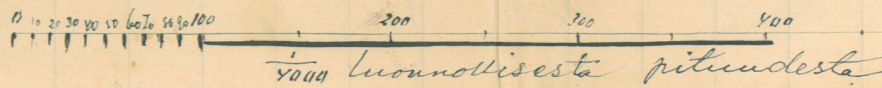
(Hok maahan
kannas)

Hyttilä

Mittakaava

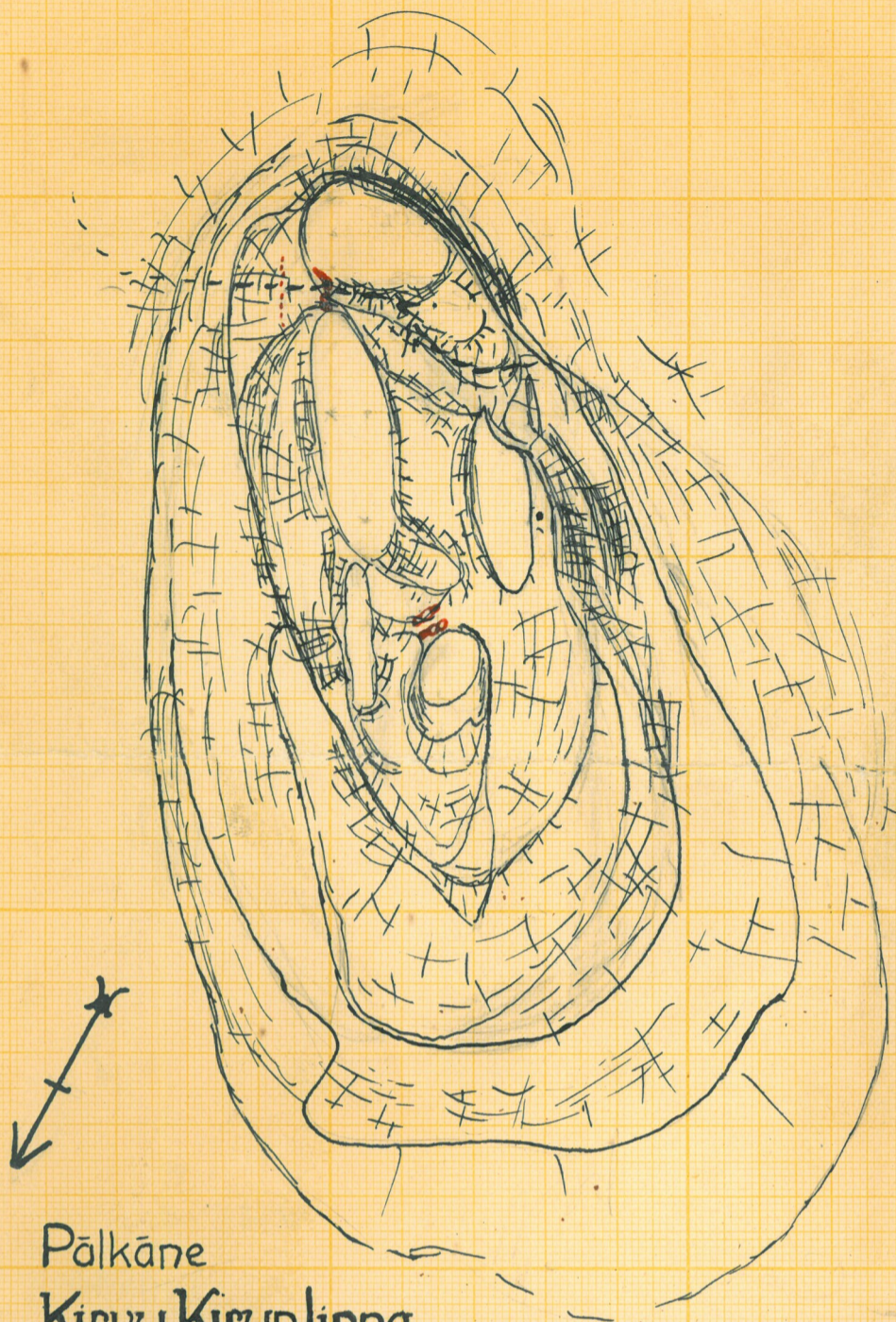

Mittakaava

Hunttilan linnaruori = Iso-linna

(n:o 130-135)

Pälkäne

Kirvu, Kirunlinna

0 20 40 60 80 100m n:o 131 s. 137

Kartalla punaisella merki-
tyn rotkokasautuman
kivikkoa Fihlässä, valoa
ja varjoa vaihtelevassa
metässä

Kuten yllä oleva kuva, karau-
tuma koillisesta alaspäin

Pälkäneen Kirvun kylän
taloja Kirunlinnan koillispuolella.

Utdrag ur
kartan
öfver

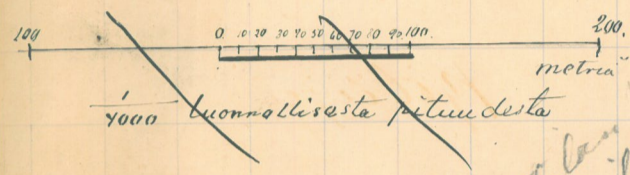
Kierpu bys bröstmärks ägor
betagna uti

Pälkäne socken öfre Savolaxmälci
herääd och Tavasthus län

afmätt år 1855 och storshifvat 1856

Ferd. Edelman

Mittakaava;

Mattilan perintötalon
tilukset

Pälkänen
utaja

Kangas

nuttyä

Suo matto

Pälkäneen kirkolle

Husalan
pellot

Kiemi

Knaapila
pellot

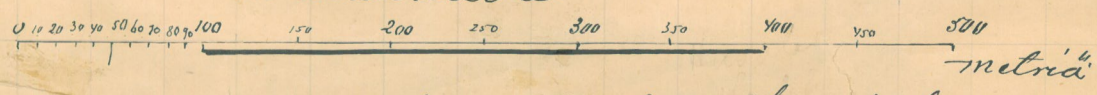
rinta pellot

Husala

Heikkilä

Knaapila

Mittakaava

1000 luonnollisesta pituudesta

Wesinb. Pälkäne
-kirjasto

Kirvun Sinnan Kartta

LEMPÄÄLÄ
Pirunlinna
J. pontti
(n:o 124, s. 131)

Pölkäne, Onkkaala
Kivilinna, luonnon muodostamaa kivikkoa
n:o 126, s. 133

Pölkäne, Luikala
Hiidenlinna, n:o 129, s. 134

Padasjoki, Maaleski
Linnamäki
n:o 138, s. 140

Padasjoki, Linnasaari
n:o 140, s. 141, yläväli idästä

Kerin yllä (K M 6692), rannio vallin sisäpuolella

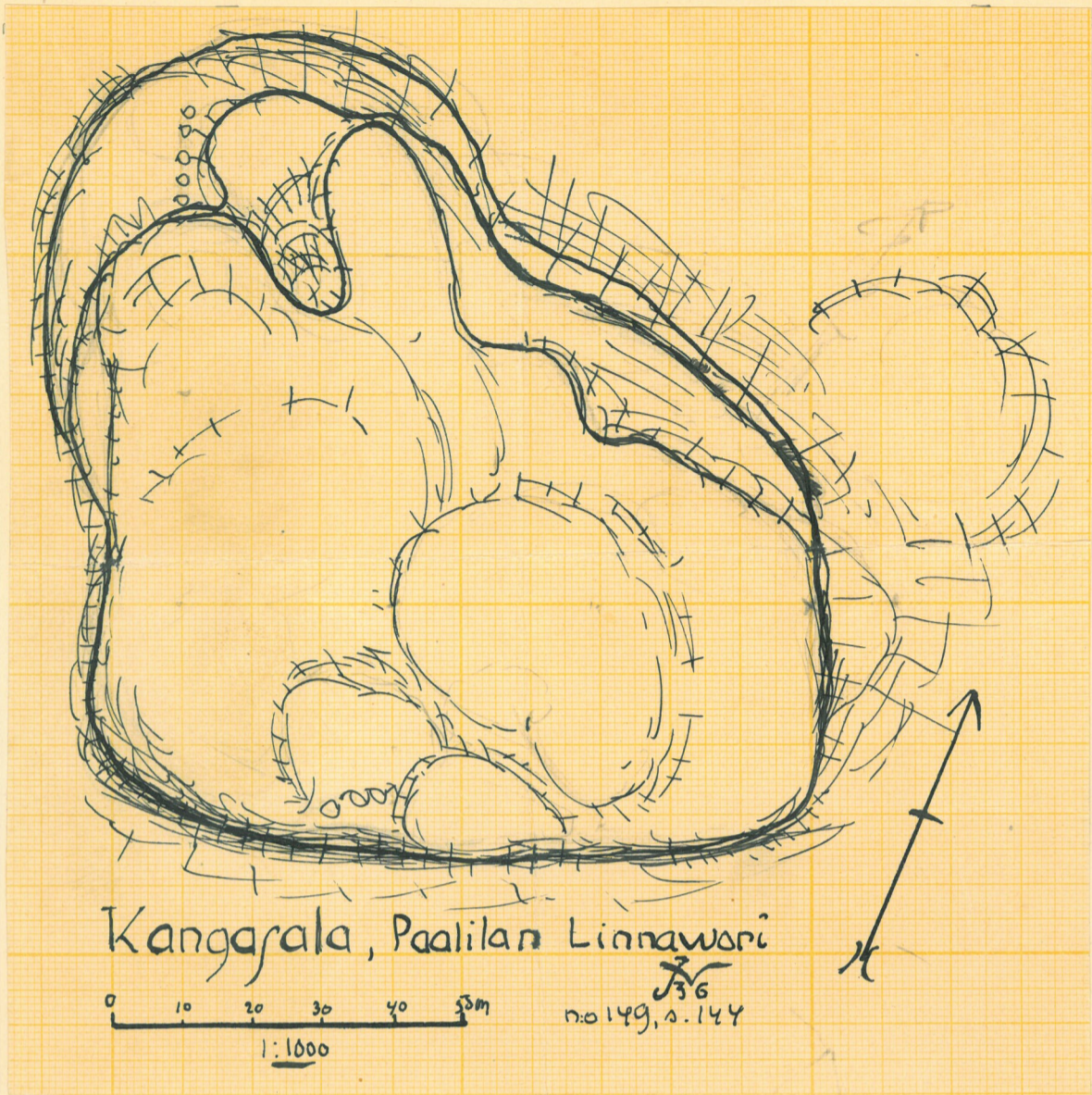

vrt palvi 33. ylempi kuva
Padasjoki, Simonsaari n:o 140, s. 141

Paikea kivi yllä (K M; 6691), länsiliepeen vallia

Kangasala, Toikkola
Koonaki
n:o 145, s. 143

Kangasala,
Pikonlinnan
profili (n:o 148, s. 144)

Sahalampi, Haapaniemi
Jokiniemen Simana.
ki, n:o 151, s. 145

Kuhmalampi
Tihelänlinnan
profili (n:o 152, s. 146)

Pikoniemi Kuimalla Kaitossa ed. pähvi
36, n:o 148, s. 144

